

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITIÆ HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2020

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 9, číslo | Issue 2, rok | Year 2020*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Časopis *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* je zaradený v databáze:

CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities) – 2020.

CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – 2020.

Hlavný redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD. – *TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – *FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – *Istituto storico domenicano Roma*

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – *FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – *TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

HEDr. Ľuboslav HROMJÁK, PhD. – *TI TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

prof. Dr. István KÄFER, PhD. – *Gál Ferenc Főiskola Szeged*

doc. Viktor KICHERA, PhD. – *Uzhhorod National University, Faculty of History*

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – *Segreteria di Stato, Citta del Vaticano*

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – *TF, Katolícka univerzita v Ružomberku*

prof. Dr hab. Józef MARECKI – *Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie*

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD. – *TF, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*

Jazykový redaktor:

- **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Eva BODNÁROVÁ
- **anglického textu** | *English text Editor*: Frances KREMARK
- **nemeckého textu** | *German text Editor*: Mgr. Marta RYNEŠOVÁ

Technický redaktor | *Technical Editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Addres of Editorial Publisher*:

© 2020 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok, web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Addres of Editorial Office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk; email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD <i>EDITORIAL</i>	5
Spomienka na Ivana Chalupeckého	7
<i>Memory of Ivan Chalupecký</i>	
Slovacikálna teologická literatúra vo fonde tlačí 16. storočia lyceálnej knižnice v Kežmarku	11
<i>Slovakical theological literature in prints of the 16th century in the lyceal library in Kezmark</i>	
Mária Pitáková	
Zrod viacročníkového ústavu stredného stupňa na prípravu učiteľov v Egri: Egorský /Jágorský/ učiteľský ústav Jána Ladislava Pyrkeru	22
<i>The birth of the multi-grade elementary teacher training institution in Eger: László János Pyrker's Praeparandia</i>	
Béla Pukánszky	
Pro-katolícke aktivity Eduarda Krajňáka	39
<i>Activities of Eduard Krajňák for Roman Catholic Church</i>	
Marek Rímsky	
Hussitische Revolution und die Ereignisse nach der Schlacht am Weißen Berg in der Ideologie der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei im Licht des Werkes von Zdeněk Nejedlý	56
<i>The Hussite Revolution and the White Mountain Events in the Ideology of the Communist Party of Czechoslovakia in the Light of the Work of Zdeněk Nejedlý</i>	
Martin Weis	
Osobnosti náboženského života rodiny Dobránskych	69
<i>Personalities of the religious life of the Dobránsky family</i>	
Štefan Lenčič	

Mimosviatostné pastoračné aktivity katolíckeho duchovenstva na talianskom fronte v rokoch 1943 – 194588

Non-sacramental pastoral activities of the Catholic clergy on the Italian front in the years 1943 – 1945

Tomáš Hud'a

Listina kráľoviča Štefana z roku 1264 pre šľachtica Germana z dediny Comlous..... 110

Deed of King Stephen from 1264 for the nobleman German from the village of Comlous
Daniel Boleš

O lendackej Madone s dieťaťom Ježišom pre Izrael.....114

About the Madonna of Lendak with the infant Jesus for Israel
Mária Spolčníková

Rozhovor s akademickou maliarkou Máriou Spoločníkovou.....117

Interview with academic painter Mária Spoločníková

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS123

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

V závere každého kalendárneho roka zvykneme bilancovať a zamýšľať sa nad pomaly sa končiacim rokom. Pri tomto uvažovaní Vás mohli napadnúť aj podobné myšlienky, ktoré ktosi zhrnul do takejto osobnej skúsenosti: „*Možno tento rok nebol rokom, keď sme dostali všetko, o čom sme snívali. Ale rozhodne to bol rok, ktorý nás naučil vážiť si všetko, čo máme*“. Iste k tomu prispela aj pokračujúca pandémia ochorenia COVID-19 a s ňou spojené obmedzenia, prípadne aj strata niekoho blízkeho... Napriek tejto situácii redakcia nášho časopisu *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* pripravila druhé číslo už deviateho ročníka. Príspevky z oblasti cirkevných dejín sú zaujímavé a veríme, že aj prínosné.

Obsah tohto čísla tvorí spolu šesť príspevkov, jeden preklad stredovekej listiny, jedno laudacio, jeden historicko-umelecký príspevok a jeden rozhovor.

V polovici tohto roka, 12. júna, sme sa dozvedeli smutnú správu, že vo veku 88 rokov zomrel v Levoči významný historik a archivár, Dr. h. c. doc. PhDr. Ivan Chalupický. Táto správa sa nás dotkla, o to zvlášť, lebo pán docent bol aj členom nášho Inštitútu cirkevných dejín a členom redakčnej rady časopisu NHE. Z tohto dôvodu obsah tohto čísla začíname laudaciom od Cyrila Hišema.

Prvý vedecký príspevok nám poslala Mária Pitáková zo Slovenskej národnej knižnice v Martine, v ktorom približuje problematiku slovacikálnej teologickej literatúry vo fonde tlačí 16. storočia lyceálnej knižnice v Kežmarku. Poukazuje na veľmi cenné informácie, ktoré môžu obohatiť aj oblasť cirkevných dejín.

Veľmi hodnotný príspevok nám ponúka profesor Béla Pukánszky, ktorý svoj výskum sústredil na historický vývoj škôl (učiteľské ústavy), ktoré pripravovali nových učiteľov. Jeho začiatky sú na Spišskej Kapitule a pokračujú v maďarskom Egri.

V nasledujúcom príspevku od Mareka Rímskeho sa dozvieme o Eduardovi Krajňákovi (žil na prelome 19. a 20. storočia), ktorý popri pedagogickej a ďalších iných aktivitách, bol veľmi činný aj v angažovaní sa v Katolíckej cirkvi.

V ďalšom príspevku, od Martina Weisa z Českých Budějovic, máme možnosť vidieť, ako nám autor chce priblížiť dielo komunistického ideológa a ministra školstva Zdeňka Nejedlého a jeho pohľad na historické fakty husitskej revolúcie a Bělohorskej udalosti.

Skúmaním málo známych osobností košickej diecézy sa venoval autor Štefan Lenciš, keď nám predstavuje osobnosti z rodiny Dobránskych, ktoré sú málo známe a pritom sa výrazne zapísali do života miestnej Cirkvi.

V príspevku od Tomáša Hud'u sa nachádzajú zaujímavé informácie o rôznych duchovných aktivitách vojenského katolíckeho duchovenstva, ktoré pôsobilo na talianskom fronte v rokoch 1943 – 1945.

V druhej časti nášho časopisu – *Pramene a preklady*, pravidelne ponúka Daniel Boleš preklad stredovekých listín. V tomto čísle ide o listinu kráľoviča Štefana z roku 1264 pre šľachtica Germana z dediny Comlous, ktorou potvrdzuje vyňatie tohto šľachtica spod debita, istej povinnosti voči komesovi sídliacemu na Šarišskom hrade.

Aj v tomto čísle nechýba pravidelné miesto pre historicko-umelecký príspevok. Akademická maliarka, Mária Spoločníková, chce čitateľom predstaviť kópiu lendackej Madony s dieťaťom Ježišom určenú pre Betlehem v Izraeli v roku 2006.

Obsah časopisu uzatvára zaujímavý rozhovor s akademickou maliarkou Máriou Spoločníkovou, ktorá odpovedala na otázky spojené s jej nedávno vydanou publikáciou *Z reštaurátorského zápisníka*, ale aj na ďalšie otázky spojené s jej tvorbou i životom.

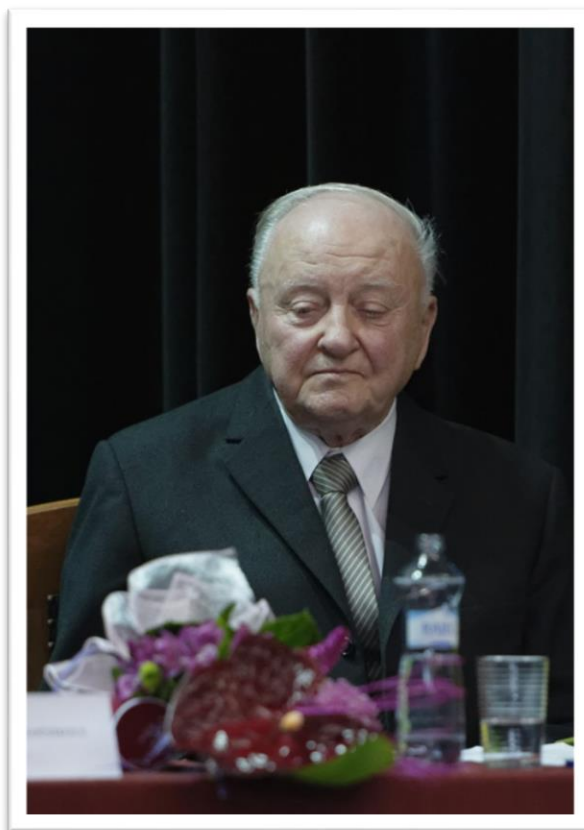
Milí čitatelia, dovoľte nám, aby sme Vám popriali pekné chvíle strávené pri čítaní aj tohto čísla nášho časopisu a nech aj jeho obsah Vám pomôže rozšíriť si svoje vedomosti, ale tiež pomôže čítať medzi riadkami. Veď história nás učí, ako správne myslieť a konať v každodennom živote.

Redakcia časopisu

Spomienka na Ivana Chalupeckého

A MEMORY OF IVAN CHALUPECKÝ

V tomto roku sme na poslednú cestu do večného života vypravovali doc. PhDr. Ivana Chalupeckého, nášho kolegu, člena *Inštitútu cirkevných dejín* a člena redakčnej rady nášho časopisu NHE. Len pár dní pred jeho smrťou, ktorá prišla rýchlo a nečakane, 12. júna 2020, sme s kolegom prof. Štefanom Lenčišom cestovali z Ružomberka do Košíc. Pred Levočou kolega Štefan navrhol, aby sme sa zastavili u nášho profesora. Chceli sme byť spoločensky slušní, tak sme mu párkrát zazvonili. Nikto nedvíhal, tak sme nešli. Po nevitanej správe sme si uvedomili, že sme mohli byť neslušní a mali sme sa zastaviť. Ako sme ho poznali, tak by sa veľmi potešil. Zastavili sme sa pri ňom až 16. júna na pohrebných obradoch, ktoré boli v jeho milovanej Bazilike sv. Jakuba v Levoči.

doc. PhDr. Ivan Chalupecký¹

Preto si chceme touto krátko spomienkou pripomenúť doc. PhDr. Ivana Chalupeckého, zanietenca pre históriu, človeka, ktorý mal rád ľudí a svoj rodný kraj.

Narodil sa 16. marca 1932 v Spišskej Novej Vsi. Jeho rodičmi boli Viktor Chalupecký a Helena, rodená Pflugová. Ľudovú školu navštevoval v rokoch 1938 až 1942 v Plavči a v Levoči. Stredoškolské štúdiá začal v rokoch 1942 – 1951 v Kežmarku, Levoči a Tisovci, ale nedokončil ich pre vylúčenie. Dôvodom bolo spochybňovanie súdneho procesu proti spišskému biskupovi Jánovi Vojtaššákovi.

Stal sa teda robotníkom v kameňolome Vápenky v Tisovci, potom pracoval v tehelniciach v Spišskej Novej Vsi a sadrovcovej bani v Novoveskej Hute. Medzitým si v rokoch 1953 – 1955 vykonal základnú vojenskú službu v Seredi. V tomto

¹ Foto: Anton Kulan.

časе aj zmaturoval ako externista Jedenástročnej strednej školy v Spišskej Novej Vsi.

V roku 1956 sa oženil s Rozáliou Školníčkovou. Spolu mali dcéru Máriu a syna Petra. Odvtedy začal pôsobiť v štátnom archíve v Levoči v rôznych funkciách – až po riaditeľa.

Vo svojich štúdiách pokračoval externe od roku 1960. Do roku 1963 úspešne vyštudoval archívničtvo na FF UK v Bratislave. Rigorózne konanie ukončil v roku 1968 získaním titulu PhDr.

Po zmene režimu od roku 1990 prednášal cirkevné dejiny na Teologickom inštitúte CMBF UK v Spišskom Podhradí. V roku 1995 sa habilitoval prácou Kapitoly z cirkevných dejín Slovenska na CMBF UK v Bratislave. Od roku 1996 pôsobil ako docent na Katecheticko-pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity, ktorá sa neskôr transformovala na Katolícku univerzitu. Do roku 2011 aktívne pôsobil ako docent na Teologickej fakulte KU.

Vo výskume bol aktívny najmä v oblasti histórie Spiša, o čom svedčí jeho bohatá publikačná a prednášková činnosť doma i v zahraničí. Stál sám, či v kolektíve, pri tvorbe dejín Kežmarku (1968), Levoče (1975), Rožňavy (1978), Krompách (1981), Popradu (1998), Huncoviec (2004), Spišskej Novej Vsi a Spišskej Starej Vsi (2008), Veľkej Lomnice (2008), Betlanoviec (2010), na práci o Majstrovi Pavlovi z Levoče, na sprievodcoch po pamiatkach (Chrám sv. Jakuba v Levoči, Hrad Ľubovňa a i.). Spolupracoval na Encyklopédii Slovenska, Vlastivednom slovníku obcí na Slovensku, Österreichisches biographisches Lexikon a na Lexikóne katolíckych kňazských osobností Slovenska.

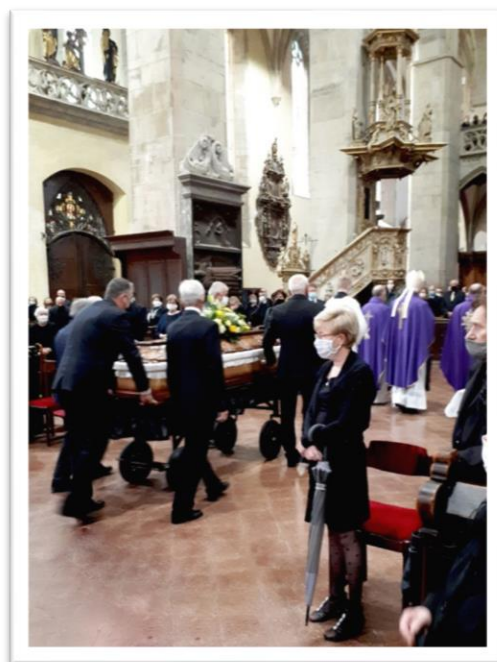
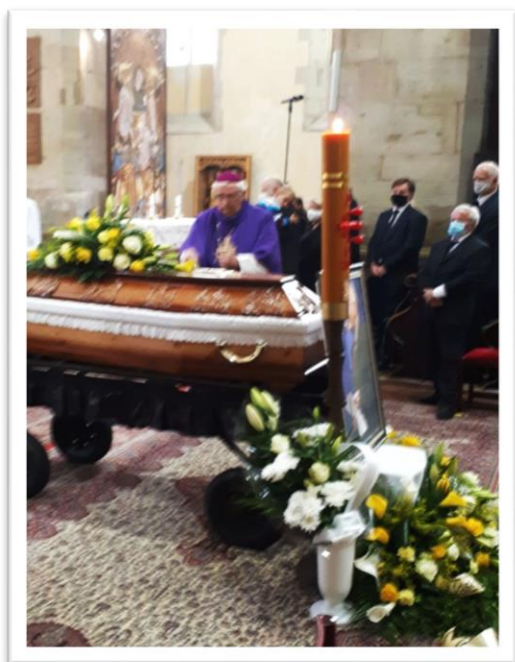
V roku 1965 stál pri založení Krúžku historikov Spiša (po roku 1992 Spišský dejepisný spolok), kde v jeho začiatkoch pôsobil ako tajomník a neskôr sa stal jeho predsedom. Bol členom v mnohých redakčných radách a vedeckých inštitúciách, napr. člen výboru Slovenskej historickej spoločnosti, člen Südost-deutsche historische Kommission a člen Südostdeutsches Kulturwerk/Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas.

Počas svojej aktívnej činnosti získal niekoľko významných ocenení. Bol nositeľom Križkovej a Sasinkovej medaily za prácu v archívničtve, laureát ceny Daniela Rapanta, rytier Rádu sv. Silvestra pápeža, čestný občan mesta Kežmarok, čestný člen Spolku sv. Vojtecha a Spišského dejepisného spolku, ocenený Katolíckou univerzitou. Za svoju prácu dostal ocenenie čestný titul *Doctor honoris causa* dňa 30. septembra 2015.

O mnohých aktivitách tohto vzácného človeka sa bude dať písať aj v budúcnosti. Nech sa tak aj stane.

Zábery z pohrebu doc. PhDr. Ivana Chalupeckého

Pán profesor! Chceme sa Vám poďakovať za celý Váš život.
Ďakujeme Vám za nadšenie byť bádateľmi dejín, ktoré sú učiteľkou života.
Odpočívajte v pokoji!

Za redakciu časopisu NHE Cyril Hišem

SLOVACIKÁLNA TEOLOGICKÁ LITERATÚRA VO FONDE TLAČÍ 16. STOROČIA LYCEÁLNEJ KNIŽNICE V KEŽMARKU

Mária Pitáková

SLOVACICAL THEOLOGICAL LITERATURE IN PRINTS OF THE 16TH CENTURY IN THE LYCEAL LIBRARY IN KEZMAROK

Abstract: In Slovakia, book printing showed a significant development only in the 16th century. Printing facilities were established mainly in the eastern part of Hungary. They were founded with the support of the aristocratic court where the printer should operate. Many of them focused on the Protestant church, were persecuted, and therefore did not last long. In the Lyceum Library, there are two slovacical preserved works from two printers in Bardejov. These are mostly theological printed works that predominate in the 16th-century fund. The works' content focuses on the worship of paintings in churches, which many priests wanted to remove. Some of the works mentioned in the article affect our history only marginally, but they are still an important source. Works stored in the Lyceum Library are interesting for their content but also for their owners. The books were donated to the library by professors and students of the library and by many important families, whether it was the Podkonický or Pongrátz family.

Keywords: Bardejov, Lyceum library, 16th century.

Naše historické knižnice uchovávajú množstvo dôkazov o slovenskej kultúrnej, literárnej a vedeckej minulosti. Katalóg Lyceálnej knižnice v Kežmarku obsahuje približne 4500 záznamov o knihách a drobných tlačiach, ktoré sa v širokom zábere dotýkajú našej minulosti. Slovenský charakter je posudzovaný na základe štyroch kritérií, a to autora, miesta vydania a obsahu, reči, pričom jednotlivé hľadiská sa môžu prekrývať. Fond knižnice sa v priebehu stáročí rozširoval vďaka knižným darom jednotlivcov a inštitúcií a dnes obsahuje vyše 150 000 zväzkov tlačí. Medzi najvzácnejšie patrí 55 inkunábul a takmer 3000 tlačí zo 16. storočia, medzi nimi originály diel M. Luthera, P. Melanchthona, J. Husa, Erasma Desideria a ďalších. Z majetkových potvrdení a historických prameňov je zrejmé, že knižnica okrem

darov a dedičstiev súkromných darcov dosiahla výrazný nárast získaním kníh od zrušených inštitúcií, cechov a knižníc. Písomné pramene dokladajú, že v druhej polovici 18. storočia a na začiatku 19. storočia došlo v knižnici k významnému nárastu súkromných finančných a knižných darov, najmä od učiteľov škôl v Kežmarku, od obyvateľov mesta, občanov Spiša a šľachticov.

Proveniencia týchto kníh je veľmi široká. Najčastejšie sa stretávame s menami majiteľov kníh: Jóny, Schwartner, rodina Podkonických, Pongráciovcov či historik a univerzitný profesor Daniel Cornides. Niekoľko kníh bolo vo vlastníctve bratov Genersichovcov, či profesorov Nadlera a Stenczela. Mnohé knihy darovali bývalým študentom Kežmarského lýcea profesori na nemeckých univerzitách (ako R. Bodmann, D. G. Buddeus, Christian Benedict Carpzov, A. Calovius a C. Lavater). Profesori Kežmarského lýcea nakupovali knihy najmä v nemeckých univerzitných mestách, ale aj vo Viedni, Budapešti, Krakove, Benátkach a Padove. V Kežmarku sa tak vytvorila rozsiahla knižnica. Základ knižničného fondu tvoria teologické diela. V tematickej a obsahovej skladbe fondu lýcea je zjavná jej príslušnosť ku katolíckej cirkvi. Takmer 80 % tlačí je teologického zamerania. Nachádza sa tu viacero samostatných edícií Starého a Nového zákona aj s komentármi popredných cirkevných spisovateľov ako napríklad Ireneus, biskup v Lyone v 2. storočí, ktorého spisy majú veľkú cenu pre poznanie gnostického učenia a cirkevných dejín. Ďalším z cirkevných spisovateľov staroveku bol Bazil Veľký, biskup v Cézarey. V lyceálnej knižnici je zastúpený svojimi dielami, ktoré vyšli pod názvom *Opera*, a sú v nich zhromaždené jeho kázne a dogmatické spisy. Najväčší a najvýznamnejší latinský cirkevný spisovateľ sv. Augustín, biskup v Hippo, písal teologické a filozofické diela, z ktorých je v knižnici zastúpený 9. zväzok z jeho 10 zväzkového súborného diela *De civitate Dei*. Najväčší počet diel tvoria spisy súdobých katolíckych autorov. Ide o diela vieroučné, kázňové, výkladové, apologetické, dogmatické a polemické. K najvýznamnejším autorom patria: kanonik Josse Clichove; jezuita Frans Coster; provinciál jezuitského rádu v Nemecku Petrus Canisius či viedenský biskup Friedrich Nausea. Početné zastúpenie v knižnici majú diela reformátorov – 72 samostatných výtlačkov Lutherových¹ diel (54 z nich bolo zverejnených počas jeho života). Diela Melanchthona prezentuje 118 titulov zo 16. storočia (okrem iného *Orationes von Hertzog Friderichen*, Frankfurt 1563). Vo fonde knižnice sú zastúpené aj diela kritikov Katolíckej cirkvi, predovšetkým Jána Kalvína a Ulricha Zwingliho. Oblasť teológie dopĺňajú diela z cirkevnej histórie. Medzi základné práce počítame 13 centúrií *Ecclesiastica historia*, z ktorých sa vo fonde zachovali centúrie 4 – 13. Tlače 16. storočia sú zastúpené autormi ako Nikolaus von Ams-

¹ K prívržencom Luthera, ktorých spisy sa zachovali v tomto fonde, patria: Urbanus Rhegius, Friedrich Staphylus, Jakob Heerbrand, Martin Chemnitz st., Matthias Flacius, Aegidius Hunnius atď.

dorf, teológ a biskup, Johannes Brenz, nemecký teológ a vojvoda, Johannes Bugenhagen, protestantský teológ L. Hutter, nemecký teológ, Jan Hus, český kazateľ, taliansky kazateľ Girolamo Savonarola, ako aj švajčiarski reformátori Ján Kalvín a Ulrich Zwingli a ich nástupcovia Heinrich Bullinger a Theodore Béra.

Vo fonde tlačí 16. storočia v lyceálnej knižnici sa zachovalo aj niekoľko slovacík, ktoré sú zaujímavé nielen svojou skladbou, ale i tým, že niektoré z nich patrili k prvým knihám vznikajúcej knižnice. V Kežmarskom lýceu sa z tlačí 16. storočia zachovali diela vydané bardejovskými tlačiarimi Dávidom Gutgesellom² a Jakubom Klossom.³ Patrí k nim bezpochyby konvolút *Odpovede (Responsionis Gregorii Horwath aliter Stansith, de Gradecz)* Gregora Horváta Stančíča,⁴ ktorý zasahoval do dobových teologických sporov v protestantských cirkvách, predovšetkým do zápasov okolo Formula concordiae,⁵ ktorej bol zástancom. Koncom 16. storočia bola dôležitá otázka zachovania oltárov, sôch, umeleckých predmetov v kostoloch. Náboženský spisovateľ Šebastián Lam a kryptokalvinisti ich chceli odstrániť z chrámov. Gregor Stančíč vo svojom kaštieli v Strážkach tieto chrámové umelecké predmety zhromažďoval, pretože ako človek širokého rozhľadu v nich videl kultúrne hodnoty a chcel ich zachovať. Tak sa jeho pričinením a neskôr úsilím Eliáša Lániho tieto cennosti zachovali. Gregor Horvát Stančíč sa pokladá za jedného z predchodcov starostlivosti o záchranu umeleckých a historických pamiatok. Tam, kde im hrozil zánik, usiloval sa o ich záchranu. Patril k významným

² Zakladateľ kníhtlače v Bardejove. Spolupracoval napríklad so Salomonom Sultzerom, ktorý mu pravdepodobne pomohol aj k zlievarni. Jeho tlačiareň bola protestantsky orientovaná disponujúca prekvapivo rozsiahlou zásobou antikvy, fraktúry, hebrejského aj gréckeho tlačového písma. Fungovala s ťažkosťami až do Gutgeselovej smrti, ale napriek tomu najdlhšie zo všetkých dielní na Slovensku v 16. storočí. Medzi jeho významných podporovateľov patrili Révaiovci, turčianski župani.

³ O tlačiarovi.

⁴ Bol náboženským spisovateľom, stoličným hodnostárom a príslušník chorvátskeho šľachtického rodu. V Strážkach založil školu, ktorú navštevovali prevažne šľachtickí synovia. Sám na nej prednášal dialektiku, etiku a rétoriku. Stančíč bol nielen nadšeným iniciátorom vzniku tejto školy, ale ju aj finančne podporoval. Každoročne na jej prevádzku vynakladal 600 zlatých. Spočiatku na nej pravdepodobne vyučovali domáci učitelia. Až neskôr, keď prepukli vieroučné spory, povolal na ňu Stančíč aj učiteľov zo zahraničných univerzít. Učil tu Albert Grawer (1575 – 1617) z Nemecka, ktorý v roku 1595 dosiahol postavenie profesora na Wittenberskej univerzite. Potom prišiel do Levoče a bol povolaný ako rektor na gymnázium do Strážok. Vynikal učenosťou, osobnou skromnosťou a veľkým rečníckym umením. Grawer vyučoval svojich žiakov v duchu Augsburského vierovyznania. Ďalší profesor Mikuláš Erhard pochádzal z nemeckého Dhlheimu, a tak bol nazývaný aj Dhlheimus. V roku 1592 odišiel na miesto rektora do Bardejova. Tam zotrval do roku 1595, kedy ho pozvali na školu do Strážok. 24. novembra 1595 sa zúčastnil aj na cirkevnej synode v Levoči. Podobne ako Grawer, aj on písal traktáty o viere. V roku 1597 sa vrátil opäť do Bardejova. Dhlheim zomrel v roku 1600. Zo známych domácich učiteľov pôsobil v Strážkach Eliáš Láni (1570 – 1618), významná postava evanjelických cirkevných dejín 17. storočia. Pri škole Stančíč zriadil aj významnú knižnicu, ktorej časť sa zachovala až podnes.

⁵ Formula svornosti – spis Evanjelickej cirkvi Augsburského vyznania.

mecénom vzdelania a kultúry na východnom Slovensku.⁶ Rodina Horvát-Stančičovcov podporovala aj evanjelickú cirkev a vzdelanosť v okolitých obciach. Stančič svojimi spismi bojoval proti kryptokalvinizmu,⁷ proti už vyššie spomenutému Šebastiánovi Lamovi,⁸ poprednému predstaviteľovi tohto reformovaného smeru na východnom Slovensku. Stančič sa počas štúdií vo Wittembergu priklonil vo vieroučných sporoch o Večeri Pánovej na Lutherovu stranu. Záležalo mu, aby cirkev prijala Formulu svornosti ako symbolickú knihu za svoje vyznanie, a tak sa zachovalo Lutherovo učenie (pri Večeri Pánovej prijímame pravé telo a pravú krv Kristovu).⁹ Niektorí kňazi sa prikláňali ku Kalvínovmu chápaniu Večere Pánovej. Navonok zostávali evanjelickými kňazmi, ale ich učenie si protirečilo s Lutherovou náukou. Takto sa skryte rozchádzali s Lutherom, preto v cirkevných dejinách sú pomenovaní ako kryptokalvinisti. Tretia časť *Responsionis* bola vydaná až po jeho smrti v roku 1597. V Kežmarskom lýceu sa zachovala prvá časť z roku 1592 a druhá časť z roku 1593.¹⁰ Oba exempláre vydal Dávid Gutgesel v Bardejove. Spodná časť titulného listu exemplára druhej časti z roku 1593 je poškodená. Dielo obsahuje vlepéný tlačný exlibris Ex Bibliotheca Lycei Kesmarkiensis legato Podkonitzkyano.

Tieto polemiky slúžili okrem zachovania kresťanskej slobody na upevnenie vierovyznania luteránov na Spiši a na kultúrno-historickú obranu cenných rezbárskych umeleckých diel v chrámoch.

Druhým spisom v Horvátovom konvolute bolo dielo Šebastiána Lama,¹¹ ktorý bol po roku 1591 prívržencom kalvinizmu. Mal spory s prívržencami Formula concordiae o vieroučných otázkach aj o prípustnosti obrazov v evanjelickom chráme. Sám bol za ich odstránenie. K jeho hlavným odporcom patrili Gregor Horvát, Eliáš Láni a Albert Grawer. Dielo vydal tlačiar Mančkovič, na ktorého sa obracali autori sympatizujúci s kalvinizmom nielen z územia Uhorska, ale aj Moravy. Mačkovič sa tlačou aktívne podieľal na vieroučných sporoch

⁶ Podľa smútočnej reči, ktorú predniesol Mikuláš Erhard Dalhemius pri úmrtí Eufrozíny, manželky Gregora Horváta, venoval Horvát na podporu vedy a na výchovu mládeže každoročne šesťsto zlatých.

⁷ Bol to ideový smer protestantskej teológie, ktorý chcel pod vplyvom kalvínskej reformácie odstrániť z kostolov obrazy, oltáre a orgány.

⁸ Lam bol po roku 1591 prívrženec kalvinizmu. Viedol vieroučné spory hlavne s učiteľmi šľachtickej rodiny Stančiča v Strážkach, ďalej s prívržencami Formula concordiae o vieroučných otázkach aj o prípustnosti obrazov v ev. chráme. Bol za ich odstránenie. K jeho najväčším odporcom patrili Horvát, Láni a Grawer.

⁹ O Večeri Pánovej sa polemizovalo koncom 16. storočia zvlášť na Spiši.

¹⁰ Je to konvolut obsahujúci diela: *Posthvmvs magnifici Et Generosi Domini* (1597); *Admonitio Gregorius Horvath* (1593); *Antithesis Vbiqvitatatis* (1591); *Orthodoxæ Doctrinæ de persona Christi* (1591); *Defensio Orthodoxæ Doctrinæ Šebastiána Láma* (1592); *Scvtvm libertatis Christiæ* (1595) a *Defensio Libertatis Christianæ* (1599) Eliáša Lániho; *Argumenta De persona Christi Grawera Alberta* (1596). Posledné štyri spisy budú spomenuté neskôr.

¹¹ LAM, Šebastián. *Defensio Orthodoxæ Doctrinæ*. Vizsoly: Bálint Mantskovit, 1592.

v Uhorsku a na polemickej „prestrelke“ koncom 16. storočia medzi krypto-kalvinistami a ortodoxnými luteránmi. Sám tajne stál na strane kryptokalvinistov. Mančkovič na väčšine polemík kryptokalvinistov neuviedol svoje meno ani miesto tlače, z čoho je jasné, že chcel ostať v anonymite. Tlačil náboženskú literatúru pre potreby evanjelických kňazov a veriacich. Autorom piateho spisu v Horvátovom konvolúte je spomínaný Albert Grawer, ktorý spomedzi všetkých učencov vo Wittenbergu najviac vynikal vo vedách, vyznačoval sa skromnosťou a rečníckym umením. Proti šíriacemu sa kalvinizmu v Košiciach napísal traktát *Argumenta De persona Christi*,¹² ktorý bol vytlačený v Bardejove v roku 1596 v dielni Dávida Gutgesela. V diele sa na poslednej strane nachádzajú rukopisné poznámky k textu v latinčine. Traktát je venovaný Aegidiovi Hunniovi, profesorovi wittenberskej akadémie a Jurajovi Jánovi Volckmarovi, profesorovi na wittenberskom lýceu.

Horvátov konvolút obsahuje aj jeho vlastný spis *Posthumus Magnifici Et Generosi Domini*,¹³ z roku 1597 vydaný v Bardejove Dávidom Gutgesellom. Nájdeme tu dedikáciu Mikuláša Erharda Dalhemia, rektora v Strážkach, venovanú Severínovi Škultétymu.¹⁴

Kňazi na Spiši pod ochranou grófa Šebestiána Tököliho obrazy a výzdobu v kostoloch úplne zavrhovali. Slovenský pedagóg a spisovateľ Tomáš Fabricius¹⁵ v diele *Disceptatio de imaginibus* odcudzoval uctievanie obrazov.

Na jeho tvrdenia polemicky odpovedal Eliáš Láni¹⁶ zo Stančičovej školy v Strážkach spisom *Štít slobody*¹⁷ vydanom v Bardejove Dávidom Gutgesellom roku 1595.¹⁸ Historik Mocko o ňom napísal: „Láni bol darom nebies v pravý čas. S učenosťou spojoval vážnosť a pokoru, bol výborným organizátorom, pracovitým mužom. So všetkými mal pokoj, len nie s tými, ktorí slovo Božie znásilňovali a k svojim zámerom ňahovali. Bol mužom veriacim a príkladného

¹² GRAWER, Albert. *Argumenta De persona Christi*. Bardejov: Dávid Gutgesell, 1596.

¹³ HORVÁT, Gregor. *Posthumus Magnifici Et Generosi Domini, D. Gregorii Horvath, aliter Stansith, de Gradecz, Domini & hæredis in Neërer, &c. hoc est, Responsionis. Pars Tertia*. Bardejov: Dávid Gutgesell, 1597.

¹⁴ Evanjelický kňaz, pedagóg, náboženský spisovateľ, farár bardejovskej cirkvi a senior piatich slobodných hornouhorských miest.

¹⁵ Zatracoval obrazy v chrámoch a ich použitie pri bohoslužbe.

¹⁶ Autor zbierok duchovných piesní a pohrebných kázní, polemických spisov. Okrem toho vydal spevník so 146 vlastnými piesňami a písal aktuálne Modlitby proti Turkom a Tatárom. Už v mladosti sa prejavil ako prudký (pichľavý) polemik s katolíckou i kalvínskou vieroukou. Vynikal v hymnológii. Bol našim najlepším autorom nábožných piesní pred Jurajom Trnovským.

¹⁷ LÁNI, Eliáš. *Scutum libertatis Christiæ In Vsu Ceremoniarum, nominatim autem Imaginum, oppositum Disceptationi D. Thomæ Fabricii Tholnensis Ministri Patakini, de Christianorum imaginibus*. Bardejov: Dávid Gutgesell, 1595.

¹⁸ Láni v dielach riešil otázku vzťahu umenia a viery, pričom bránil ponechanie obrazov v chrámoch ako náboženskú slobodu. Výraznou mierou sa tak zaslúžil o zachovanie významných výtvarných diel na Spiši a Šariši.

života.“ Neskôr Fabricius napadol priamo Lániho spisom *Exarmatio Scvti Laniani*¹⁹ a ten odpovedal ďalším spisom *Defensio*,²⁰ vydanom v Bardejove. V poslednom menovanom diele je predslov je venovaný turčianskym županom Petrovi²¹ a Františkovi Révaiovcom, kde im vyjadril vďačnosť za podporu. Láni v oboch hore uvedených dielach riešil otázku vzťahu umenia a viery. Postavil sa proti obrazoborectvu kalvínskeho duchovenstva a bránil ponechanie obrazov v chrámoch ako prejav náboženskej slobody. Poukazoval na úžitkovú a didaktickú funkciu výtvarnej výzdoby. Svojím prejavom sa zaslúžil o záchranu umeleckých diel na Šariši a Spiši. Jeho polemiky mali politický i spoločenský zmysel.

Ďalším z autorov, ktorého diela sa zachovalo vo fonde 16. storočia v Kežmarskom lýceu, je Georg Creutzer²² so svojou brožúrkou *Warnung/ Vor der Sacramentierer/ Zinglianer vnd Caluinisten Lehre*.²³ Na toto dielo odpovedal Gašpar Pilc, farár v Dobšinej, spisom *Merkzeichen* vydanom v zahraničí.²⁴ Z bardejovskej tlačiarne Dávida Gutgesela máme k dispozícii v Kežmarskom lýceu dielo *Examen Thesivm*²⁵ z roku 1586, ktorého autormi sú Martin Wagner, Tomáš Fabri a Severín Škultéty. Podnetom na uvedený spis boli diela Gašpara Pilca, ktorý vo svojich prácach hlásal odklon od luteránskej ortodoxie. Uhorskí luteráni žiadali Pilca, aby odvolal svoje názory a postoje, čo však Pilc neurobil a jeho odpoveďou bol dielo *Propositiones*.²⁶ Bardejovská cirkev i škola poverili predstaviteľov luteranizmu Wagnera, Fabriho a Škultétyho napísať a vydať vyššie menovaný spis, ktorým sa začal otvorený polemický boj reformovaných cirkví. Venovanie v diele patrí kňazom, cirkvi, podžupanovi, zemianstvu, richtárom a senátorom Šarišskej stolice a piatim slobodným mestám. V knihe *Examen Thesivm* sa nachádza vlepený tlačný exlibris

¹⁹ FABER, Thomas. *Exarmatio Scvti Laniani*. 1597.

²⁰ LÁNI, Eliáš. *Defensio Libertatis Christianæ in Vsv Imaginvm Historico*. Bardejov: Jakub Klöss, 1599.

²¹ Významným spôsobom sa podieľal na vývoji evanjelického života v Uhorsku. Mal blízko k Eliášovi Láni, podporoval v jeho polemikách a zápasoch s kryptokalvinistami. Miloval kultúru a umenie a bol rešpektovaným vedcom. Jeho diela sa obsahujú mnohé biblické a teologické citáty, čo svedčí o autorovej znalosti Biblie.

²² Pochádzal z kežmarskej rodiny, ktorá sa spomína už v súpise z roku 1434.

²³ CREUTZER, Georg. *Warnung/ Vor der Sacramentierer/ Zinglianer vnd Caluinisten Lehre*. Bardejov: Dávid Gutgesell, 1586.

²⁴ V Bardejove by toto kryptokalvinistické dielo nevytlačili.

²⁵ WAGNER, Martin. *Examen Thesivm et Regularvm Zvinglianarum de Cœna Domini, vulgatarum per Casparem Pilcivm. Scriptum Nomine Ecclesiæ & Scholæ Bartphœni: opera & labore Martini Wagneri Pastoris Eccle: Thomæ Fabri Ludirectoris. Seurini Sculteti Lectoris Scholę. Ad finem addita est brevis Methodus veræ doctrine de Cœna Domini, opposita sex perplexis capitibus, in quæ Theses distributæ sunt*. Bardejov: Dávid Gutgesell, 1586.

²⁶ SAKTOROVÁ, Helena. Najvzácnejšie tlače z Čaplovičovej bibliografie zachované vo fonde SNK a jej majitelia. In: M. PORIEZOVÁ, ed. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1/2007. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2007, s. 89-99.

Ex Bibliotheca Lycei Kesmarkiensis legato Pongraziano a rukopisný záznam Emerici Pongrácz.²⁷

Z Gutgesellovej tvorby vyšla v tlačiarňi aj pohrebná kázeň *Christliche Leichpredigt*²⁸ z roku 1591. Má mimoriadny význam v tom, že je to prvá nemecká kázeň v Uhorsku. Je tiež jedna zo šiestich pohrebných kázni, ktorá bola vytlačená a uverejnená v Uhorsku pred rokom 1600. Z týchto šiestich pohrebných kázni boli štyri napísané latinsky, jedna v maďarčine a jedna v nemčine. Tlač sa skladá z troch častí: titulná strana, predslov a samotná kázeň.

Zväzok nemá ani Epicedium, ani životopis.²⁹ Titulný list neobsahuje impresum, ale biblický žalm³⁰ v dolnej časti titulného listu, ktorý bol určený ako motto, myšlienka tlače, nie ako text kázne.³¹ Predslov má osem strán, čo predstavuje takmer jednu tretinu celkovej tlače. Na konci predslovu je požehnanie. Samotná kázeň začína na desiatej strane po predslve.

Za nadpisom sa nachádza text z Biblie³² a dvojstranové exordium. Na konci tretej časti je formálny životopis bez názvu. Kázeň má dve hlavné témy, a to smrť a vzkriesenie. Autor Samuel Sautter poukazuje na to, že každý musí zomrieť a nikto nemôže uniknúť smrti rovnako ako Boh, Mojžiš či proroci. Dodáva, že človek je ako pľuzgier alebo vodná bublina, ktorá môže za okamih zmiznúť. Sautter dielo venuje Tobiašovi Zobnerovi, Lukášovi Feinovi, Davidovi Gerstnerovi a Michalovi Wirthovi.

Z tlačiarenskej tvorby Jakuba Klossa sa v Kežmarskom lýceu zachovala latinská zbierka básní Jána Bocatia *Hungaridos libri poematum V.*³³ V diele nachádzame prvý doklad o školskom výlete do Vysokých Tatier, konkrétne v básni adresovanej priateľovi a kolegovi Adamovi Kunischovi. So slovenskými študentmi sa autor zoznámil počas štúdií v Sasku a Drážd'anoch. Po ukončení štúdia odišiel na územie dnešného Slovenska, kde pôsobil ako verejný činiteľ, pedagóg³⁴ a básnik. Bocatius patril k najproduktívnejším humanistickým básnikom. Svoje diela

²⁷ Patria medzi najrozšírenejšie šľachtické rody na Slovensku. Ich rodokmeň siaha až po rok 1230.

²⁸ SAUTTER, Samuel. *Christliche Leichpredigt*. Bardejov: Dávid Gutgesell, 1591.

²⁹ Pohrebné kázne obyčajne obsahujú exordium alebo úvod. Niekedy sa tento text nazýva aj „vstup do kázne“.

³⁰ Žalm 90,12: „A tak nás nauč rátať naše dni, aby sme našli múdrosť srdca.“

³¹ V neskoršom období bolo heslo tlače, ak vôbec, iba na chrbte titulného listu.

³² Ján 5,28 – 29: „Nedivte sa tomu, lebo prichádza hodina, keď všetci v hrobách počujú jeho hlas a vyjdú: tí, čo robili dobre, budú vzkriesení pre život a tí, čo páchali zlo, budú vzkriesení na odsúdenie.“

³³ BOCATIUS, Ján. [M. Ioannis Bocatii Poëtæ Laureati Cæsarei. *Hungaridos Libri Poematum V.*]. Bardejov: Jakub Klöss, 1599.

³⁴ Ako pedagóg pracoval v Banskej Bystrici, na Spiši a v Prešove. Svojou pedagogickou činnosťou pozdvihol kultúrny život v dnešnom východoslovenskom regióne. Vďaka pokrokovým učebným metódam podľa zásad humanistickej výchovy pre praktický život si získal veľké uznanie najmä v protestantskom školstve.

písal prevažne v latinčine a nemčine a uverejňoval ich najmä v zbierkach iných autorov. Do úvodnej časti spomínanej básnickej zbierky Bocatius umiestnil d'akovné verše Rudolfovi II. Nasledujú dedikačné prozaické listy mecénom Krištofovi Darholtzovi a Žigmundovi Forgáčovi, niekoľkým šľachticom a čitateľom. Ďalej uvádza skupinku epigramov, ktorými priatelia oslavujú jeho básnickú tvorbu. Dielo rozdelil tematicky do piatich častí.³⁵ Bocatius bol priekopníkom pokrokových názorov v pedagogike, mal široké styky s vtedajšími slovenskými, nemeckými i českými básnikmi a vzdelancami. Zapájal sa do okolitého politického diania a dlhoročnú tureckú inváziu okomentoval v mnohých svojich básňach. Patril k najvýraznejším postavám svojej doby a významným spôsobom sa zapísal do dejín prešovského a košického školstva. Aktívne sa zúčastňoval aj na živote evanjelickej cirkvi. Neunikli mu významnejšie udalosti v oblasti spoločenskej či politickej, ktoré sa premietli v jeho prozaickej alebo básnickej tvorbe. Preto nám môže dielo Jána Bocatia slúžiť ako prameň štúdia vtedajšieho verejného života. Bocatius vydal tiež pod menom svojho nedospelého syna *Otčenáš*³⁶ v preklade do 25 jazykov. Exemplár nachádzajúci sa v Kežmarskom lýceu je defektný, chýba mu prvých 162 strán.

Posledným autorom, ktorého diela radíme k slovacikám a zachoval sa vo fonde 16. storočia v lyceálnej knižnici, je Leonard Stöckel. Jeho diela sú svedectvom toho, že autor bol hlboko veriaci človek, ktorého sa dotýkali spoločenské a náboženské problémy doby. Stöckel bol autorom niekoľkých učebníc a napísal

³⁵ Prvá kniha sa týka udalostí pätnásťročnej tureckej vojny. V epickej básni *Praedium celeste* predstavuje Michala Archanjela ako idealizovaný typ s vlastnosťami chrabrého hrdinu, vojaka (nie ako anjela či svätca). V druhej knihe *Encomiastica*, ako to v predhovore k nej sám autor hovorí, vychvaľuje dobrých ľudí a karhá zlých. Oslavuje rôzne povolania, či už lekárske, kňazské alebo úradnícke. Váži si a obdivuje prírodné zvláštnosti krajiny (Smolník, liečivé pramene uhorského mesta), uhorské mestá a ich slávnych rodákov (Bratislava, Košice, Trnava). V druhej knihe sa nachádza i niekoľko gratulačných básní, ktorými autor blahoželá priateľom a dobrodincom najčastejšie k dosiahnutiu vyznamenania, k nástupu do úradu, k uzdraveniu. Výnimočné postavenie predstavujú náboženské básne s vianočnou tematikou. Do tretej knihy *Nuptialia* zahrnul Bocatius ľúbostnú lyriku a satirické básne – epigramy, ktoré sa väčšinou týkajú vzťahu muža a ženy. Gratulačnými básňami sa obracia k priateľom, najčastejšie z príležitosti uzdravenia z choroby alebo z príležitosti narodenín. Bocatius vložil do veršov vlastný záujem o prírodu, o podivuhodné prírodné úkazy, ako sú liečivé termálne pramene, zatmenie Slnka, krásy Vysokých Tatier, ale aj bohatá úroda hrozna. Moralizátorské básne adresuje mladým študentom, obyčajne svojim žiakom či priateľom. Epigramy vo štvrtnej knihe *Miscellanea* napádajú hlavne nemiernosť v jedení a pití a nevzdelanosť. Piata kniha *Sepulcralia* (Pohrebné básne) je vytvorená vo veľkej väčšine z epicedií – kondolenčných básní k úmrtiu a z epitafov – náhrobných nápisov. Menej vznešeným osobám prislúcha zvyčajne len jedna alebo dve básne. Spoločným menovateľom epigramov z knihy *Sepulcralia* je v tejto knihe smrť alebo choroba, najčastejšie ako trest za nerozumnosť.

³⁶ *Oratio Dominica polyglotta*, 1614.

niekoľko významných prác na ochranu protestantizmu. V diele *Postilla*³⁷ použil citáty z diel antických spisovateľov, kritizoval katolícku cirkev, islam a anabaptistov. V prvej časti vypracoval kázne na texty epištol a evanjelií a v druhej na pamätné dni apoštolov. V kázňach sa zaoberal osobou Ježiša Krista (reálnou prítomnosťou vo večeri Pánovej, predestináciou, cirkvou). Je tu spolu 187 kázní. Kniha vyšla s podporou šľachticov Štefana Hommonaia, Ostrožičovcov, Štefana Petröciho, Šimona Jesenského, Krištofa Kubíniho a evanjelických farárov Liptova, Turca a bojnického okolia. Stöckelov syn knihu venoval Františkovi Révaiovi ml. a jeho synovi Gabrielovi. Sú to pomerne rozsiahle kázne, päť až šesť veľkých strán. Exempláru *Postilly*, ktorý sa nachádza v Kežmarskom lýceu, chýba titulný list. Na posledných dvoch stranách je príhovor Škultétyho čitateľom. Dielo do tlače pripravili Wagner, Fabri a Erhard a vydané bolo v Bardejove Dávidom Gutgeselom roku 1596. Vo svojom druhom diele *Formulae* Stöckel zhrnul pravidlá pre spracovanie kázní a bolo vydané posmrtné v roku 1578 a je jedným z prvých textov vytlačených na území Slovenska.³⁸ Dielo v rozsahu 533 strán obsahuje 92 vzorov kázní. Okrem nedele a sviatkov Stöckel pridal dva výklady na Vianoce. Chýbajú kázne na Štedrý deň, starý a Nový rok a na Veľký piatok. Z toho vidieť, že v tom čase v uvedené dni nebývali sväté omše.

Najväčšiu časť slovacikálnych tlačí lyceálnej knižnice tvoria slovaciká z obsahového hľadiska. Krátke či obsažnejšie správy o rôznych udalostiach poskytujú bohatý materiál pre vedecký výskum širokému okruhu bádateľov. Naši i cudzí autori vo svojich prácach, ktoré vyšli na Slovensku alebo v zahraničí, podávajú svedectvo o minulosti. Nepriaznivé politické pomery spôsobili, že na Slovensku sa kníhtlať udomácnila pomerne neskoro. Najmenšiu skupinu slovacík v lyceálnej knižnici v Kežmarku tvoria rečové slovaciká. V jazykovej skladbe knižnice prevládajú nemecké knihy nad latinskými a maďarskými. Je to samozrejmé, lyceálna knižnica bola v nemeckom prostredí. Slovenské knihy sa tu dostávali sporadicky. Zaobstarávali sa pre potreby pastorácie medzi slovenskou časťou kežmarského obyvateľstva.

RESUMÉ

Napriek tomu že slovacikálne tlače 16. storočia sú vo fonde Lyceálnej knižnice v Kežmarku zastúpené pomerne malým počtom, i tak pre nás predstavujú cenný materiál. Zachovali sa nám diela z dielne prvých významných tlačiarov z Bardejova. V niektorých zo spomínaných diel sa zachovali aj mená predchádzajúcich majiteľov, ktorí neskôr tieto knihy darovali knižnici. Okrem učiteľov a profesorov kežmarských škôl to boli aj šľachtici či zemanmi mesta Kežmarok. Ne-

³⁷ STÖCKEL, Leonard. [*Postilla, Siue Enarrationes Erotematicæ Epistolarum Et Evangeliorum Anniversariorum*]. Bardejov: Dávid Gutgesell, 1596.

³⁸ Taktiež vydané v Bardejove u Dávida Gutgesella.

môžeme zabudnúť ani na študentov prichádzajúcich zo zahraničných univerzít, ktorí taktiež priniesli do fondu knižnice vzácne diela. Dozvieme sa z nich napríklad o sporoch ohľadom uctievania obrazoch v kostoloch, najmä na Spiši.

V mnohých knihách sú dokonca prvé zmienky o slovenských dejinách. Ako je to napríklad v prípade Jána Bocatia, ktorý spomína výlet do Vysokých Tatier. Prekvapujúce sa môže zdať, že sa našim dejinám venujú aj zahraniční autori. Ich práce vznikli prevažne pri ich cestách, kedy našu krajinu navštívili. V niektorých prípadoch nevieme presne určiť dôvod prečo bola kniha vydaná v slovenskom meste. Je to v prípade Baranyai, ktorý svoje predchádzajúce diela vydal v Rumunsku. Môžeme ale povedať, že všetky diela sú veľmi zaujímavé nielen svojim obsahom. Mnohé z nich majú či už na titulnom liste alebo na inom mieste knihy aj rukopisnú poznámku o svojom majiteľovi. Nie sú to len mená neznámych študentov, ktorí knihy získali alebo kúpili počas svojich štúdií v zahraničí. Stretávame sa aj s menami profesorov samotného Kežmarského lýcea. Dokonca niektoré zo spomínaných kníh vlastnili aj významné šľachtické rody ako Pongráciovci či Podkonický. Vo fonde 16. storočia sa najčastejšie stretávame s menom Theodor Jóny, ktorý vlastnil bohatú knižnicu. Svoje knihy nakupoval prevažne v zahraničných antikvariátoch a vo svojom testamente ich daroval Kežmarskému lýceu. Knižnica lýcea ponúka mnohé vzácne slovaciká aj z iného obdobia ako 16. storočie. Dotýkajú sa rôznych odvetví ako právo, lekárstvo, dejiny, reformácia či prírodné vedy. Práve naše minerálne pramene, prírodné bohatstvo a baníctvo našli na Slovensku mnohých obdivovateľov a boli predmetom výskumu mnohých domácich vedcov.

SUMMARY

Although the slovacical works of the 16th century are represented in a relatively small number in the collection of the Lyceum Library in Kežmarok, they still represent valuable material. We get the information, for example, about disputes over the worship of paintings in churches, especially in the Spiš region. We have preserved works from the workshop of the first important printers from Bardejov. In some of the mentioned works, previous owners' names were kept, those later donated books to the library. In addition to teachers and professors of schools in Kežmarok, we are also aware of the nobles or peasants of the town of Kežmarok. We should also mention the students from foreign universities, bringing rare works to the library's collection. There are even the first mentions of Slovak history in many books, as is the case, for example, with Ján Bocatio, who mentions a trip to the High Tatras. It may seem surprising that foreign authors also deal with our history. Their work was created mainly during their travels when they visited our country. We cannot precisely determine why the book was printed and published in a Slovak place in some instances. This is the case as well

with Baranyai, who published his previous works in Romania. We may say that all works are very interesting, not only contentwise. Many of them contain a handwritten note about their owner, either on the title page or elsewhere in the book. It is not just the names of unknown students who got or bought books during their studies abroad. We also see the names of professors of the Kežmarok Lyceum. Some of the mentioned books were also owned by important aristocratic families such as the Pongrác and Podkonický. In the 16th century fund, we most often recognize Theodor Jóny, who owned a great library. He bought his books mainly in foreign antiquarian bookshops and donated them to the Kežmarok Lyceum in his last will. The lyceum library offers many rare Slovaccals from the period different than the 16th century. They cover various sectors such as law, medicine, history, reformation and natural sciences. Our mineral springs, natural resources, and mining attracted many people interested in them in Slovakia and have been the subject of research by many domestic scientists.

Adresa autorky:

Mgr. Mária Pitáková, PhD.

Slovenská národná knižnica Martin

Námestie J. C. Hronského 1, 036 01 Martin

e-mail: maria.pitakova@snk.sk

ZROD VIACROČNÍKOVÉHO ÚSTAVU STREDNÉHO STUPŇA NA PRÍPRAVU UČITEĽOV V EGRI: EGERSKÝ /JÁGERSKÝ/ UČITEĽSKÝ ÚSTAV JÁNA LADISLAVA PYRKERA

Béla Pukánszky

THE BIRTH OF THE MULTI-GRADE ELEMENTARY TEACHER TRAINING
INSTITUTION IN EGER:
LÁSZLÓ JÁNOS PYRKER'S PRAEPARANDIA

Abstract: The symbolic starting point for modernization of the school system in Hungary was the Ratio Educationis I. issued by Maria Theresia in 1777, which is an illustrative example of top-down modernization of the school system. Elementary schools maintained by denominations were important tools for this kind of top-moderated modernization. The opening of the first independent, multi-grade German and Slovak-language institute in Spišská Kapitula was of great importance for the history of Catholic elementary teacher training. The foundation was the merit of László János Pyrker (1772 – 1847), Bishop of Spis, later Archbishop of Eger, who started the institute in the autumn of 1819. The language of instruction of the teacher training institute was German and Slovak, according to the composition of the population. The aim was, therefore, to supply villages with cantor teachers, and this is reflected in the palette of the subjects: theology, biblical stories, reading, spelling, arithmetic, pedagogy, teaching methodology, liturgy, church Latin, church singing, organ. Nine years after the founding of the institute of Spišská Kapitula, he continued his work in the first Hungarian-language, two-year Catholic teacher training institute, which opened in the fall of 1828 in Eger. The need for attachment to direct pedagogical practice is felt in every element of the training plan – like in the first training institute in Spišská Kapitula. This intention exemplifies the peculiar path of the development and practical professionalization of the folk-teaching profession.

Keywords: history of elementary teacher training, history of the catholic school-system, László János Pyrker, Spišská Kapitula, Eger, Praeparandia.

Vývoj moderného ľudového školstva v Uhorsku bol dlhý proces, poznačený mnohými závažiami a protirečieniami. Patríme do skupiny tých európskych krajín, v ktorej si štátna moc priala regulovať systém vzdelávania ab ovo a „zhora“. Zjednodušene môžeme povedať, že pre dejiny uhorskej a neskôr maďarskej správy

vzdelávania v rokoch 1777 – 1950 je charakteristická snaha postupne dostať pod štátnu kontrolu cirkevné školy. Tento obraz však zatieňuje objavenie sa takého obdobia v poslednej tretine 19. a prvej tretine 20. stor., pre ktoré je typické ani nie tak prevaha centralizačného úsilia, ako skôr hľadanie rovnováhy medzi štátnou odbornou správou a miestnymi samosprávami.

Symbolickým počiatočným bodom modernizácie môže byť výchovné nariadenie I. Ratio Educationis, ktoré vydala Mária Terézia v roku 1777, ktoré – so všetkými svojimi protirečeniami – je názorným príkladom modernizácie zhora, uskutočnenej na základe panovníkovho úmyslu. Tento dokument, vytvárajúci obsiahly systém, napomáhal výkon modernizačných snáh markantným definovaním predpisov, vzťahujúcich sa na obsah vzdelávania a rozšírením centralizovaného dohľadu nad školami.

Cieľom systému dohľadu nad vzdelávaním bola kontrola školskej práce a jej rozvoj. Kvôli veľkému analfabetizmu sa javilo ako dôležité úsilie smerujúce k zavedeniu a rozšíreniu povinnej školskej dochádzky. Už II. Ratio Educationis, vydané v roku 1806, dôsledne odporúčalo brať na zodpovednosť rodičov za školskú dochádzku detí oboch pohlaví a nariadenie o školách, vydané v roku 1845, prakticky nariadilo školopovinnosť.

V živote malých dedinských škôl hrali dôležitú úlohu cirkvi. Ratiá posilnili organizačný rámec, vytvorený stáročiami a hospodársko-spoločenské podmienky na začiatku 19. stor. ešte neprinesli potrebu na tom niečo meniť. Tak katolícka, ako aj protestantské cirkvi sa snažili o to, aby v každej dedine pri kostole pôsobila aj škola. Tieto malé dedinské školy boli prevádzkované s dvojakým cieľom: jednak tu vyučovali základné náboženské vedomosti a formovali mravné povedomie, na strane druhej sa starali o dopĺňanie kňazského dorastu pre dediny.

Udržiavanie školy aj naďalej prebiehalo klasickým „feudálnym“ spôsobom. Zdrojom hlavného príjmu učiteľov bolo používanie pozemku, toto dopĺňali rôzne naturálne príspevky obyvateľstva. Jeho priamym nadriadeným bol duchovný dediny. Učiteľ často vykonával aj kantorskú činnosť, dokonca aj notársku. Od začiatku 19. storočia sa postupne vytvorila vrstva lepšie situovaného poddanstva, disponujúca aj vlastníctvom pôdy, ktorá sa stále viac zapájala do vytvárania tovaru a obchodovania. Využívali možnosti, ktoré poskytovali normy Ratio educationis: posielali do školy svoje deti, lebo si to vyžadovali aj ich individuálne hospodárske záujmy. Do poľnohospodárskej produkcie sa totiž úspešnejšie vedeli zapájať sedliaci, ktorí už mali základné vedomosti.

Mestské základné vzdelávanie sa aj v tomto období podstatne líšilo od dedinského. Na prelome 18. a 19. storočia už v každom významnom meste pôsobila latinská škola. Tu v najnižších základných triedach získavali základné vzdelanie deti mešťanov. Druhé Ratio vyvinulo mestské základné školy do samostatného, uceleného typu školy.

Latinčinu potrebovali poznávať len deti, ktoré sa chystali do gymnázia, pre ostatné deti zriadili novú triedu bez latinčiny. Na základe Ratio, zodpovedajúco mestským nárokom, začali v celej krajine organizovať nové základné školy bez latinčiny s dvoma alebo troma učiteľmi.

V tomto období teda existovalo viac druhov mestských škôl. Latinské základné školy pre žiakov, ktorí si vybrali úradnícku, vedeckú alebo cirkevnú dráhu a školy bez latinčiny, poskytujúce praktické vedomosti tým, ktorí sa vybrali občianskymi smermi.

2. Začiatky inštitucionálnej prípravy učiteľov na území Rakúsko-Uhorska: „normálne školy“

Autori Ratio Educationis z roku 1777 zaviedli nový typ inštitúcie na prípravu učiteľov: normálne školy, „normálky“, *scholacapitalis*, čo boli vybrané školy s materinským jazykom. Prvú normálku otvorili vo Viedni v roku 1771, ďalšia nasledovala v Bratislave v roku 1775, potom v roku 1777 v Budíne a Varadíne (Oradea). Po roku bola ustanovená normálka v Košiciach, Pécsi (Päťkostolie), Banskej Bystrici a Győri. V týchto ústavoch sa pripravovali učitelia pre „kráľovské katolícke ľudové školy“.

Potom, čo vo Viedni zriadili spontánne prvú normálku výlučne na prípravu učiteľov pre ľudové školy, a ktorú nasledovala bratislavská a neskôr budínska a varadínska škola, v roku 1777 sa zrodil pokus o zjednotenie uhorského všeobecného vzdelávania a jeho podriadenia centrálnej vôli. Bolo to I. Ratio Educationis. Cieľom Márie Terézie bolo vydaním tohto pravidla vytvoriť jednotný, nad konfesiami stojaci vzdelávací poriadok na území Uhorska. Jej predstavy nemohli byť bezo zvyšku naplnené: protestanti, odvolávajúci sa na to, že vo všetkých otázkach, týkajúcich sa vzdelávania, má právo rozhodnúť konfesia, odmietli väčšinu prejavov centralizácie. Zo začiatku neprevzali ani tzv. „normálnu metódu“, ktorá sa stala populárnou vďaka katolíkom, pretože obsahovala nové, hodnotné prvky. Čo bolo podstatou tejto metódy?

Otcom „normálnej metódy“ bol J. I. Felbiger (1725 – 1788), opát, narodený v Sliezsku. Koncipoval päť nasledovaniachodných zásad pre učiteľov ľudových škôl. Od neho pochádza aj názov „normálna metóda“, t. j. taká metóda, ktorú vo výuke treba nasledovať ako príklad, či ako normu.

Felbiger chcel formovaním zásady jednotnej výuky povzbudiť myslenie a aktivitu žiakov. Otázky učiteľa sú adresované celej triede, každý má na ne odpovedať, niekto nahlas (koho vyzve učiteľ), ostatní potichu v sebe. Všetci nech riešia úlohy spolu s tým, kto pracuje pri tabuli. Učiteľ je povinný svojimi neustálymi otázkami priebežne kontrolovať stálu účasť žiakov vo výuke.

Metóda katechizácie sa vzťahuje na predošlé, na otázky učiteľa. Učiteľ nech nepožaduje len mechanické rozpamätanie sa, ale otázkami, nútiacimi myslieť, nech

sa presvedčí o tom, či deti pochopili látku. Tak treba spracovať aj materiál jednotlivých čítaní. K tomu prirodzene boli potrebné také čítanky, ktoré boli pre deti zaujímavé, obsahovo poučné.

Aj pri výuke čítania chcel skoncovať sa starou praxou: z dôvodu úspory času sa prestal zaoberať jednotlivcom, ale zaviedol spoločné čítanie. To znamená, že naraz viac žiakov nahlas číta, pritom sa kladie dôraz na správnu výslovnosť a zrozumiteľnosť.

Na rozvoj pamäti je potrebné niektoré pasáže z učebnice naučiť sa nas-pamäť. Toto chcel uľahčiť metódou začiatočných písmen, t. j. memorovanie začiatočných písmen slov pomáha rýchle si zapamätať a pripomenúť si celý text.

Nakoniec pred spracovaním jednotlivých tém, nech učiteľ pomocou tabellí – názorných schém – umožňuje pochopenie súvislostí.

Už spomínané normálky mali teda ako hlavný cieľ rozšírenie tejto metódy vyučovania do čo najširších kruhov. Tieto inštitúcie boli vlastne výberové trojtriedne mestské ľudové školy, na ktorých bol postavený jeden kurz prípravy učiteľov. Kurz trval len 4 alebo 5 mesiacov. Kandidáti tohto štúdia boli rôzne pripravení, neskôr bolo podmienkou preukázať sa ukončením jedného ročníka gymnázia. Kurzy organizovali aj pre už pôsobiacich učiteľov.

Aké predmety sa na tomto kurze vyučovali? Okrem metodiky si preparandisti zopakovali alebo sa naučili aj predmety 3. ročníka ľudovej školy, ďalej si osvojili pre učiteľov tak potrebný krasopis a hru na organe. Pravidelne navštevovali hodiny tretej triedy ľudovej školy, všímali si praktické uplatňovanie normálnej metódy, popriprade si aj sami vyskúšali vedomosti.¹

Normálne školy boli teda dejiskom bezprostrednej pedagogickej, na praxi stavanej, z nej sa sýtiacej a tú ďalej rozvíjajúcej, zveľaďujúcej prípravy.²

3. Zrod viacročníkových ústavov stredného stupňa na prípravu učiteľov

Z pohľadu dejín katolíckej prípravy učiteľov malo veľký význam otvorenie prvého, samostatného, viacročníkového ústavu s vyučovacím jazykom nemeckým v Spišskej Kapitule, pri starobylej katedrále z arpádovského obdobia. Na jeho zriadení má zásluhu spišský biskup Ján Ladislav Pyrker (1772 – 1847), neskorší

¹ Pre „schola vernacula primaria“ (normálna škola) sa v tomto období ako synonymum používalo aj pomenovanie „vyššia národná škola“, „norma škola“, aj „normálna škola“. V najnovšom preklade dvoch *Ratio Educationis* môžeme čítať výraz „vybrané školy s materinským jazykom“. *Ratio Educationis*. Maďarský preklad vydania z r. 1777 a 1806. Preložil, poznámkami a ukazovateľmi vybavil: MÉSZÁROS, István. Akadémia, Budapest 1981. O tomto type škôl viac v diele: MÉSZÁROS, István: *Népoktatásunk szervezeti-tartalmai alakulása 1777-1830 között*. (Organizačno-obsahový vývoj nášho ľudového školstva v rokoch 1777–1830.) Tankönyvkiadó, Budapest 1984 a SZAKÁL, János: *A magyar tanítóképzés története*. (Dejiny prípravy učiteľov v Uhorsku). Budapest 1934.

² Tu poukazujeme na to, že od konca 18. stor. vzniklo veľa vysoko kvalitných „návodov“ (vo diacich kníh) na podporu prípravy kandidátov učiteľstva. (Porov. Pukánszky, 2005).

jágerský arcibiskup, ktorý vyprevadil ústav na jeho cestu vďaka svojej neúnavnej organizačnej práci a významnými peňažnými darmi na jeseň roku 1819. Vyučovacím jazykom učiteľského ústavu, vzhľadom na zloženie obyvateľstva, bol nemecký a slovenský jazyk. Cieľom bolo zásobenie dedín kantormi a učiteľmi, čo odzrkadľujú aj vyučovacie predmety: náboženstvo, biblické príbehy, čítanie, pravopis, krasopis, počty, pedagogika, metodika, liturgika, cirkevná latinčina, cirkevný spev, hra na organe.

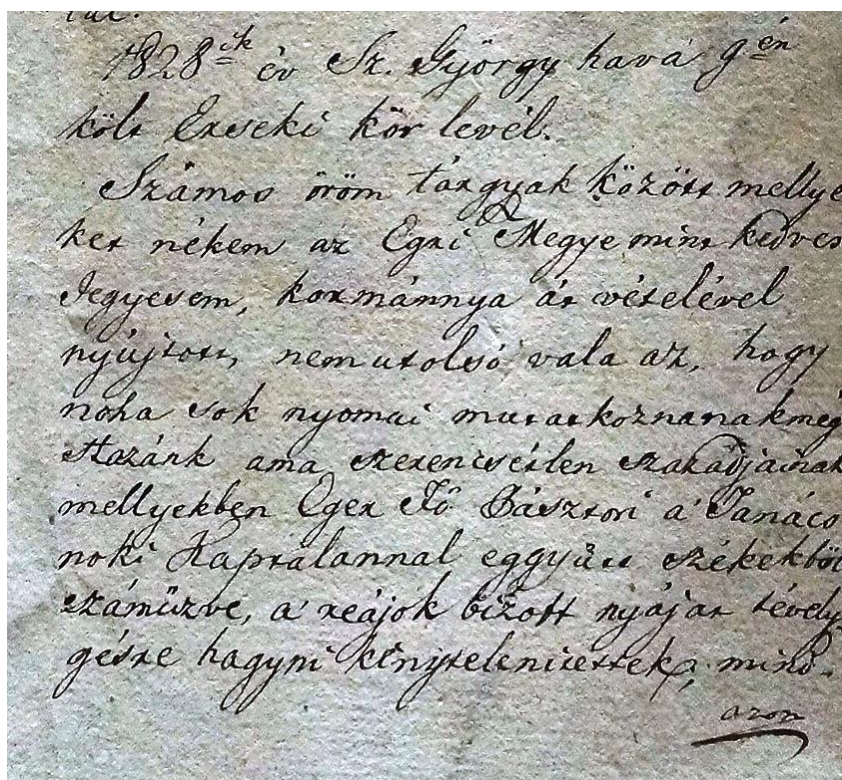
Kto bol tento veľkňaz osvietenského zmýšľania, organizátor a mecenaš, ktorému môžeme ďakovať za túto inštitúciu? Ján Ladislav Pyrker začal svoju cirkevnú dráhu ako cisterciátsky rehoľník, za kňaza bol vysvätený na jeseň v roku 1796. V auguste 1818 ho František II. menoval za spišského biskupa, v máji 1820 sa stal benátskym patriarchom. Sedem rokov strávil v Benátkach, následne ho cisár 9. novembra 1826 vymenoval za jágerského arcibiskupa. Do Egru prišiel 27. septembra 1827, kde od začiatku robil významné kroky pre rozvoj mesta. Začal s rekonštrukciou hradu, zriadil kresliarsku školu, položil základy termálneho kúpaliska a zriadil aj spolok na skrášľovanie mesta. Stal sa známym aj ako spisovateľ a básnik, tvoriaci v nemčine, ale najdôležitejšie výsledky dosiahol v činnosti pre rozvoj kultúry a školstva a v mecénášstve. V roku 1844 ho zvolili za čestného člena Maďarskej akadémie vied.

J. L. Pyrker už ako spišský biskup pri svojich cestách po vidieku videl aké podmienky panujú vo väčšine dedinských ľudových škôl jeho diecézy: sami učitelia boli nevzdelaní, odkázaní na vzdelávanie. Niektorí z nich na poli spevu a hry na organe „vykazujú srdce a sluch zraňujúcu nezbehnosť“ (cituje Bodosi, 2009, 40). Táto situácia ho pohla k tomu, aby čím skôr vytvoril nemecko-slovenský ústav na vzdelávanie učiteľov (preparandiu) v Spišskej Kapitule.³

³ V rukopise „Podstata Egerskej preparandie“, ktorý obsahuje aj jeho arcibiskupský obežník, Pyrker takto píše o okolnostiach, ktoré predchádzali založeniu ústavu na prípravu učiteľov: „...podľa smutnej skúsenosti, starostlivosť nášho Pána, aj naša, zostáva neúspešná vďaka neznalosti dedinských učiteľov. Sám som sa toho stal svedkom, keď som v roku 1819 konal cirkevný prieskum v Spišskej stolici, našiel som vo viacerých dedinských školách takých učiteľov, ktorí sa mali radšej sami učiť, ako vyučovať! Niektorí učitelia, ktorí ako speváci sa zvykli zúčastňovať na službách Božích, boli v speve a v hre na organe tak nezbehní, že to urážalo sluch i srdce, tým istým spevom a hrou na organe horlivosť srdca skôr udúšajú, hoci by mali pozdvihnúť nábožnosť! S túžbou doplniť tieto nedostatky na Spiši, v prvom roku svojho správcovstva, pomocou miestnej kapituly a iných kňazov, na nemalú radosť Jeho Cisárskej a Kráľovskej Výsosti, som vytvoril Preparandiový ústav, ktorého šťastným uskutočnením som sa rozhodol aj v tejto rozsiahlej, inovercami naplnenej Jágerskej diecéze vytvoriť podobný ústav, do ktorého prijatí mladíci pod patronátom miestnej kapituly, pomocou cirkevného učiteľa, v potrebných vedomostiach, menovite v dobrých mravoch, metodikách v speve a v hre na organe a na trovy ústavu aj výukou spevákov na cirkevné obrady, podali dobrý príklad kresťanským veriacim, učili deti v kresťanskej viere, v základných vedomostiach, napomáhali bohoslužbu vhodnými spevmi a hrou na organe, a tak vhodne slúžili ako tí, čo majú na starosti duše.“ (Referuje: Benkóczy, 1928. 21 – 22.)

Deväť rokov po zriadení spišsko kapitulského ústavu vytvoril jeho pokračovanie, prvý samostatný, dvojročníkový katolícky ústav s vyučovacím jazykom maďarským na prípravu učiteľov, ktorý bol otvorený v Egri na jeseň 1828.

V archíve jágerského arcibiskupstva je možné nájsť rukopis s názvom: „Podstata jágerskej praeparandie“, kde od 18. strany môžeme čítať obežník L. Pyrkeru, zo dňa sv. Juraja (24. apríl). V ňom zdôvodňuje potrebu zriadenia ústavu na prípravu učiteľov a zároveň vyzýva diecézne kňazstvo k poskytnutiu darov: „Medzi mnohými skutočnosťami, ktoré mi Jágerská diecéza, ako moja milá snúbenica poskytuje, je nie na poslednom mieste to, že katolícka viera tu našla takých patrónov, pomocou ktorých sa mohla doteraz a môže aj odteraz šíriť a prekvitať napriek tomu, že ešte vidieť stopy tých nešťastných storočí, počas ktorých jágerskí veľkňazi aj kapitula boli vo vyhnanstve a museli nechať blúdiť im zverené stádo. Aby som nespomenul iné, kto nevidí stopy úsilia niektorých mojich arcibiskupských predchodcov, ktorí v záujme udržania a šírenia viery uprostred inovercov ustanovili mnoho škôl a v nich učiteľov.“ (Benkóczy, 1928, 21 a Bodosi, 2009, 46.)

Časť arcibiskupského obežníka z 24. apríla 1828

Je teda dobre vidieť, že L. Pyrkeru podnietili osobné skúsenosti s nedostatkami na dedinských školách (v prvom rade nedostatky vo vzdelanosti učiteľov) k tomu, aby úspešnou organizačnou prácou vytvoril ústav na „prípravu magistrov“. Neodmysliteľnou súčasťou vytvorenia inštitútu bolo aj zabezpečenie

materiálnych predpokladov. Ukázalo sa že arcipastiersky obežník L. Pyrker z apríla 1828 bol úspešný: okolité kňazstvo – ako o tom píše Emil Benkóczy – „sa súťaživo snažilo napomáhať svojmu arcibiskupovi naplniť jeho plány.“ (Benkóczy, s. 24.) Dary od kňazov prichádzali ešte aj 20 rokov po založení ústavu.

Jednou z podmienok pre kandidátov do prípravného ústavu bolo ukončenie vtedajšieho šesťročného gymnázia. Toto chlapci ukončili v 15. – 16. roku života. Druhou podmienkou bolo úspešne absolvovať prijímacie pohovory zamerané na vhodnosť kandidáta, ktoré mali zložiť pred Pyrkerom, alebo pred členom kapituly. Podmienky boli nasledujúce: dobré vlastnosti očakávané „od školského magistra a cirkevného speváka“, „zvlášť overení vo výzore, zdraví, písaní, počtoch a jazykových znalostiach“ (Bodosy, 2009. 46). Hudobné schopnosti „doklad znalosti náuky o zvuku“, boli pochopiteľne kľúčové kritériá prijímacích pohovorov, veď v ústave pripravovali nielen učiteľov, ale aj cirkevných hudobníkov, t. j. kantorov. Do prvého polroka, ktorý začínal 2. decembra, prijali 8 uchádzačov: 4 internistov s kompletným zabezpečením a 4 externistov, ktorí mali platiť za ubytovanie a stravu.

Prvým riaditeľom jágerskej preparandie sa stal jágerský prepošt, vikár arcibiskupa Karol Rajner. Rajner viedol svedomite a s veľkou obozretnosťou ústav do roku 1845. Z monografie Bélu Bodosyho vieme, že arcibiskup Pyrker Rajnerovi odovzdal pravidlá a školský poriadok vtedy už 10 rokov úspešne fungujúceho spišského ústavu na pripomienkovanie. Odpoveď sa nám ale nezachovala. Zachovali sa nám však prvé jágerské pravidlá s názvom: *Regula et Constitutiones Instituti Praeparandorum ad Ludi Magisteria*. Podľa výskumov Bélu Bodosyho, tieto pravidlá vykazujú nápadnú podobnosť s pravidlami bezprostredného predchodcu ústavu v Spišskej Kapitule. (Bodosy 2009, 48 – 49.)

Jágerský ústav na prípravu učiteľov bol slávnostne otvorený 11. novembra 1828, vtedy slávnostné *Veni Sancte* viedol arcibiskup Pyrker. Ústav dostal najprv miesto vo Foglárovom ústave (Foglarianum), založenom kanonikom Jurajom Foglárom, kde od roku 1740 pôsobila právnická škola a neskôr konvikt pre synov schudobnených šľachticov a seminár.⁴

⁴ K úlohám kandidátov na učiteľstvo patrila aj korepetícia a výučba synov schudobnených šľachticov.

Budova Foglarianum

Z Foglárovej budovy sa praeparandia v roku 1852 presťahovala do budovy Lýcea

Vo Foglárovom dome pre chovancov vytvorili spoločné ale priestranné spálne, popritom mali svetlú učebňu (vo vtedajšom jazyku „múzeum“, tu sa mohli zdržovať vo voľnom čase) a mali k dispozícii aj jednu hudobnú miestnosť. Na vyučovanie využívali dve učebne. (Bodosi, 2009, 45).

Prvými učiteľmi ústavu boli Michal Maskovics, kaplán v Nagykáló a Juraj Wilt, jágerský „regenschori“, ku ktorým pričlenili za pomocného učiteľa Ladislava Rudassyho, mestského kantora. Zbormajster Wilt totiž neovládal dobre maďarský jazyk, preto Rudassyho poverili len vyučovaním hudobnej teórie. Rudassy mal učiť ľudový spev, hru na organe a liturgiu. Plat Wilta znížili, polovicu dostal Rudassy (porov. Bodosi, 2009, 47).

4. Obsah prípravy učiteľov: Prvé jágerské predmety

Dôležitým prameňom dejín prvého jágerského ústavu je zošit prvého učiteľa Michala Maskovicsa, ktorý vyšiel tlačou v roku 1834. V ňom opisuje počiatky fungovania preparandie. Názov: „Krátka prednáška o ústave, založenom v materskej Jágerskej diecéze na prípravu tých, čo sa chystajú na úrad dedinského školského magistra.“

Dielo je rozdelené na nasledovné kapitoly: 1. Cieľ ústavu, 2. Základinový kapitál, 3. Chovanci, 4. Mravné usporiadanie, 5. Vyučované predmety a prax⁵, 6. Učitelia, 7. Knihy, hudobné nástroje, 8. Vyslanie chovancov, 9. Vyhlásenie (Arcibiskupským obežníkom 9. v mesiaci sv. Juraja 1828), 10. Najvyššie potvrdenie, 11. Otvorenie ústavu, 12. Priebeh druhého ročníka, 13. Ďalší priebeh. (Bodosi, 2009, 49).

M. Maskovics vo svojom diele uvádza aj ten detailný učebný plán, ktorý vypracovali učitelia ústavu a ktorý schválil arcibiskup: „Zoznam tých predmetov, ktoré sa menovaní mladíci učili v 1. polroku školského roka 1828/29“.

1. Z kresťanskej vedy: Tri hlavné kapitoly katechizmu o viere, nádeji a láske. Zo svätých dejín celý Starý zákon.

2. Veda o učení: O vzácnej, užitočnej a dôležitej prítomnosti učiteľského ústavu v menších ľudových školách. O predmetoch v týchto školách. O zadelení žiakov. O rôznych metódach zavedených vo vyučovaní, menovite vyučovanie, čítanie, prvé písmená, ukazovatele a učenie skúšaním. O vyučovaní náboženstva detí na prvom stupni, poznávanie písmen, krasopis, počiatky užívania čísel. Na druhom stupni vyučovanie žiakov v náboženstve, čítaní, písaní, rozšírených počtoch a začiatky latinčiny („študentského jazyka“).

3. O cirkevných ceremóniách: Spoznávanie cirkevných ceremónií a ich cieľov. O sviatostiach. O službe pri duchovných osobách. O krste, birmovke, pokání

⁵ Tu sa spomína prax: „Potom, čo sa chovanci tieto pravidlá naučili, pod vedením svojho učiteľa naučené pravidlá použili v praxi v ľudovej škole, existujúcej pri ústave.“ (Bodosi, 2009, 49).

a o príprave na prijatie Oltárnej sviatosti. O povinnostiach pri vysluhovaní sviatosti pomazania chorých. O pohreboch. Niektoré poznámky o sobášení.

4. O krasopise a pravopise. O postoji tela, polohe ruky, držaní pera. O zaradení písmen a ich výslovnosti. O cudzích, potrebných a nepotrebných, veľkých a zdvojených písmenách. O správnom delení slov. O pomlčkách, o prispôsobení slov k nim.

5. O číslach. O vyslovovaní obyčajných a rímskych napísaných čísel a o napísaní vyslovených. O sčítavaní, odčítavaní, násobení a delení pomenovaných a nepomenovaných čísel a zlomkov.

Záznam o tom, čo sa naučili v jágerskej preparandii za päť mesiacov v školskom roku 1828/ 29 z náuky o zvuku:

1. časť: O zvukoch, z koľkých písmen je zostavená náuka o zvukoch.
2. časť: Z čoho pozostáva Scala?
3. Ako vyzerajú zvuky na zvukovom rebríku?
4. Koľko kľúčov je v hudbe?
5. Aký majú vplyv?
6. Noty, trvanie páuz a bodiek.⁶
7. Čo sa ich hodnôt týka, koľko je nôt?
8. Čo je trojitá nota?
9. O pauzách.
10. Čo sú pauzy v hudbe?
11. O bodoch.
12. Čo znamená bodka v hudbe?
13. Koľko je meniacich sa znakov v hudbe?
14. O takte.
15. Z čoho pozostáva takt a koľko ich je?
16. Ako sa delí tempo alebo určenie doby?
17. Okrem určenia doby aké iné znaky sú ešte v hudbe?
19. Čo je to interval a čo spôsobuje?
20. Čo je potrebné vypočítať pri vzdialenosti zvuku (intervale)?
21. Čo robí jedna kóma⁷?
22. Z čoho pozostáva čistý akord v tónine dur a mol? (Benkóczy, 1828, 37 – 39).

Predmety boli rekonštruované na základe tlačeného zošita Michala Maskovicsa a knihy Eleka Benkóczyho, ktorý ho cituje. Zoznam predmetov z niektorých nasledujúcich rokov dodnes možno nájsť v archívnych prameňoch.

⁶ Rozumej: hodnota, časové trvanie bodiek.

⁷ Predpokladá sa, že autori učebného plánu mysleli na Pytagorovu kommu.

V archíve jágerského arcibiskupstva je možné napr. nájsť zoznam, pripravený zvlášť pre preparandistov, kandidátov prípravy na učiteľstvo, ktorý obsahuje opis 2. polroka školského roka 1831/32, podrobnejší od predchádzajúcich. Má názov: „Zoznam prednášaných predmetov v druhom polroku školského roka 1831 pre mládež, učiacu sa v zjednotenom ústave P. E. pre kantorov a učiteľov.“

Autori učebnej osnovy zostavili materiál pre 2. polrok z nasledujúcich predmetov:

I. Z kresťanskej vedy, katechizmu. O sviatostiach. O kresťanskej pravde. O štyroch posledných veciach. Sväté dejiny – celý Nový zákon.

II. Z cirkevnej ceremónie, týkajúcej sa kantorov. Z ceremónií, vyskytujúcich sa pri vysluhovaní sviatostí a pri sviatkoch v roku, menovite: Traja králi, Hromnice,⁸ Popolcová streda, Kvetná nedeľa a celý Veľký týždeň, Požehnanie siatín, Krížové dni, Turíce a Božie Telo, a z povinností kantora pri zákonnej cirkevnej skúške.

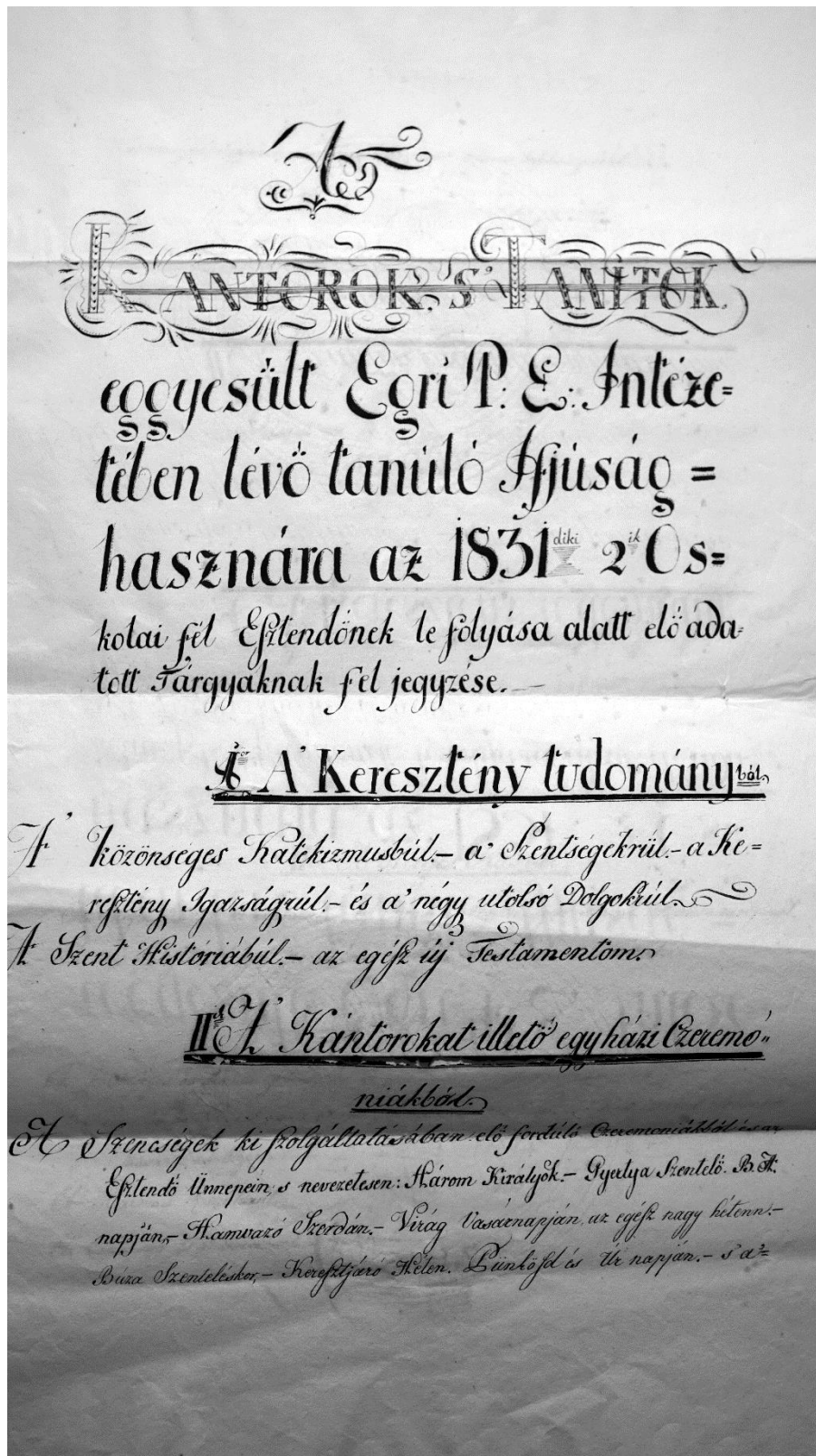
III. Z vedy o vyučovaní, O užitočnosti a potrebe školskej výchovy a jej vlastnostiach. O telesných silách a rôznych duševných schopnostiach: O schopnosti vnútorného a vonkajšieho nazerania, pamäť, rozum, sila úsudku, múdrosť, o poznaní a vyjadrení tvorivých schopností, rečových, citových, túžiacich. O fundamente náboženskej výchovy školských detí, ktorými sa uskutoční u dieťaťa správne a dieťaťu primerané spoznanie Boha. O fundamentoch občianskej výchovy, ako: pôvod občianskeho spoločenstva, o svetskej moci, o zemepánoch, o vojsku a o platení daní. O dodržiavaní školského poriadku, autorita učiteľov, odmeny, napomenutia, tresty. O spôsoboch chovania sa k žiakom, kde sú zohľadnené rozdiely vzhľadom na ich rodičov, vychovávateľov, pohlavie, telesný stav, rozumové schopnosti, správanie sa a hnutia.⁹

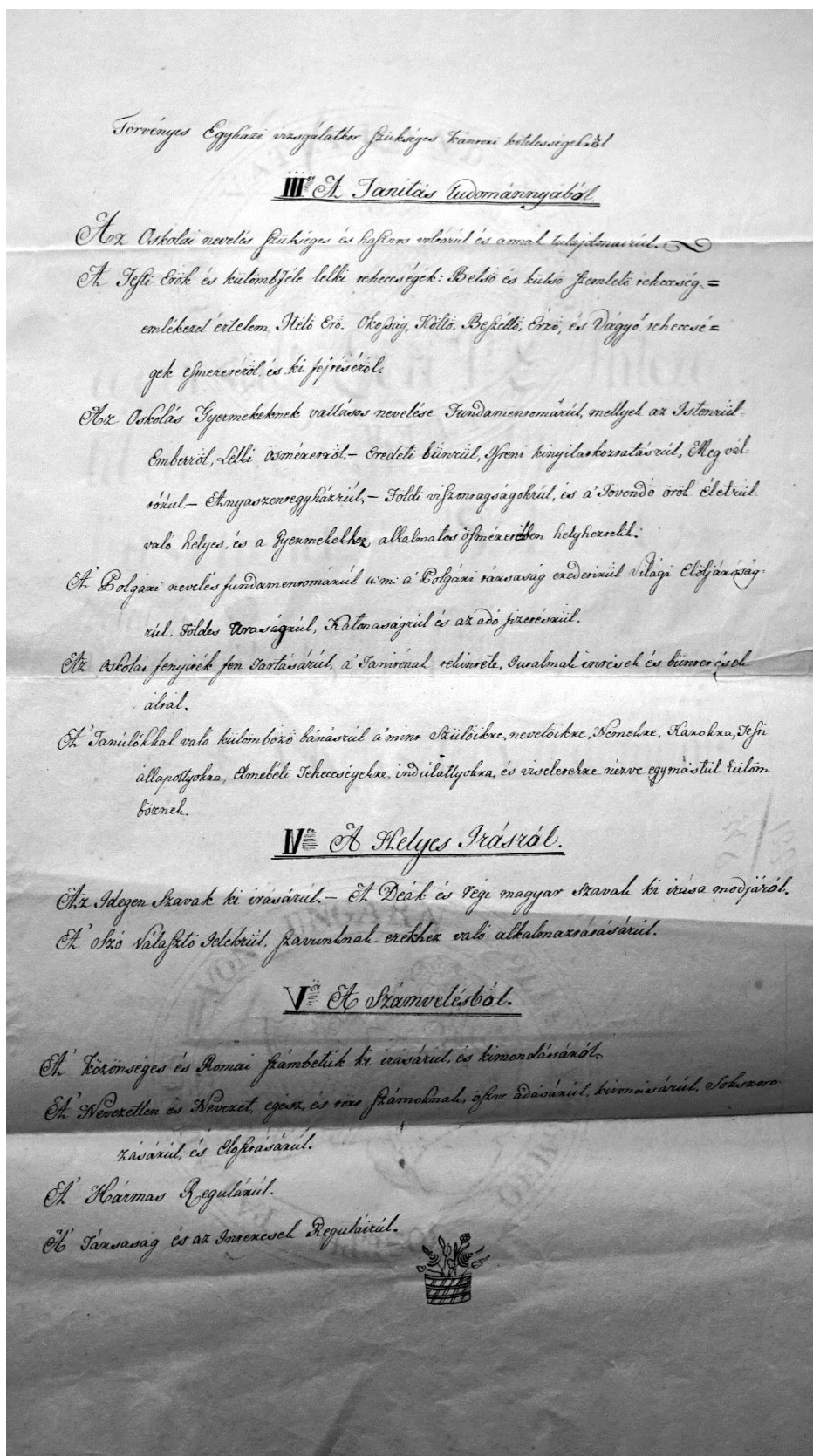
IV. O pravopise. O písaní cudzích slov, o písaní latinských a starých maďarských slov. O rozdeľovacích znakoch slov. O prispôbení sa našich slov k týmto.

V. O číslach. O písaní obyčajných a rímskych číslíc a ich vyslovovaní. O pomenovaných a nepomenovaných celých číslach a zlomkoch, ich sčítaní, odčítaní a delení. O „trojitej regule“. O spoločenských a náboženských regulách.

⁸ Pri sviatkoch Panny Márie.

⁹ Chovanie.

Zoznam prednášaných predmetov v druhom polroku školského roka 1831 pre mládež, učiacu sa v zjednotenom ústave P. E. pre kantorov a učiteľov

Keď urobíme prehľad podrobného učebného plánu prvého polroka a zoznam predmetov neskorších rokov, ukáže sa nám viacero ich zaujímavých a poučných črt:

1. Citeľný je praktický cieľ: chceli pripraviť úspešne učiacich ľudových učiteľov, kantorov-učiteľov pre malé dedinské školy, ktorí sú schopní aj na to, aby napomáhali práci dedinských kňazov ako kantori s potrebným hudobným vzdelaním.

2. Je dobre viditeľná dôslednosť a praktickosť vtedajších zostavovateľov učebného plánu.

3. Je dobre viditeľné aj to, že na tvorcov učebného plánu mala vplyv už spomínaná Felbigerova norma, ktorá bola povinne vyučovaná na školeniach učiteľov pre normálne školy, pôsobiace od roku 1770. Jej ústrednými prvkami boli spoločná práca v triede; katechizovanie spracovaním predmetu formou otázok a odpovedí; spoločné hlasné čítanie; zvyrazňovanie začiatočných písiem, ako veci vlastná mnemotechnika; ako aj zhrnutie podstaty toho, čo je potrebné vedieť, do schém. Tento rozšírený súhrn metód bol dobre nápomocným prostriedkom pedagogiky vtedajšej katolíckej školy a učiteľa, ktorý začínal svoju činnosť za katedrou.

4. Z názorného opisu predmetov druhého polroka školského roka 1831/32 vyplýva aj to, že na tvorcov vtedajšej pedagogiky mala vplyv šíriaca sa tzv. „Vermögen psychologie“. Jej podstatou je to, že sa rozoberie ľudský duch na schopnosti – vo vtedajšom maďarskom jazyku na „sily“ – ktoré pôsobia jedna vedľa druhej, ale vo vzťahu síce jedna s druhou a jedna na druhú vplývajúce. Preto môžeme čítať vo vtedajšom jágerskom opise predmetov o takých schopnostiach, ako napr. „sila úsudku“, „múdrosť“, „hovoriaca sila“, „cítiaca sila“ a „túžiacia schopnosť“.

5. Texty vyjadrujú aj to, že učitelia učiteľského ústavu sa snažili v žiakoch rozvinúť schopnosť, „kompetenciu“ prispôbiť sa ich schopnostiam, danostiam, hnutiam. Ako to vtedy písali, v škole treba učiť „poznatie vhodné pre dieťa“.

Na základe všetkého tohto je možné súhrnne konštatovať, že niekoľkomesačný kurz na vzdelávanie učiteľov, týkajúci sa základných ľudových škôl, praktickosť normálnej školy a spôsob noriem, nestratili na význame, nezmizli bez stopy ani po vzniku dvojročníkových učiteľských ústavov stredného stupňa, ani po vzniku spišsko kapitulskej a jágerskej preparandie. Autori učebného plánu ústavov spracovali a využili všetky také praktické vtedajšie pedagogické spôsoby, ktoré účinne napomáhali príprave učiteľov pre ľudové školy. Zo všetkých prvkov prípravy je cítiť viazanosť ku pedagogickej praktickosti. Tento úmysel dobre predstavuje cestu vývoja profesie ľudového učiteľa a jej praktickú profesionalizáciu, ktorá sa markantne líšila od teoretickej paradigmy odtrhnutej od opisnej formy vedy o výchove, ktorá sa formovala v rámci súdobej stredoškolskej prípravy učiteľov.

A napokon, praktickosť zabezpečovalo aj to, že popri jágerskom učiteľskom ústave stredoškolského typu pôsobila aj praktická škola, zabezpečujúca aj naďalej súvislosť prípravy učiteľov pre normálne školy s praxou.

Podľa nášho úsudku spišsko kapitulské a jágerské učiteľské ústavy Jána Ladislava Pyrkeru mali dvojakú úlohu v dejinách prípravy pedagógov: jednak v sebe zahrnuli a ďalej živilí tradície katolíckej prípravy učiteľov pre ľudové školy; na druhej strane vytvorili základy pre moderné učiteľské ústavy, napomáhajúce na vyššej úrovni rozvoj teoretických a praktických vedomostí a schopností učiteľov.

RESUME

Top-down school supervision system and teacher training

In Hungary the development of a modern civil school system was a long process, fraught with stagnation and contradiction. The symbolic starting point for modernization can be the Educational Order of Maria Theresia, Ratio Educationis I., issued in 1777, which is an illustrative example of top-down modernization of the school system. This comprehensive framework document has helped modernization efforts by strongly articulating curriculum requirements and expanding centralized supervision of schools. Elementary schools maintained by denominations were important tools for this kind of topmoderated modernization.

The second Ratio Educationis (1806) developed the city elementary school into an independent, completed school type. Latin only had to be taught to children in high school, and a new class was organized for non-students, without Latin. Elementary Latin education has paved the way for students to pursue a career in office, science, or church; education without Latin provided knowledge for those pursuing civic careers through directly useful ("practical") curricula.

Beginning of teacher training: "Normal school"

In 1777, the authors of Ratio Educationis introduced a new type of institution for teacher training: the "normal school" ("schola capitalis", "normaiskola"). One of the most important tasks of the "normal schools" was to disseminate the modern teaching theories and practices as widely as possible. In fact, these institutes were prominent three-class urban folk-schools (elementary schools) on which a teacher training course was built. The training lasted only four or five months. Candidates' pre-qualification varied widely, and after a while they were required to certify a completed high school class. Courses were also organized for existing teachers.

The birth of multi-grade secondary teacher training institutes

The opening of the first independent, multi-grade German and Slovak-language elementary teacher training institute in Spišská Kapitula was of great importance

for the history of Catholic elementary teacher training. The foundation was the merit of László János Pyrker (1772 – 1847), Bishop of Spis, later Archbishop of Eger, who started the institute in the autumn of 1819 with tireless work of organizing and making significant donations. The language of instruction of the teacher training institute was German and Slovak, according to the composition of the population. The aim was, therefore, to supply villages with cantor teachers, and this is reflected in the palette of the subjects: theology, biblical stories, reading, spelling, arithmetic, pedagogy, teaching methodology, liturgy, church Latin, church singing, organ.

As a bishop of Spis, László Pyrker had already experienced the conditions prevailing in most village folk schools in his diocese: the teachers themselves were uneducated and in need of training. Nine years after the founding of the institute of Spišská Kapitula, he continued his work in the first independent Hungarian-language, two-year Catholic teacher training institute, which opened in the fall of 1828 in Eger.

For the teacher candidates, one of the criteria for the training was the completion of a six-year high school (Gymnasium). The boys finished this at the age of 15 – 16. The other criterion was the successful entrance examination that Archbishop Pyrker and a chapter had to pass. The eligibility criteria were: the good qualities expected of a "schoolmaster and a church singer", "in particular, physique, health, writing, numeracy, and linguistic proficiency". Musical ability was understandably a key enrollment criterion, as they trained not only teachers, but practicing church musicians, ie cantors.

If we look at the detailed curriculum for the first semester and the syllabuses for later years, there are a number of informative features that develop in front of us: 1. They wanted to educate folk teachers and cantor teachers who were successful in small village schools and who, while possessing the necessary practical music education, were able to assist the work of village priests. 2. The thoroughness and practical pedagogical motivation in the contemporary curriculum of teacher training can be clearly seen. 3. The source texts also express that in their teacher candidates the teacher-training teachers sought to develop the ability and "competence" to adapt to the talents and "impulses" of their students.

The need for attachment to direct pedagogical practice is felt in every element of the training plan. This intention exemplifies the peculiar path of the development and practical professionalization of the folk-teaching profession, which is markedly different from the theoretical paradigm of the more abstract, descriptive education that emerges within the framework of contemporary secondary school teacher training. Finally, practicality was also ensured by the fact that besides the two-year secondary teacher training in Eger, there was a practice school.

Literature:

BODOSI Béla (2009): Az egri líceumi iskolák története. Líceum Kiadó, Eger.

BENKÓCZY Emil (1928, 2013): Pyrker első magyar tanítóképzője. Az Egri Érseki r. k. Tanítóképző centenáriuma. Adatok a magyar tanítóképzés történetéhez. Reprint: Líceum Kiadó, Eger.

MÉSZÁROS István (1984): Népoktatásunk szervezeti-tartalmi alakulása 1777 és 1830 között. Pedagógiai Közlemények, 26- Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékének kiadványai. Tankönyvkiadó, Budapest.

PUKÁNSZKY Béla (1988): Két tanítói kézikönyv a múlt század első feléből. Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, 1987-1988. 55-66. Series Paedagogica et Psychologica. Szeged.

PUKÁNSZKY Béla (2005): A gyermek a 19. századi magyar neveléstani kézikönyvekben. Iskolakultúra-könyvek 28. Pécs.

SZAKÁL János (1934): A magyar tanítóképzés története. Budapest.

Adresa autora:

Dr. habil. Béla Pukánszky, DSc

full professor on the University Selye János, Komárno

full professor on the University Eszterházy Károly, Eger

Borbás u. 20., 6725 Szeged, Hungary

e-mail: bela@pukanszky.hu

PRO-KATOLÍCKE AKTIVITY EDUARDA KRAJŇÁKA

Marek Rímsky

ACTIVITIES OF EDUARD KRAJŇÁK FOR ROMAN CATHOLIC CHURCH

*Abstract: Eduard Krajňák (1848 – 1924) was a teacher of classical languages at the Catholic grammar school in Bratislava. In addition to his pedagogical activities, he actively spoke in favor of the Catholic Church, whether in the journalistic, enlightenment, but also in the political sphere. He compiled a prayer book for soldiers, *Boh moja nádej* (God My Hope), and for 10 years led the administration of the popular religious magazines *St. Adalbert* (Vojtech) and *Buditeľ katolíckeho ľudu* (The Supporter of the Catholic People). We know from his correspondence that thanks to his contacts with important people, he supported and helped many Catholic priests. As a Christian socialist, he also became involved in setting up Christian unions in Slovakia after the coup in 1918.*

Keywords: biography, Catholicism, Church History, Eduard Krajňák.

Na periférii slovenských dejín sa nachádza doteraz historikmi opomínaná osobnosť Eduarda Krajňáka. Nebol tvorcom významného a rozsiahleho diela, pri mapovaní jeho spoločenských, kultúrnych a publikačných aktivít však zisťujeme, že tvorili dôležitú časť jeho života a slúžili mnohým iným osobnostiam. Iniciatívne sa zapájal do národného hnutia, a to najmä v priestore vymedzenom hranicami Katolíckej cirkvi, no nevyhýbajúc sa ani kontaktom s osobnosťami z evanjelického prostredia.¹

¹ O blízkom vzťahu s Ľudovítom Riznerom svedčí obsiahla korešpondencia. Pozri Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine (ďalej LA SNK), fond (ďalej f.) Ľudovít V. Rizner. Listy Eduarda Krajňáka, sign. M 89 B 26 a Centrum spirituality Východ - Západ Michala Lacka v Košiciach (ďalej CSVZML), f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 27. V styku bol napríklad aj s Jánom Kvačalom, k tomu pozri Archív Evanjelickej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, f. Ján Kvačala. Listy Eduarda Krajňáka Jánovi Kvačalovi (kópie listov poskytol doc. Mgr. Ľuboš Kačirek, PhD.).

Krajňák pochádzal zo Spiša, narodil sa v revolučnom roku 1848 v Spišskom Hrušove v rodine učiteľa, pôsobiaceho v neďalekých Markušovciach, v ktorých strávil detstvo. Aj mladý Eduard začal navštevovať ľudovú školu v tejto významnej spišskej obci, istotne pod dohľadom otca, dokončil ju však v Spišskej Novej Vsi. V štúdiu pokračoval na katolíckom gymnáziu v Levoči a po šiestich ročníkoch sa vydal do biskupského mesta Jäger, kde na cisterciánskom gymnáziu úspešne ukončil svoje stredoškolské štúdiá maturitnou skúškou v roku 1867. Krajňák bol vynikajúci študent s dispozíciou na učenie sa cudzích rečí, preto jeho ďalšie kroky viedli do Budapešti a Viedne, kde sa na univerzitách venoval filologickým štúdiám klasických jazykov. Tie potom od roku 1873 vyučoval na katolíckom gymnáziu v Bratislave až do nedobrovoľného odchodu do dôchodku v roku 1907. Krajňák stratil dôležitý príjem, musel sa postarať o manželku a dve dcéry, preto badať zvýšené úsilie v jeho publikačnej činnosti, produkujúcej aj knižné diela. Na základe doterajšieho bibliografického výskumu a po vecnom a triezvom pohľade na Krajňákovu dielo možno konštatovať, že vrcholom jeho tvorby boli tri učebnice slovenského jazyka pre Maďarov, ktorí sa po vzniku Československa v roku 1918 ocitli takmer zo dňa na deň v novom štáte s novým úradným jazykom.²

Krajňák a Spolok svätého Vojtecha

Rok po penzionovaní vydal text vo forme útlej 16. stranovej brožúrky s názvom *Prečo a jak by sa mal Spolok sv. Vojtecha zveľadiť*. Hneď v jej úvode kritizoval idey kapitalizmu, upozornil na vzrastajúce nebezpečenstvo zo strany Židov, čím sa prejavil jeho antisemitizmus, badateľný medzi časťou slovenskej inteligencie a vyjadril obavy z rozširujúceho sa vplyvu sociálnej demokracie na slovenských katolíkov. Východisko videl v organizovaní katolíckych zjazdov, v založení náboženského ľudového časopisu a v zreformovaní Spolku sv. Vojtecha, v ktorom videl najväčší potenciál na pôsobenie medzi slovenskými katolíkmi. Krajňák patril medzi pomerne aktívnych členov spolku a dlhodobo sa snažil o založenie spolkovej tlačiarne, ktorá sa javila ako vhodný prostriedok na odstránenie dlhov a vytvorenie zisku. Poradiť sa šiel až k riaditeľovi úspešnej a finančne výnosnej tlačiarne Spolku sv. Jozefa v Klagenfurte msgr. Gabrielovi Weissovi³ a na septembrovom valnom zhromaždení 1907 podal návrh na zriadenie tlačiarne. Vedenie ho odmietlo pre nedostatok kapitálu, pretože všetok bol investovaný do podielových kníh. Pravdepodobne na popud Krajňáka bola vytvorená komisia, skúmajúca finančné pomery spolku, aby sa zistila možnosť financovania vlastnej tlačiarne. Spolková

² RÍMSKY, Marek. Eduard Krajňák. Zabudnutý národovec. In *Knižnica*, 2013, roč. 14, č. 11 - 12, s. 100 - 105.

³ MALLE, Augustin et al. *Vermögensentzug, Rückstellung und Entschädigung am Beispiel von Angehörigen der slowenischen Minderheit, ihrer Verbände und Organisationen*. Viedeň, Mnichov : Oldenbourg Verlag, 2004, s. 334.

správa kritizovala zriadenie komisie a považovala jej vznik za neoprávnený a zbytočný. Krajňák napriek tomu preskúmal staršie zmluvy, príjmy a výdavky a vyčíslil majetok. O nepriaznivých výsledkoch informoval aj Weissa, a ten ho uisťoval, že tlačiareň je výnosný podnik, ktorý pomôže spolok oddlžiť. Aj iný, v spise nomenovaný dlhoročný riaditeľ viedenskej tlačiarne odporúčal podstúpiť toto riziko, dokonca sám ponúkol nemalú finančnú pomoc, bol ochotný personálne pomáhať pri začiatkoch tlačiarne a byť jej vedúcim, no Krajňák správcu spolku Martina Kollára ničím nepresvedčil. Krajňák pokračoval v kritizovaní vydavateľskej činnosti s vyjadrením pochybností, či sa vôbec môžu predať tituly nepriemeranej kvantity a kvality. Navrhoval zmeny stanov spolku s cieľom znížiť počet úradníkov, navyše volených doživotne. Autor tohto kritického spisu bol vtedajším vedením podozrievaný zo spolupráce s maďarskou stranou a pre voľby do spolkového výboru nebol považovaný za dôveryhodného.⁴ Spory Krajňáka s Kollárom o vlastnú tlačiareň viedli nakoniec k tomu, že Krajňák na spolkové aktivity postupne zanevrel.⁵ Trochu z iného zorného uhla sa však na celú situáciu a až osobný spor Kollára s Krajňákom pozeral člen výboru Karol Nečasník, ktorý v Kollárovom odmietaní zmeny stanov a založení vlastnej tlačiarne videl jeho prezieravosť. Kollár bol totiž poslancom uhorského snemu a mohol poznať zákulisie a úmysly maďarskej politiky. Vedel, že čo i len žiadosť o zmenu stanov by mohla vyvolať represívne opatrenia. Bola napríklad známa snaha pričleniť SSV k Spolku sv. Štefana v Budapešti ako jeho trnavskú filiálku. Tlačiareň mohli Maďari považovať za zjavnú rozširovateľku národných myšlienok a ak by sa pre tento účel zriadila účastinárska spoločnosť, ako navrhoval Krajňák, spolok by musel začať platiť dane.⁶ Malého zadosťučinenia sa Krajňák dočkal až po roku 1918, kedy spolok prišiel k založeniu vlastnej tlačiarne a zmenám stanov,⁷ to však už boli slobodnejšie časy v novej republike.

“Bob moja nádej” a “Činný katolík”

Ostatné knihy, či skôr knižky stredoškolského profesora na dôchodku majú charakter kompilátu. S Krajňákovou výrazne sa prejavujúcou katolíckou zbožnosťou súvisí vydanie modlitebnej knižky *Bob moja nádej*. Zostavil ju v roku 1916 podľa vzoru podobnej práce grófkyni Alžbety Pálffyovej *Ježiš potešiteľ na čas vojny*, ktorá vyšla dva roky predtým v maďarčine⁸ a neskôr aj v nemčine a slovenčine.⁹ Rov-

⁴ KATUNINEC, Milan. *Dejiny Spolku sv. Vojtecha*. Trnava : Trnavská univerzita, 2004, s. 40.

⁵ Mégnéhányszó a szent Adalbert-egyletről. In *Esztergom*, 1918, roč. 23, č. 9, s. 2.

⁶ PÖSTÉNYI, Ján. *Dejiny Spolku sv. Vojtecha*. Trnava : SSV, 1930, s. 53.

⁷ KATUNINEC, Milan. *Dejiny Spolku sv. Vojtecha*, s. 48 - 52.

⁸ PÁLFFY, Erszébet Grófnő. *Jézus. A Vigasztaló. A Háboruldejére*. Pozsony : [b. n.], 1914.

⁹ PÁLFFY, Alžbeta grófka. *Ježiš potešiteľ na čas vojny*. Bratislava : Slov. tretí rád sv. Františka, 1915. PÁLFFY, Elisabeth Gräfin. *Jesus Unser Trost. Gebetbüchlein für die Kriegszeit*. Pozsony : "Pázmány" lit. Und Druckerei-Aktiengesellschaft, 1915.

nako ako predloha, mala modlitebná knižka slúžiť vojakom, bojujúcim na frontoch prvej svetovej vojny. Jej obsah je rozdelený na tri kapitoly: Rozjímania, Modlitby a Piesne. V prvej kapitole priblížil formou krátkych zamyslení úryvky zo Svätého písma, žalmov, poučenie o zmysle svätej omše, o spovedi a svätom prijímaní a dotkol sa aj pre vojakov dôležitých tém, týkajúcich sa užívania alkoholu a smilstva. Zvyšné dve kapitoly tvoria tradičné modlitby, strelné modlitby, ružence, modlitby k svätým, litanie a vyše 70 známych piesní k rôznym príležitostiam. Knihu s porovnateľným obsahom a účelom preložil v roku 1917 budapeštiansky katechéta Ján Damborský.¹⁰ Krajňák sa vtedy poťažoval Andrejovi Hlinkovi, že autor konkurenčnej práce, podporovanej údajným monopolom budapeštianskej tlačiarne Stephaneum, dostával korunu za každý výtlačok a knižka bola zdarma rozširovaná medzi vojakmi, avšak jemu sa takých výhod nedostalo.¹¹

Pozornosť si zaslúži práca, ktorú Krajňák spomína vo svojej korešpondencii a v poznámkach bibliografického charakteru. Označoval ju ako *Účinný katolík* alebo *Činný katolík*. Pôvodinou bola práca španielskeho jezuitu Gabriela Palaua *El católico de acción* z roku 1905. Krajňák neprekladal originálne španielske znenie, ale chorvátske vydanie *Katolik na djelu*, ktoré v roku 1916 pripravil neskorší sarajevský arcibiskup Ivan Šarić a vydal Spolok sv. Hieronýma v Záhrebe. Už v roku 1917 boli v časopise *Duchovný pastier* uverejnené dva krátke úryvky prekladu, pod ktoré sa podpísal Salesius¹² a Karol Kmeťko sa vtedy Krajňáka pýtal, čo je s jeho prekladom a či to on odporučil Salesiovi publikovať príspevky o Palauovej práci.¹³ Pseudonym Salesius používal František Jehlička,¹⁴ no Krajňák v liste podpred-

¹⁰ Krajňák spomenul jeho meno v liste, no podľa dostupných bibliografických záznamov pôvodnú prácu prekladal Arnold Bobok, nie Damborský. Porovnaj MOLNÁR VID, Bertalan. *Katonák imakönyve. Imákésintelmek a magyar kath. katonák számára*. Budapešť : Stephaneum, 1917; MOLNÁR VIT, Bartolomej [Preprac. Aladár Reviczky; prelož.: A. Bobok]. *Nauky a modlitby pre uhorských kat. vojakov vo válečnej dobe*. Budapešť : Nakl. Sv. Stefana, Stephaneum, 1916, 203 s.; druhé vydanie MOLNÁR VIT, Bartolomej. *Modlitebná knižka pre vojakov. Modlitby a naučenia pre slovenských katolíckych vojakov*. Budapešť : Stephaneum, 1918, 128 s.

¹¹ Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA), f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi z 8. septembra 1917.

¹² Pod príspevky sa raz podpísal S a raz Salesius. Pozri Z novšej asketiky. O prostriedkoch činnosti. In *Duchovný pastier*, 1917 - 1918, roč. 1, č. 2, s. 87 - 88 a č. 4, s. 204 - 205.

¹³ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi z 23. novembra 1917.

¹⁴ HANAKOVIČ, Štefan (ed.). *Slovník pseudonymov slovenských spisovateľov*. Martin : Matica slovenská, 1961, s. 191; OPČOK, Andrej. Slovenské filozofické myslenie na prelome storočí z hľadiska modernizácie. In *Filozofia*, 2001, roč. 56, č. 3, s. 168. Sám Jehlička potvrdil svoj pseudonym v novinovom článku, pozri JEHLIČKA, František. Ohlas dra Františka Jehličku ku slovenskému národu. In *Slovenské ľudové noviny*, 1918, roč. 9, č. 50 (5. 12. 1918), s. 1 - 2. V lexikónoch sa však uvádza Jehličkov pseudonym Silesius. Porovnaj *Biografický lexikón Slovenska 4*. Martin : SNK, 2010, s. 240 a *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, s. 606.

sedovi Spolku sv. Vojtecha Jánovi Pöstényimu písal o tom, že má preložené ďalšie časti Činného katolíka, ktoré mali nadväzovať na príspevky z 2. ročníka *Duchovného pastiera*,¹⁵ ktoré však v tomto ročníku nie sú uverejnené. V lete 1917 navrhoval Jehlička Krajňákovi, aby preložil toto dielo, pretože sa mu zapáčili úryvky, ktoré mu Krajňák prekladal ústne na spoločnom stretnutí u Pavla Jantauscha.¹⁶ Pre túto nejasnú situáciu zatiaľ nie je možné jednoznačne určiť autora úryvkov v *Duchovnom pastierovi*. V tom istom čase (august 1917) bol Krajňák v Ružomberku a nechal tam pre Andreja Hlinku, ktorého zrejme nezastihol osobne, rukopisy dvoch svojich prác – slovenskej gramatiky a preklad Palauovho diela. Vzhľadom na veľký objem prác žiadal od Hlinku kvitanciu a spoliehal sa, že jeho intervencia napomôže k vydaniu diela. Ružomerskému farárovi sa rukopisy do rúk asi nedostali ihneď,¹⁷ pretože aj po poldruha roku prosil Krajňák Hlinku, aby v ružomerskej tlačiarňi niekde nedbanlivo odložený 87-stranový preklad prvej časti knihy poslal na kontrolu Štefanovi Mišíkovi, vtedy ešte farárovi v Hnilci, ktorý už záverečný diel knihy prezrel.¹⁸ V júli 1920 mal autor prekladu na radu lekára odpočívať, ale v tom čase pripravoval rukopis k tlači,¹⁹ ktorú sa ani vtedy nepodarilo realizovať. Pokúšal sa o to znova v decembri, keď rukopis ponúkal správcovi trnavskej filiálky tlačiarne Lev. V marci sa ho Krajňák opýtal, či sa rukopis k nemu vôbec dostal, na čo mu správca odpovedal, že je v dobrých rukách. Ani tentoraz nebol prekladateľ úspešný, preto v máji 1921 oslovil Jána Pöstényiho s prosbou, aby sa kniha tlačila v spolkovej tlačiarňi. Stačiť na to mala záloha v podobe dvoch poistiek Krajňákových dcér Oľgy a Ernestíny v celkovej sume 2000 korún a akcie modranskej dielne na hlinený riad a Slovenskej banky s nižšími hodnotami. Náklad mal byť 5000 výtlačkov a autorov honorár 2000 korún, ktorý sa mu mal vyplácať po predaji kníh kňazmi na farách. Prial si, aby preklad vyšiel pod jeho pseudonymom E. Hrušovský.²⁰ O niekoľko mesiacov neskôr znova žiadal od neho cenovú ponuku na tlač knihy a chcel zistiť, aká by bola cena za 5000, 10 000, 12 000 alebo 14 000 výtlačkov. Mal sľúbenú pôžičku od svojho príbuzného, ktorú zamýšľal splatiť predajom svojej knižnice Univerzitnej knižnici v Bratislave.²¹ Krajňák vo svojich bibliografických poznámkach uviedol vydanie

¹⁵ Archív Spolku sv. Vojtecha v Trnave (ďalej ASSV), fasc. 86 E, č. 105. List Krajňáka Jánovi Pöstényimu z 29. októbra 1921.

¹⁶ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi z 10. augusta 1917.

¹⁷ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi z 8. septembra 1917.

¹⁸ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi zo 14. februára 1919.

¹⁹ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi zo 16. augusta pravdepodobne roku 1920. List nie je datovaný rokom, no v úvode pisateľ spomína príhodu, kedy ho počas prednášky premohla slabosť a dvakrát odpadol. Túto udalosť spomína v liste Masarykovi z 20. októbra 1922 a datuje ju na koniec školského roka 1919/1920. ASSV, fasc. 185, č. 27.

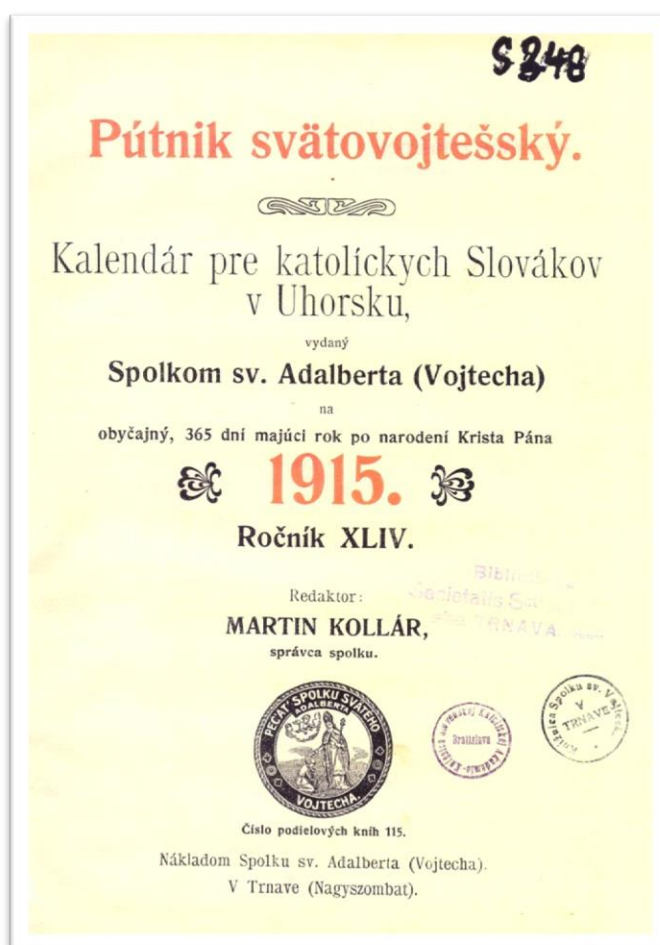
²⁰ ASSV, fasc. 86 E, č. 105. List Krajňáka J. Pöstényimu z 31. mája 1921.

²¹ ASSV, fasc. 86 E, č. 105. List Krajňáka J. Pöstényimu z 29. októbra 1921.

prekladu v roku 1923 v americkom Middletowne,²² kde sídlila Prvá katolícka slovenská jednota, no doteraz sa nenašiel žiadny bibliografický záznam tejto knihy.

Časopis Sv. Adalbert (Vojtech)

Niekoľko rokov trvajúce Krajňákovo úsilie o založenie náboženského časopisu, mnohokrát pertraktované v jeho korešpondencii, sa pretavilo do podoby mesačníka *Sv. Adalbert (Vojtech)*. Jeho názov môže evokovať spojitosť so Spolkom sv. Vojtecha, ktorého oficiálny názov v tej dobe takisto niesol germánsku formu mena českého svätca, no súvisel s obdobným periodikom, vydávaným Spolkom sv. Bonifáca v Čechách. Už v roku 1906 oslovil Krajňáka opäť benediktínskeho kláštora Emauzy v Prahe Alban Schachleiter s návrhom vydávať obdobu *Svätého Vojtecha* na Slovensku a poveril ho, aby vybavil potrebné formality a budúci časopis personálne obsadil. Opäť zaobstaral financie na jeden rok činnosti, no mal prehnané predstavy o výške nákladu, ktorý bol spočiatku 50 000 výtlačkov. Z viacerých kandidátov na redaktorský post, medzi ktorými boli František Jehlička, Ferdinand Juriga, Pavol Jantusch, František R. Osvald, Karol Nečasník, Štefan Mišík, Pavol Žiška i Ján N. Janda sa ním napokon na poslednú chvíľu stal Jozef Buday, s ktorým však po celý čas existencie časopisu Krajňák nebol spokojný. Rovnaké problémy musel riešiť s administrátorom. Iba prvé tri čísla vydržal spravovať časopis kapucín Kazimír Hasák, ktorého na rok vystriedal kňaz bratislavskej nemocnice Pavol Juraši a od tretieho čísla druhého ročníka ju prevzal samotný Krajňák. Prvé číslo vyšlo vo februári 1909 a už po niekoľkých číslach sa náklad musel radikálne, až desaťnásobne znížiť, i tak časopis zápasil s finančnými problémami, spôsobenými neserióznymi predplatiteľmi, ktorí si objednali jeho dodávanie, no nezaplatili zaň. K negatívnym finančným ukazovateľom prispel aj konkurenčný a podobne zameraný časopis *Svä-*

²² CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 2. Súpis vlastných prác (nedatovaný).

tá rodina, založený takmer v rovnakom čase. Svoj názor na Krajňákovu otázku, prečo sa jeho časopis tak slabo rozširuje medzi slovenskými katolíkmi, mu napísal Ján Vojtaššák. Budúci spišský biskup slúžil vtedy ako kaplán vo Veličnej, oravskej obci, kde v jeho farskom obvode bolo oveľa viac evanjelikov ako katolíkov. Z 50 kusov prvých čísiel, ktoré mu Krajňák poslal, dokázal predať 18. Opisoval mu nedôveru miestneho kléru ku všetkému novému a hlavne slovenskému. Maďarskí a maďarónski kňazi neodporúčali veriaciim akékoľvek slovenské časopisy. Radil mu, aby bol trpezlivý, pretože rovnakú skúsenosť mal aj pri začiatkoch *Svätej rodiny*, ktorej predaj sa tiež rozbiehal pomalšie.²³ Pražský Spolok sv. Bonifáca, zastúpený sklamaným opátom Schachleiterom, sa po roku vzdal vydávania mesačníka a Krajňák musel zachraňovať jeho existenciu. Na tento účel zriadil malé konzorcium z troch kňazov a jeho osoby nazvané Katolícke literárne družstvo, ktoré sa stalo novým vydavateľom. Časopis sa mal pôvodne tlačiť v budapeštianskej tlačiarňi Stephaneum, pre vysoké náklady Krajňák nakoniec vybavil tlač v nemeckej tlačiarňi Katolíckej literárnej spoločnosti v Bratislave,²⁴ no už na konci prvého ročníka ju vymenil podnik Šimona Roháčka z Modry. Obsahové zameranie mesačníka sa počas všetkých šiestich ročníkov podstatne nezmenilo. Tvorili ho články z katechézy, populárnej apologetiky, o stave Katolíckej cirkvi vo svete aj v misijných oblastiach, informoval o charite, nezabúdalo sa ani na deti, pre ktoré boli pripravené krátke rozprávky, svoj priestor dostali ohlasy čitateľov v podobe výberu z ich listov a na konci každého čísla bolo pripojených pár vtipov na rozveselenie. Košický kaplán Jozef Čársky, budúci biskup, odporúčal Krajňákovi pre napredovanie časopisu zamerať ho viac apologeticky, mal prinášať najaktuálnejšie informácie, mal byť veľmi lacný a predávaný pred kostolom po každej omši. Podľa jeho názoru bola na slovenskom trhu nadmiera katolíckych periodík a uprednostňoval kvalitne redigovaný menší počet časopisov. Rovnako ako Vojtaššák videl príčinu nevelkého úspechu Krajňákovkej snahy v postoji maďarských a odnárodnených kňazov. Negatívne reagoval na zrejme Krajňákov úmysel preniesť redakciu do Košíc, kde bola k dispozícii i biskupská tlačiareň, no Čársky upozorňoval, že jej produkcia by nedokázala byť taká lacná ako Roháčkova. Nebolo tajomstvom, a Krajňák to isto vedel, že severovýchod krajiny bol v porovnaní so západnými časťami krajiny aj v kultúrnej oblasti veľmi zaostalý, preto obaja, Čársky v liste a Krajňák v praktickej rovine, videli ťažisko trhu v Bratislavskej, Nitrianskej, ale aj Oravskej a Liptovskej župe.²⁵ Autorov článkov bolo viacero, no identifikovať podľa používaných autorských značiek sa podarilo len Pavla Jantauscha, Jána Napoleona Jandu, Jána Gála Podďumbierskeho a zrejme aj Františka

²³ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 29. List Jána Vojtaššáka Krajňákovi z 24. apríla 1909.

²⁴ LA SNK, f. Ľudovít V. Rizner. Listy E. Krajňáka Ľ. V. Riznerovi, sign. M 89 B 26, nedat.

²⁵ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 34. List Jozefa Čárskeho Krajňákovi z 2. novembra 1911.

Jehličku. Pod pseudonymom Spišiak a inými značkami publikoval aj Krajňák. Z augusta 1914 sa zachovalo posledné číslo časopisu, čo korešponduje so začiatkom prvej svetovej vojny, no ani v mesačníku ani v Krajňákovej korešpondencii alebo iných prameňoch nie je zmienka o jeho zániku. Naopak, v časopise *Kráľovná sv. ruženca* je ešte v januárovom aj februárovom čísle pre rok 1915 oznam o možnosti predplatenia *Sv. Adalberta*, no od marca sa objavuje inzerát s rovnakým znením, avšak pre časopis s iným názvom – *Buditeľ katolíckeho ľudu*.²⁶

Mesačník Buditeľ katolíckeho ľudu

Aj napriek nežičlivým okolnostiam teda Krajňák zabezpečil vydávanie podobného periodika s iným názvom, ktorý bol v podstate vo všetkom pokračovateľom zaniknutého *Sv. Adalberta (Vojtecha)*. Vydávalo ho rovnako Katolícke literárne družstvo a Krajňák doň viac prispieval autorsky i redakčne. Obálku vytvoril český akademický maliar Ján Köhler za 40 korún,²⁷ no tá sa v priebehu vojny zmenila. V roku 1916 informoval Hlinku o tom, že predlohy na obrázky na obálku (štôčky) kupoval v tlačiarňi katolíckeho tlačiarenskeho spolku v Linzi (Pressverein)²⁸ a o ďalšie obrázky mal záujem vo viedenskej firme Graphische Union.²⁹ Pri administrácii mu pomáhala Oľga Hájičková.³⁰ Pre nepriaznivé vojnové hospodárske pomery často dochádzalo k oneskoreniu vydania alebo k spájaniu čísel, no podobnú situáciu museli riešiť všetky periodiká.³¹ Karol Kmeťko napríklad spomínal *Sv. rodinu*, ktorá mala problém s cenami za tlač, no Ján Vojtaššák si mohol dovoliť predávať časopis lacnejšie, pretože nakúpil lacný papier do zásoby. Kmeťko Krajňákovi radil vydávať *Buditeľa* v rovnakom formáte ako *Sv. rodina* a *Kráľovná sv. ruženca* a tiež uverejňovať aspoň na obálku farebné obrázky.³² Na podporu vydávania katolíckych novín a časopisov navrhoval založiť Hornouhorský kresťanský tlačový fond.³³ Na stretnutí v Ružomberku sa dohodlo na skoncipovaní výzvy v Maďarčine, ktorá sa mala rozposielať na farské úrady a prostredníctvom nej sa malo žiadať, aby aspoň časť tlačovej ofery bola vyhradená pre slovenskú katolícku

²⁶ Porovnaj *Kráľovná sv. ruženca*, 1915, roč. 27, č. 1, s. 32; č. 2, s. 28; č. 3, s. 28; č. 4, s. 36.

²⁷ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 20. Listy Jana Köhlera Krajňákovi z 5. a 13. decembra 1914.

²⁸ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi z 12. októbra 1916.

²⁹ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi z 26. októbra 1916.

³⁰ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi zo 7. septembra 1916. Oľga Hájičková sa spomína v článku Floro Tománek dorazený. In *Slovenský denník*, 1914, roč. 5, č. 82 (1. 5. 1914), s. 2 - 3.

³¹ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. Listy Krajňáka Hlinkovi z 24. februára 1917 a 2. januára 1918.

³² CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi z 23. novembra 1917.

³³ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi z 18. októbra 1917.

tlač. Výzvu mali podpísať redaktori a vydavatelia slovenských katolíckych periodík, medzi nimi tiež Krajňák.³⁴ Časopis prežil vojnové časy, ale neprekonal obdobie po vzniku republiky a v roku 1919 zanikol.

Výskum Krajňákových publikačných aktivít v katolíckej tlači nie je ukončený, vďaka listu Andrejovi Hlinkovi³⁵ však vieme, že pod pseudonymom E. Hrušovský uverejnil krátke príspevky s názvom “Kniha prírody je kázňou o Bohu” v *Duchovnom pastierovi*.³⁶ Mnoho príspevkov údajne publikoval v zámorí,³⁷ doteraz sa nám podarilo o tejto činnosti nájsť iba jediný sekundárny bibliografický záznam o príspevku v kalendári Prvej katolíckej slovenskej jednoty.³⁸

List do Ríma

Ako znalec politického, spoločenského, kultúrneho diania a predovšetkým pohybov v cirkvi sa Krajňák na samom konci 19. storočia prejavil v rozsiahlej správe do Ríma o stave cirkvi v Ostrihomskej arcidiecéze so zreteľom na postavenie Slovákov v nej.³⁹ Meno adresáta listu nepoznáme, musel to však byť cirkevný hodnostár aspoň trochu znály nepriaznivých pomerov vo vzťahu uhorských predstaviteľov cirkvi k veriacim slovenskej národnosti. Pod listom je podpísaný Eduard Krajňák (Edoardo Krajnjak), ale podľa viacerých jazykových znakov a podľa písma je zrejmé, že pisateľom nebol taliančinu neovládajúci Krajňák, ale niektorý z jeho juhoslovanských známych. V liste podrobne opisuje národnostnú situáciu v krajine a silnejúci maďarizačný tlak, ktorému odolávalo stále menej príslušníkov najnižšieho kléru. Pre Krajňáka znamenala táto vrstva najpodstatnejšiu časť slovenskej inteligencie, ktorej poslaním bola záchrana slovenského živlu. Tí z nich, ktorí sa postavili svojimi názormi aj činmi proti cirkevnej vrchnosti, boli perzekvovaní a inak postihovaní, najmä častým prekladaním alebo naopak, ponechávaním v najchudobnejších a najzaostalejších farnostiach (spomína Andreja

³⁴ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi z 28. októbra 1917.

³⁵ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi zo 14. februára 1919.

³⁶ HRUŠOVSKÝ, E. Kniha prírody je kázňou o Bohu (Pokračovanie). Čo list vypráva. In *Duchovný pastier*, 1918 – 1919, roč. 2, č. 9 – 10, s. 435 – 436; HRUŠOVSKÝ, E. Kniha prírody je kázňou o Bohu (Pokračovanie). Čo list vypráva. In *Duchovný pastier*, 1918 – 1919, roč. 2, č. 11 – 12, s. 543 – 544.

³⁷ Professor Eduard Krajňák. In *Posol Božského Srdca Ježišovho*, 1924, roč. 28, č. 6, s. 212.

³⁸ Jednota. Katolícky kalendár na prístupný rok 1904. In *Literárne listy*, 1904, roč. 14, č. 5, s. 24.

³⁹ HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica 1918 – 1927 vo svetle vatikánskych prameňov*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2012, s. 20. List je uložený v Archivio Storico della Seconda Sezione della Segreteria di Stato Vaticano, Sezione per i Rapporti con gli Stati, Congregazione degli affari Ecclesiastici Straordinari, Austria – Ungheria, 1899, pos. 828, fasc. 366, ff. 102r - 105rv. Za sprostredkovanie štúdia vo vatikánskom archíve ďakujem prof. Dr. phil. Emílii Hrabovec, za umožnenie pobytu v Ríme a starostlivosť ďakujem vtedajšiemu rektorovi Pápežského slovenského kolégia sv. Cyrila a Metoda v Ríme Mons. Vladimírovi Stahovcovi.

Hlinku, Štefana Mišíka, Františka V. Sasinka, Františka R. Osvalda). Nemohli sa spoliehať na svojich biskupov (konkrétne menuje nitrianskeho Imricha Bendehoa spišského Pavla Szmrecsányiho), ktorí ani neovládali reč “svojho” ľudu, naopak, za používanie slovenského jazyka ľudí prenasledovali a trestali a v očiach autora konceptu listu boli až okato prívržencami liberalizmu. Krajňák v liste viackrát uviedol konkrétne prípady násilnej maďarizácie, ale i stále rastúceho vplyvu Židov vo verejnom živote. Z vecného hľadiska a s odstupom času list síce pre nás nie je nositeľom nových informácií, oboznamovanie vysokých cirkevných kruhov sídliacich v samotnom centre západného kresťanstva o situácii na území Slovenska však bolo dôkazom neutíchajúceho národno-emancipačného zápasu. Pripomeňme, že obdobie pontifikátu pápeža Leva XIII. (1878 – 1903) bolo naklonené slovanskému svetu a unionizmu, pápež bol autorom vízie katolíckeho slavizmu a prostredníctvom encykliky “Grande munus” sa celý svet mohol oboznámiť s postavami a dielom sv. Cyrila a Metoda. Viackrát vyslal na Slovensko apoštolských vizitátorov a napomínal uhorských biskupov, aby sa aspoň náboženstvo vyučovalo v materinskom jazyku, no situácia sa kvôli politickým a právnym problémom nezmenila až do rozpadu monarchie.⁴⁰

Velehrad

Ako jeden z mála slovenských dejateľov sa Krajňák zúčastnil unionistických zjazdov na Velehrade v rokoch 1909 a 1911, okrem neho boli v druhom ročníku podujatia zo Slovákov prítomní kňazi Štefan Fridrichovský, administrátor z Bošian, a Pavel Hornáček z Unína.⁴¹ Nie sú známe jeho zjavné sympatie k východnému katolíckemu obradu, celkom zreteľne najavo ich však prejavoval v listoch Riznerovi a Hlinkovi, v ktorých s obdivom opisoval imponujúce vystúpenia augustiniána Aurelia Palmieriho.⁴² Správu o ich konaní priniesol aj v časopise Sv. Adalbert (Vojtech).⁴³ Všimol si, že v roku 1911 dva najväčšie slovanské národy,

⁴⁰ HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica 1918 – 1927 vo svetle vatikánskych prameňov*, s. 20 - 21.

⁴¹ *Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda*, 1910, roč. 1, č. 7 – 9, s. 115; ŠPALDÁK, Adolf - FJODOROV, Leonid. Relatio de conventu. In *Acta Academia Velehradensis*, 1911, roč. 7, č. 4, s. 100; STOJAN, Antonín Cyril. Slavnostní schůze “Apoštolátu sv. Cyrilla a Methoda pod ochranou bl. Panny Marie” na Velehradě v sobotu a neděli 1. jakož 29. a 30. července 1911. In *Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda*, 1911, roč. 2, č. 8 - 9, s. 116.

⁴² Aurelio Palmieri (1870 – 1926) bol taliansky orientalista, pôvodne augustinián, neskôr assumptionista, ktorý sa vrátil do pôvodnej rehole, z ktorej nakoniec definitívne odišiel. Dejiny cirkvi, predovšetkým východnej, študoval v Európe, najmä v Rusku, ale i USA. Publikoval množstvo článkov o zblížení kresťanského Východu a Západu, na základe čoho ho niektorí bádatelia považujú za priekopníka ekumenizmu. FARRUGIA, Edward G. *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 665 – 666.

⁴³ Druhý sjazd unionistov. In *Sv. Adalbert (Vojtech)*, 1909, roč. 1, č. 8, s. 7 a - k. Velehradské slávnosti. In *Sv. Adalbert (Vojtech)*, 1911, roč. 3, č. 9, s. 74 – 75.

znení Poliaci a Rusi, reprezentoval na zjazde najmenší počet zástupcov a naopak o zjednotenie kresťanstva sa snažili "ateistickí" Česi.⁴⁴

Podpora katolíckej tlače

Podstatná časť Krajňákových aktivít v prospech slovenských katolíkov súvisela s hľadaním možností ako podporovať katolícku tlač. V apríli 1914 pozýval Vojtašák Krajňáka na stretnutie v Ružomberku, kde sa mal prerokovať úmysel niekoľkých kňazov-redaktorov založiť účastinársku spoločnosť vlastniacu tlačiareň, v ktorej by sa produkovali všetky slovenské katolícke časopisy. Vadilo mu, že tieto sa tlačili v tlačiarňach, ktoré produkovali aj protikatolícke spisy. Účastinári mali byť výlučne katolíci, najmä kňazi a spoločnosť mali riadiť všetci tí, ktorí mali na starosti vydávanie katolíckych časopisov.⁴⁵ Podobná snaha zakladať fondy alebo spolky na podporu katolíckej tlače bola na jeseň roku 1917 badateľná u Karola Kmeťka. Vo viacerých listoch Krajňákovi spomínal stretnutia slovenských kňazov, ktoré mali rozhodnúť o akciách na podporu tlače⁴⁶ a pri ich uskutočňovaní počítal aj s podporou redakcie *Buditel'a*.⁴⁷ Kmeťkovým úmyslom malo byť založenie "hornoviedieckeho" kresťanského tlačového fondu⁴⁸ a ešte krátko predtým sa na jednej zo schôdzok rozhodovalo o Krajňákovom návrhu založiť politický týždenník, ktorý však pre nepriaznivé okolnosti nebol prijatý.⁴⁹ Niektoré jeho predstavy možno považovať až za utopické a nepremyslené. Jeho ideou bolo napríklad zariadiť, aby sa biskupi z územia Slovenska zúčastňovali zhromaždení Spolku sv. Vojtecha. Vtedy mu Jozef Čársky veľmi citlivo vysvetlil, že je to nezrealizovateľné. Nikto by si totiž nevedel predstaviť sedieť vedľa seba Kollára, Hlinku, Jurigu, Skyčáka, Okánika alebo Blahu a "hornouhorských" biskupov. Podľa Čárskeho, ich politické krédo bolo: "*Slováci nemajú právo na kultúru!*" Spolčovať sa s maďarsky zmýšľajúcimi biskupmi by znamenalo zničenie spolku a spáchala by sa zrada na národe.⁵⁰

⁴⁴ Velehradské slávnosti. In *Sv. Adalbert (Vojtech)*, 1911, roč. 3, č. 9, s. 74 – 75

⁴⁵ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 29. List Jána Vojtašáka Krajňákovi z 8. apríla 1914.

⁴⁶ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi z 23. novembra 1917.

⁴⁷ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi z 5. februára 1918.

⁴⁸ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi z 18. októbra 1917.

⁴⁹ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 18. List Karola Kmeťka Krajňákovi zo 17. septembra 1917.

⁵⁰ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 34. List Jozefa Čárskeho Krajňákovi z 2. novembra 1911.

Ochranca katolíckych kňazov

Okrem rôznorodej práce v publicistickej oblasti Krajňák využíval svoje kontakty s mnohými významnými a vysokopostavenými osobnosťami cirkevného a politického života v celej monarchii na pomoc slovenským kňazom. Sám seba označil za ochrancu stíhaných kňazov⁵¹ a mnohí ho z toho dôvodu aj oslovovali. Andrej Hlinka ho v čase, kedy sa proti nemu viedol súdny spor pre politickú podporu Vavra Šrobára pred voľbami do uhorského parlamentu prosil, aby „na vráta známe búchal”.⁵² Krajňák vtedy napísal tri listy a chystal sa intervenovať u kanonika Františka Ehrmanna,⁵³ ktorý bol pravou rukou olomouckého arcibiskupa Františka Bauera.⁵⁴ Pražský benediktínsky opát Alban Schachleiter mu pomáhal nielen pri zakladaní časopisu, ale takisto sa kvôli Hlinkovi stretol s viedenským nunciom,⁵⁵ ktorý ho uisťoval, že ak sa preukáže Hlinkova nevina, jeho odporcu spišského biskupa Párvyho neminie trest.⁵⁶ Záležalo mu aj na osude kontroverzného Františka Jehličku, ktorý sa na Krajňákovu radu mal spolu s Jurigom ísť osobne ospravedlniť do Ostrihomu, kde im bratislavský profesor pripravil podmienky pre vyjadrenie ľútosti.⁵⁷ Jehlička vtedy po boku Hlinku pomáhal pri kandidatúre Šrobára, čo cirkevná vrchnosť potrestala. V októbri 1906 ho Krajňák videl zlomeného, ale zdá sa, že ho zároveň prekukol a odvtedy mu prestal dôverovať. Pavlovi Blahovi radil, aby Jehličku vzal pod ochranné krídla ďalší poslanec František Skyčák.⁵⁸

Karol Anton Medvecký patrila medzi kňazov so zreteľným vlasteneckým postojom. Krajňákovi sa v auguste 1909 vyžaloval v rozsiahlom a pôsobivom liste.⁵⁹ Opisoval mu ťažký život na svojich kňazských pôsobiskách a cítil krivdu, pretože všade, kam ho biskup posielal ako kaplána, našiel iba duchovne i hmotne zanedbaný ľud, takisto fary boli materiálne nezabezpečené a aj prírodné podmienky nevhodné. O pôsobisku v Bacúrove mal tie najhoršie správy. Vymenoval 15 bodov, ktoré si pripravil ako svoju obhajobu a zároveň to bol zoznam neprávostí, ktoré konal vtedajší biskup Radnai⁶⁰ voči Slovákom. V septembri ho Krajňák vzal

⁵¹ LA SNK, f. Ľudovít V. Rizner, sign. M 89 B 26. List Krajňáka Riznerovi, nedatovaný (asi 1909).

⁵² LA SNK, f. Ľudovít V. Rizner, sign. M 89 B 26. List Krajňáka Riznerovi z 21. júna, bez roku (asi 1909 alebo 1910).

⁵³ Viac o ňom pozri LAŠTOVIČKA, Jaroslav. *Osobnosť Františka Ehrmanna (1866 – 1918)*. [Diplomová práca]. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2017.

⁵⁴ Bližšie o ňom pozri VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla (ed.). *Biografický slovník českých zemí* 3. Praha : Libri, 2005, s. 283.

⁵⁵ V rokoch 1904 – 1911 ním bol Gennaro Granito Pignatellidi Belmonte. O ňom pozri LENTZ, Harris M. *Popes and Cardinal of the 20th Century. A Biographical Dictionary*. Jefferson, North Carolina, Londýn : Mc Farland & Company, 2009, s. 84 - 85.

⁵⁶ SNA, f. Pavol Blaho, šk. 8, inv. č. 378. List Krajňáka Blahovi z 12. decembra 1908.

⁵⁷ SNA, f. Pavol Blaho, šk. 8, inv. č. 378. List Krajňáka Blahovi z 1. mája 1906.

⁵⁸ SNA, f. Pavol Blaho, šk. 8, inv. č. 378. List Krajňáka Blahovi z 10. októbra 1906.

⁵⁹ CSVZML, f. Eduard Krajňák, šk. 1, inv. č. 21. List z 21. augusta 1909.

⁶⁰ Farkas Radnai (1848 – 1935) bolo pomad'arčené meno Wolfganga Rillhammera, ktorý pochádzal zo Sedmohradska. Banskobystrickým biskupom sa stal v roku 1904 a bol známy svojím ne-

do Viedne k nunciovi, ktorý si potom predvolal Radnaia,⁶¹ no misia skončila neúspešne, pretože Medvecký ostal v Bacúrove až do roku 1920.

Agilného a popredného predstaviteľa slovenského katolicizmu a národného hnutia Floriána Tománka dvakrát pre jeho politické názory suspendoval biskup Párvy. Viaceré osobnosti slovenského politického života ho vtedy obdivovali a povzbudzovali, no nikto mu nepodal pomocnú ruku. Krajňák sa Riznerovi v tejto súvislosti pošťazoval: „*Ja nestačím na všetko.*” Schachleiterov rehoľný spolubrat Augustinus von Galen, spovedník následníka trónu Františka Ferdinanda, podnikol niekoľko krokov na Tománkovu záchranu, viackrát písal do Ríma a referoval aj rozhorčenému korunnému princovi, ktorý vyjednal schôdzku Krajňáka a Tománka s grófom Seilernom vo Viedni a ten mal zasa zariadiť cestu do Ríma.⁶² Výsledok cesty nepoznáme, no Tománek od roku 1910 pôsobil mimo diecézy a naďalej (do roku 1912) patril medzi najprenasledovanejších kňazov.⁶³ Podobne ako v prípade Jehličku, aj Krajňákov vzťah k Tománkovi poznačili viaceré pohoršujúce udalosti v jeho živote, konfrontačné články so zradikalizovaným slovníkom a určite „úplatkárska aféra” v Ľudových novinách, v ktorej stál na strane Augustína Rátha. Afera prepukla na jeseň roku 1911. Tománek podľa dohody vo voľbách do uhorského parlamentu v roku 1910 podporoval vládneho a nie opozičného kandidáta, za čo mu poslali peniaze na účet redakcie Slovenských ľudových novín, ktoré však opozičné periodiká považovali za úplatok a dôkaz zmierenia sa s maďarskou cirkevnou hierarchiou.⁶⁴ Informácie zvnútra ľudových novín vraj vy niesol Ráth, z čoho ho obvinil Tománek. Po odchode z redakcie považoval Krajňák Tománka za strateného človeka s nízkym morálnym kreditom.⁶⁵

Kresťanský socialista

Doteraz dostatočne neprebádaným poľom Krajňákovho pôsobenia je jeho politická činnosť. Vďaka spomienkam jeho dcéry Oľgy vieme, že jej otec v nej podnietil záujem o sociálnu problematiku. Ako dieťa ju brával so sebou do robotníckych rodín v meste a neskôr, už ako školáčku cez prázdniny aj medzi najchudobnejších ľudí, žijúcich v okolitých dedinách, kde zisťoval ich životné pomery

priateľským postojom voči Slovákom. *Slovenský biografický slovník* 5. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 19.

⁶¹ LA SNK, f. Ľudovít V. Rizner, sign. M 89 B 26. List Krajňáka Riznerovi, nedatovaný (asi 1909).

⁶² LA SNK, f. Ľudovít V. Rizner, sign. M 89 B 26. List Krajňáka Riznerovi, nedatovaný (asi 1909).

⁶³ OLEXÁK, Peter. Národné a politické stereotypy v redaktorskej práci Floriána Tománka. In *Disputationes scientifiæ Universitatis catholice Ružomberok*, 2019, roč. 19, č. 3, s. 100 – 118.

⁶⁴ HERTEL, Maroš. Vzostupy a pády Floriána Tománka. In ROGULOVÁ, Jaroslava - HERTEL, Maroš (ed.). *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elít v moderných dejinách*. Bratislava : Veda, 2016, s. 29.

⁶⁵ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 22, inv. č. 997. List Krajňáka Hlinkovi zo 14. júna [1911].

a podmienky, aby vedel, ako by im mohol pomôcť.⁶⁶ Martinský mesačník *Národný hlásnik* v roku 1910 informoval o Krajňákových agitačných aktivitách v Pezinku a okolí s cieľom zaujať politický priestor kresťansko-sociálnym kandidátom po zrušení poslaneckého mandátu Milana Ivanku, ktorý za poburovanie proti Maďarom sedel vo väzení. Krajňák sa miestnemu obyvateľstvu snažil predstaviť program, ktorý noviny označili za neuskutočniteľné huncútstvo.⁶⁷ *Slovenský denník* priniesol o rok neskôr správu o voľbách do bratislavskej katolíckej autonómie, ktoré interpretoval ako víťazstvo starých členov výboru nad opozíciou. Krajňák vtedy vyhral so ziskom 278 hlasov pred Adolfom Mačalkom.⁶⁸ Zatiaľ iba z nepriamych zdrojov vieme, že už krátko po vzniku Československej republiky založil Kresťansko-sociálnu slovenskú radu, ktorá sa neskôr pretvorila na Kresťansko-sociálnu krajinskú organizáciu a jej tlačovým orgánom bol Kresťanský robotník.⁶⁹ Krajňák bol po prevrate v roku 1918 na čele deputácie Kresťansko-sociálnej rady k ministrovi s plnou mocou pre správu Slovenska Vavrovi Šrobárovi.⁷⁰ Členovia rady⁷¹ v liste vyjadrili podporu novému štátu a vyjadrili nádej, že nová vláda bude podporovať snahy kresťanských socialistov a obvyčajného robotníckeho ľudu. Krajňákov príklon ku kresťanskému socializmu je badateľný v jeho korešpondencii vo viacerých listoch Riznerovi.⁷² Podľa niektorých prameňov bol v rokoch 1919 – 1921 bratislavským okresným predsedom Slovenskej ľudovej strany⁷³ a do volieb do senátu v roku 1920 kandidoval za mesto Nové Zámky.⁷⁴ Za celoživotné zadostučinenie považoval svoju snahu získať kreslo senátora v liste Hlinkovi z ap-

⁶⁶ Archív mesta Bratislavy, f. Národný výbor mesta Bratislavy, Oddelenie kádrovej a personálnej práce, osobný spis Oľga Krajňáková (nespracovaný), šk. 224, bez inventárneho čísla. Životopis z 15. apríla 1950.

⁶⁷ Volebné pohyby. In *Národný hlásnik*, 1910, roč. 43, č. 4, s. 2.

⁶⁸ Voľba do katolíckej autonómie v Prešporoku. In *Slovenský denník*, 1911, roč. 2, 26. 10. 1911, s. 1 – 2.

⁶⁹ V literatúre sa uvádza, že sa tak stalo v januári 1919. Pozri KATUNINEC, Milan. *Kresťanské robotnícke a odborové hnutie na Slovensku*. Trnava : Trnavská univerzita, 2006, s. 42. Autor určite prebral necitovaný údaj z knihy ĎURICA, Milan S. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. Bratislava : Lúč, 2003, s. 297, avšak ani v tejto publikácii nie je uvedený primárny zdroj informácie.

⁷⁰ LA SNK, f. Vavro Šrobár. Príhovor zástupcu delegácie slov. kresťansko-sociálnej rady (nedatovaný, v inventári fondu síce jeho spracovateľ k dokumentu priradil rok 1918, avšak ak sú pravdivé údaje o založení rady až v januári 1919, jej deputácia k Šrobárovi putovala až po tomto dátume), sign. 173 R 14.

⁷¹ Ďalšími členmi deputácie boli Adolf Mačalka, kňaz bratislavskej farnosti Blumentál Peter Haverla, kapucín Chryzostom Kľúčnik, františkán Beda Košík, Anton Sudek, Ján Gašparek, Andrej Hapl, Jozef Michalec a Michal Čatloch.

⁷² LA SNK, f. Ľudovít V. Rizner. Listy Eduarda Krajňáka, sign. M 89 B 26.

⁷³ LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena (ed.). *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin : Matica slovenská, 2006, s. 379.

⁷⁴ SIDOR, Karol - VNUK, František. *Andrej Hlinka*. Bratislava : Lúč, 2008, s. 430.

ríla 1920,⁷⁵ lenže približne v tomto čase Krajňák stratil jeho priazeň a v jeho osobe veľmi vplyvného človeka, ktorý by ho mohol politicky posunúť vpred. Florián Tománek mu prezradil, že Hlinkovi na Krajňákovom charaktere chýbali vlastnosti detektíva.⁷⁶ Nie je celkom jasné, čo tým Hlinka myslel, je však zrejmé, že Krajňák už bol vo veku 72 rokov stále slabší, fyzicky vyčerpaný a chorľavý. Po neúspešnej kandidatúre jeho publikačná aktivita upadala. V roku 1921 mu síce vyšla učebnica slovenčiny pre Maďarov,⁷⁷ no tú pripravoval dávno pred prevratom. Poslednou jeho prácou bola osvetová príručka *Katechizmus striezlivosti*, oboznamujúca čitateľov so škodlivými účinkami požívania alkoholu, na ktorej pracoval dva roky⁷⁸ a ktorá vyšla v roku 1923. Eduard Krajňák zomrel 6. marca 1924 v Bratislave.

RESUMÉ

Prebiehajúci biografický výskum osobnosti Eduarda Krajňáka nám pomáha meniť o ňom hmlistú predstavu, ktorú sme si doteraz mali možnosť vytvárať predovšetkým len vďaka stručným heslám v encyklopédiách a lexikónoch, na rozjasňujúci sa obraz o jeho diele a aktivitách. Krajňák bol vyštudovaný filológ, pôsobil ako učiteľ klasických jazykov a tejto oblasti sa týkala aj jeho raná publikačná činnosť. Učebnice slovenčiny pre Maďarov predstavujú vrchol jeho „knížnej tvorby“. Ak sa však zameriame na jeho hodnotenie ako osoby pohybujúcej sa a konajúcej vo verejnom priestore, v tom momente vystupuje ako významný účastník a znalec politických, spoločenských, kultúrnych a náboženských pomerov na Slovensku. Ťažiskom jeho práce po ukončení pedagogickej činnosti na bratislavskom katolíckom gymnáziu boli príspevky v rôznych periodikách najmä katolíckeho zamerania a Krajňákove publicistické ambície vyvrcholili vedením administrácie ľudového náboženského časopisu *Sv. Adalbert (Vojtech)* v rokoch 1909 – 1914, ktorý sa v rokoch prvej svetovej vojny zmenil na *Buditel'a katolíckeho ľudu*. I keď prvotný popud na založenie slovenského mesačníka, spriazneného s českým *Svatým Vojtěchom*, inicioval pražský benediktínsky opát Alban Schachleier, hlavnú zásluhu na jeho zriadení a existencii mal Krajňák, ktorý ho personálne zabezpečil a obsahovo zasadil do kontextu slovenských reálií. Aktívne pracoval v Spolku sv. Vojtecha dlhodobo sa snažil o založenie spolkovej tlačiarne, ktorá by mu pomohla stať sa výnosným podnikom. Bol zostavovateľom modlitebnej knižky pre vojakov „Boh moja nádej“ a prekladateľom diela španielskeho jezuitu Gabriela Palaua s názvom „Činný (alebo „Účinný“) katolík“, ktorej uverejnenie sa však zatiaľ nepodarilo najstť. Zúčastňoval sa unionistických pútí na

⁷⁵ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi z 25. apríla 1920.

⁷⁶ SNA, f. Andrej Hlinka, šk. 34, inv. č. 1617. List Krajňáka Hlinkovi zo 16. augusta, bez roku (asi 1920).

⁷⁷ KRAJŇÁK, Edvárd. *Szógyűjtemény a szlovák Gyakorlókönyvhöz*. Bratislava : Angermayer, 1921.

⁷⁸ ASSV, fasc. 86 E, č. 105. List Krajňáka J. Pöstényimu z 31. mája 1921.

Velehrade, kde možno získaval svoje rozsiahle kontakty s významnými osobnosťami cirkevného života. Tie spolu s vysokopostavenými osobami ako prostredník využíval na poskytovanie morálnej pomoci pre slovenských katolíckych kňazov, ktorí prejavovali národné cítenie a boli za svoje konanie prenasledovaní. Označil sa za ochrancu Andreja Hlinku, Floriána Tománka, Františka Jehličku a v korešpondenčnom styku bol aj s Karolom Kmeťkom, Karolom Medveckým, Jánom Vojtaššákom, Jozefom Čárskym, Michalom Buzalkom, Štefanom Mišíkom, Pavlom Blahom, Ferdinandom Jurigom, Antonom Hromadom a inými.

Biografický výskum jeho osobnosti nie je ukončený, zatiaľ nevieme bližšie o jeho účinkovaní v Slovenskej ľudovej strane a kresťanských odboroch, avšak v tomto príspevku sú zhrnuté všetky podstatné aktivity, týkajúce sa pôsobenia v rámci Katolíckej cirkvi.

SUMMARY

Biographical research of Eduard Krajňák's personality is still ongoing. So far, we have had the opportunity to get to know him mainly thanks to brief entries in encyclopedias and lexicons. He studied philology, worked as a teacher of classical languages and this area was also covered by his early publishing activities, Slovak textbooks for Hungarians represent the pinnacle of his work as an author. As a person in public space, he acts as an expert on political, social, cultural and religious conditions in Slovakia. The focus of his work after completing his pedagogical activities at the Bratislava Catholic grammar school were contributions in various periodicals, especially of the Catholic focus, and Krajňák's journalistic ambitions culminated in the administration of the religious magazine *St. Adalbert* (*Vojtech*) in the years 1909 – 1914, what in the years of the First World War turned into *Buditeľ katolíckeho ľudu* (*The Supporter of the Catholic people*). Although the initial impetus for the establishment of the Slovak monthly, allied with the Czech *Saint Adalbert*, was initiated by the Prague Benedictine abbot Alban Schachleiter, the main credit for its establishment and existence went to Krajňák, who arranged staff and put it into the context of Slovak realities. He actively worked in the Society of *St. Vojtech* and for a long time he tried to establish a print unit that would help it become a profitable business. He was the compiler of a prayer book for soldiers, "God My Hope," and a translator of the Spanish Jesuit Gabriel Palau's work, entitled "The Active Catholic" (also known as "The Practical Catholic"), the publication of which has not yet been found. He took part in Unionist congress in Velehrad, where he may have gained extensive contacts with important personalities of church life. He used them, together with high-ranking persons, as a mediator to provide moral support to Slovak Catholic priests who expressed national feelings and were persecuted for their actions. He described himself as the protector of Andrej Hlinka, Florián Tománek, František

Jehlička and was also in correspondence with Karol Kmeťko, Karol Medvecký, Ján Vojtaššák, Jozef Čársky, Michal Buzalka, Štefan Mišík, Pavel Blaho, Ferdinand Juriga and Anton Hromada.

Biographical research of his personality is not finished, we do not know more about his performance in the Slovak People's Party and Christian unions, but this article summarized all the essential activities related to working within the Catholic Church.

Adresa autora:

PhDr. Marek Rímsky

Centrum spirituality Východ - Západ Michala Lacka

Komenského 14, 040 01 Košice

email: marek.rimsky@gmail.com

HUSSITISCHE REVOLUTION UND DIE EREIGNISSE NACH DER SCHLACHT AM WEIßEN BERG IN DER IDEOLOGIE DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI DER TSCHECHOSLOWAKEI IM LICHT DES WERKES VON ZDENĚK NEJEDLÝ

Martin Weis

THE HUSSITE REVOLUTION AND THE WHITE MOUNTAIN EVENTS IN THE IDEOLOGY OF THE COMMUNIST PARTY OF CZECHOSLOVAKIA IN THE LIGHT OF THE WORK OF ZDENĚK NEJEDLÝ

Abstract: In 2020, we commemorate many historical anniversaries associated with the period of the Hussite wars and the White Mountain events. While in the subconscious of a large part of the Czech nation the period of the so-called Hussite revolution is often perceived as one of the most famous periods in national history, the Battle of White Mountain and subsequent events are perceived as one of the greatest tragedies in the Czech nation. The events, which are six hundred years old and four hundred years old, are still alive and are reflected in current political and cultural events, for example, the stormy disputes over the restoration of the Marian Column in Old Town Square in Prague. The author of this study intends to look at the above-mentioned events as an instrument of the political ideological struggle waged by the Communist Party in the 1950s through the work of the then prominent Communist ideologue and Minister of Education Zdeněk Nejedlý.

Keywords: Communist ideology, Minister Zdeněk Nejedlý, ideological struggle, dispute over the meaning of Czech history, the concept of Master John Hus and the Hussites, the Battle of White Mountain and the emergence of the "myth of White Mountain"

Einleitend

Im Jahr 2020 erinnern wir an die vielen historischen Jahrestage, die sowohl mit dem Zeitraum der Hussitenkriegen als auch mit den Ereignissen vor und unmittelbar nach der Schlacht am Weißen Berg verbunden sind. Wenn wir uns die Mainstream-Presse und die Fernsehnachrichten ansehen, schwingt hier in vielen Fällen das mit, was immer noch tief im Unterbewusstsein eines großen Teils des tschechischen Volkes verwurzelt ist. Und zwar dass die Periode der sogenannten hussitischen Revolution als eine der berühmtesten Perioden in der nationalen

Geschichte angesehen werden soll, während die Schlacht am Weißen Berg und die nachfolgenden Ereignisse für eine der größten Tragödien gehalten werden sollen, die die tschechische Nation heimgesucht haben. Die Ereignisse, die sechshundert Jahre bzw. vierhundert Jahre alt sind, sind immer noch lebendig und spiegeln sich im aktuellen politischen und kulturellen Geschehen wider, siehe zum Beispiel die turbulenten Streitigkeiten über die Erneuerung der Mariensäule auf dem Prager Alt-städter Ring. Der Autor dieser Studie beabsichtigt, auf das Werk des kommunistischen Ideologen Zdeněk Nejedlý hinzuweisen und mit zahlreichen Beispielen aus seiner Literaturgeschichte die Tatsache zu dokumentieren, wie die tschechische Geschichte, die in der hussitischen Revolution gipfelte, zu einer Art eines imaginären "Schlagstocks" geworden ist, mit dem sich die Meinungsgegner der Kommunisten in einem wütenden ideologischen Kampf einander um die Köpfe schlugen. Die auf diese Weise ideologisch erfasste Geschichte sollte den Aufstieg der totalitären kommunistischen Macht als das Ergebnis einer Art der naturhistorischen Entwicklung und de facto die Anknüpfung an das Erbe der großen revolutionären Kapitel unserer Geschichte zeigen. Der kommunistische Ideologe Zdeněk Nejedlý betonte in den 1950er Jahren, dass ebenso wie ein wahrer patriotischer Tscheche zu Beginn des 20. Jahrhunderts de facto ein Anhänger des Hussitismus und ein Feind von allem Katholischen sein musste, so musste sich jeder richtige Tscheche und Patriot an der Schwelle einer neuen kommunistischen Ära nach 1948 im Geist der kommunistischen Ideologie nach einer gerechten – verstehe kommunistischen – Weltordnung streben. Aber lasst uns zunächst in den folgenden Teilen dieser Studie an die grundlegenden Ereignisse der hussitischen Zeit und der Zeit vor und nach dem Weißen Berg erinnern, die als Kampfmittel für die kommunistische Ideologie der 1950er Jahre des 20. Jahrhunderts dienten.

Die Zeit der Hussitenkriege

Die tschechischen Länder waren am Ende des 14. und Anfang des 15. Jahrhunderts stark von mehreren Pestepidemien betroffen und so entvölkert, dass die Unterdrückung der einfachen Fronarbeiter unerträglich zunahm. Die Junker und die niedrigeren Adeligen wurden immer armer, aber die Bürgerschaft, hauptsächlich die deutsche, die sehr privilegiert war und durch Handel und auch durch Wucher enorme Gewinne erzielte, wurden reich.¹ Die scharfen kritischen Worte der Universitätsmeister, die die Schwelgerei der Kirche anprangerten, gelangten von den Universitätsauditorien immer häufiger auf den Kanzeln. Die Verbrennung von M. Johann Hus² und später von M. Jeroným Pražský³ löste in

¹ Vgl. WEIS, Martin, Ausgewählte spirituelle Aspekte des Lebens und Werkes von Kaiser Karl IV. Theologos. Theological revue. 2 / 2018, S. 195 – 206.

² Vgl. z.b. BAUTZ, Friedrich, Wilhelm, *Hus, Jan*. In: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL). Band 2, Bautz, Hamm 1990, S. 1194–1198; RÜGERT, Walter, *Jan*

Böhmen einen Sturm der Missbilligung aus. Die Situation radikalisierte sich und führte zu der berühmten ersten Defenestrierung in Prag, die oft als Beginn der sogenannten Hussitenkriege bezeichnet wird. Es war das Ereignis vom 30. Juli 1419, bei dem das rebellische Volk unter der Führung des radikalen Priesters Jan Želivský die von König Wenzel IV.⁴ eingesetzte Prager Schöffen erschlug.⁵ Die Historiker sind sich einig, dass das erste Opfer der Gewalt der Revolution das Kartäuserkloster in Smíchov war. Sobald die Nachricht vom Tod von König Wenzel IV. am 17. August 1419 in Prag eintraf, plünderte und brannte die hasserfüllte Volksmenge das Kloster nieder. Die Mönche wurden wie Kriminelle in den Stadtarrest geworfen und fanden ihre Zuflucht nach ihrer Freilassung in dem Kloster in Sedlec. Sie freuten sich jedoch über die Freiheit nicht lange, weniger als zwei Jahre später wurden sie zusammen mit ihren Gästen, Mönchen des Zisterzienserordens, in den folgenden hussitischen Stürmen bestialisch ermordet. In ähnlicher Weise wurden bald auch andere Klöster und Kirchenobjekte in Prag und in vielen anderen Orten in Böhmen betroffen. Im Dezember 1419 kam König Sigismund⁶ nach Mähren, wo der Landtag der böhmischen und mährischen Herrschaften in Brünn einberufen wurde. Er empfing die Botschaft von Prag jedoch äußerst gnadenlos und hart und forderte die absolute Unterwerfung seiner königlichen Macht, was nicht gerade diplomatisch war. Sigismund beschloss, die rebellischen "ketzerischen Köpfe" mit militärischer Macht einzuschüchtern. Nach Wrocław, Schlesien, wurde der Reichstag im Januar 1420 von Sigismund einberufen, der als eines der Ziele der Verhandlungen den Plan für eine Militärexpedition nach Böhmen hatte, denn eine Sondersteuer zur Deckung erheblicher Kosten für den Feldzug musste erhoben werden. Der römische Papst

Hus. Auf den Spuren des böhmischen Reformators. Konstanz : Südverlag, 2015; Ferdinand Seibt (Hrsg.): *Jan Hus zwischen Zeiten, Völkern, Konfessionen* Vorträge des internationalen Symposions in Bayreuth vom 22. bis 26. September 1993. Oldenbourg, München 1997. KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý.* Praha : Karolinum, 2009. 138 S.; ŠMAHEL, František. *Jan Hus. Život a dílo.* Praha: Argo, 2013. 312 S.; POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Husovská dilemata.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2015, 319 S.

³ Vgl. z.b. HOEREN, Jürgen, Humpert Winfried, *Hieronymus von Prag – Der Philosoph im Schatten von Jan Hus.* Konstanz : Südverlag, 2016; ŠMAHEL, František, *Život a dílo Jeronýma Pražského.* Praha : Argo, 2010; ČORNEJ, Petr, *Jeroným Pražský : intelektuál a moc.* Praha : Církev československá husitská, 2016, 27 S. ;

⁴ Vgl. RIEDER, Heinz, *Wenzel. Ein unwürdiger König.* Wien , Hamburg : Zsolnay, 1970. 302 S.

⁵ ČORNEJ, Petr. 30. 7. 1419 - *První pražská defenestrace : krvavá neděle uprostřed léta.* Praha: Havran, 2010. 200 S.

⁶ Vgl. z.b. HOENSCH, Jörg K.: *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit (1368–1437),* München : Beck, 1996; DRŠKA, Václav, *Zikmund Lucemburský : liška na trůně.* Praha : Epocha, 1996, 87 S.

Martin V. (1368 – 1431)⁷ unterstützte das Verfahren des Reichstags in Wroclaw und erklärte einen Kreuzzug gegen alle Ketzer in Böhmen. Die päpstliche Bulle über den Kreuzzug gegen Tschechen, Wicklifisten und Hussiten wurde in Wroclaw im März 1420 publiziert und ihr erstes Opfer wurde der Prager Kaufmann Krása. Auf Befehl von König Sigismund wurde er zuerst grausam von Pferden geschleppt und dann verbrannt. Für diesen bestialischen Akt wurde König Sigismund vom radikalen Prager Geistlichen Jan Želivský als siebenköpfiger Drache bezeichnet, und es ist kein Wunder, dass sich Prag auf einen verzweiferten Kampf gegen Sigismund und die Armee des Kreuzzugs vorbereitete, der im Juni desselben Jahres einberufen wurde. Im Juli erreichten die Kreuzfahrertruppen von König Sigismund Prag, wo sie am 15. Juli vergeblich um den Berg Vítkov kämpften. Ein Versuch, eine Lösung auf gutlichem Wege für die Krise zu finden, fand wenige Tage später statt, als es auf der Brandstelle in Kleinseite zu Verhandlungen zwischen Prager Universitätsmeistern, königlichen Gesandten und Gesandten des päpstlichen Legaten kam. Die Verhandlungen scheiterten jedoch und am 28. Juli wurde Sigismund auf der Prager Burg von Erzbischof Konrad von Prag⁸ zum König von Böhmen gekrönt. Diese Krönung war jedoch eine leere Zeremonie, da der Widerstand gegen Sigismund als Erbe des böhmischen Königreichs von Tag zu Tag zunahm. Nach einem weiteren erfolglosen Feldzug von Sigismund wurde Vyšehrad Anfang November 1420 von den Pragern erobert und geplündert, und im Juli 1421 ergab sich auch die königliche Garnison der Prager Burg. Sogar der Erzbischof von Prag, Konrád von Wechta, wechselte im selben Jahr auf die "Kelchseite", um sein Leben zu retten. Innerhalb von etwa zehn Jahren marschierten Truppen der Kreuzzüge mehrmals in Böhmen ein, um die "rebellischen hussitischen Ketzer" zu unterwerfen. Nach dem Scheitern des ersten Kreuzzugs, der 1420 auf Anlass von Papst Martin V. erklärt wurde, fand ein weiterer Kreuzzug statt. Dieser wurde auf August 1421 angekündigt, wobei die Stadt Eger als Treffpunkt für Kreuzfahrertruppen festgestellt wurde. Es endete mit der Flucht der Kreuzfahrer von Saaz im Oktober desselben Jahres. Der dritte Kreuzzug wurde im Juli 1427 in Nürnberg erklärt und endete im August desselben Jahres auch mit der Niederlage der Kreuzfahrer bei Tachau. Im August 1431 kam es zu der berühmten Flucht des päpstlichen Legaten Julian Cesarini und seiner Kreuzfahrerarmee von Taus. In den Zeiten, in denen es keine Kreuzzüge gab,

⁷ Vgl. RENDINA, Claudio, *Příběhy papežů : Dějiny a tajemství : Životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, S. 336; GELMI, Josef, *Papežové : Od svatého Petra po Jana Pavla II.*; PRAHA : Mladá fronta, 1994, S. 119.

⁸ Vgl. HLEDÍKOVÁ Zdeňka et al., Art. *Konrad von Vechta (um 1370–1431). 1400–1402 Bischof von Verden. 1402–1407 Elekt von Verden. 1409–1413 Bischof von Olmütz. 1412–1413 Administrator des Erzbistums Prag. 1413–1421 Erzbischof von Prag*. In: Erwin Gatz (Hrsg.), Clemens Brodtkorb (Mitarb.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*. Band I, Berlin 2001, S. 594–596.

kämpften einzelne Fraktionen der Hussiten gegeneinander und natürlich fehlten auch nicht Züge gegen häusliche Feinde der Wahrheit Gottes. Wenn wir uns die Schilderungen der zeitgenössischen Dokumente anhören, läuft uns immer noch Gänsehaut über den Rücken wegen der unglaublichen Gräueltaten, die die Armeen der Kreuzfahrer und Hussiten – Krieger Gottes – im Namen Christi begangen haben. Unversöhnliche Grausamkeit herrschte auf allen Seiten vor und ist leider zu einer fast gängigen Norm für die Behandlung von Menschen aus anderen Teilen des Meinungsspektrums geworden. Historiker und Chronisten sind sich einig, dass die Truppen der Kreuzzüge weit vom ritterlichen Ideal eines "ehrlichen Kreuzfahrers" entfernt waren. Sogar manche böhmischen katholischen Herren, die in Sigismunds Armee waren, machten auf die unnötige Grausamkeit der Kreuzfahrer aufmerksam. König Sigismund versprach den böhmischen Herren, dass er seine Truppen beaufsichtigen würde, damit sie keine Grausamkeiten begehen würden, aber er hielt sein Versprechen nicht. Um gerecht zu sein, muss daran erinnert werden, dass beide Kriegsparteien ähnliche Gewalt ausgeübt haben. Lasst uns zum Beispiel ein Beispiel für alle nennen – vor der Wut der hussitischen Gewalt entkam nicht einmal Heřman, der Weihbischof von Prag, der zu Beginn der hussitischen Bewegung den Utraquisten ihre Priester weihte. Nichts half, dass er sich auf seine Bereitschaft berief, auch andere Priester den Hussiten zu weihen, und nach der Eroberung der Burg von Přeběnice wurde er von den Tabor-Truppen grausam gefoltert. Wie in jeder Kriegsperiode litten auch in den Hussitenkriegen die einfachen Menschen, unabhängig von ihrer religiösen Überzeugung, am meisten. Männer wurden gezwungen zu kämpfen, oft um ihnen völlig fremden Interessen willen, Frauen wurden ermordet, vergewaltigt, ihre Kinder wurden getötet und die Dächer über dem Kopf in Brand gesetzt. In den seltenen Momenten der Ruhe zwischen den verschiedenen Kampfaussetzungen begruben und trauerten sie um ihre Toten, bauten die Felder an und versuchten, ihren Lieben ein Stück Brot zu sichern. Es ist schwer zu zählen, wie viele Tränen vergossen wurden, wie viele flehentliche Gebete und Bitten an den Allmächtigen um die kostbarste Gabe – die Gabe des Friedens – ausgesprochen wurden. Sicherlich ist es der Wunsch von uns allen, dass im Namen Jesu Christi nie wieder abartige Verbrechen begangen werden, sondern dass wir alle durch die Liebe Christi vereint sind.⁹ Das ist die Ansicht der Christen. Anders ist jedoch die Ansicht des kommunistischen Ideologen Zdeněk Nejedlý, der das revolutionäre Tabor und seine Einwohner als eine Art „Urwiege“ des Kommunismus verherrlicht. Zdeněk Nejedlý führt über das hussitische Tabor wörtlich an:

⁹ Vgl. Die Hussitenzeit in RANDA, Anton, *Handbuch der Weltgeschichte (2. díl)*, Freiburg im Breisgau : Walter-Verlag, 1962, S. 1620-1625; WEIS, Martin, *Meč ve službách kříže: Proti pohanům a kacířům*, Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovská univerzita v Prešove, 2013, 162 S.

„Tábor war daher ein ganz besonderes und großartiges Werk der Revolution. Ein einfaches Werk, wie es die damalige Zeit erlaubte und daher unnachahmlich. Aber seine Prinzipien sind noch heute lebendig. Wir treffen sie noch heute und gerade auf dem Höhepunkt der heutigen Revolution, in der UdSSR. Auf einer unendlich höheren Ebene, aber auch hier ist das Ziel im Kern ähnlich, und zwar Eigentum und Kultur zu sozialisieren und so Ungleichheit und Ausbeutung eines durch den anderen zu beseitigen.“¹⁰

Ereignisse des Weißen Berges

Europa am Ende des 16. Jahrhunderts erinnerte buchstäblich an ein Fass Schießpulver, das jeden Moment zu explodieren drohte. Die religiös-politische Krise in Europa zielte auf ihren unglücklichen Höhepunkt und es war nur eine Frage der Zeit, bis aus dem fast ununterbrochenen Kampf zwischen der katholischen und der protestantischen Welt ein regelmäßiger und lang anhaltender Krieg wurde. Der imaginäre Funke, der ein religiös gespaltenes Europa zu einer Explosion von Leidenschaften und Hass führte, war der Aufstand der tschechischen Stände, der 1618 mit der sogenannten Prager Defenestrierung eingeleitet wurde und 1620 mit einer weniger als zweistündigen Schlacht am Weißen Berg beendet wurde.¹¹ Lasst uns zuerst die Ursachen des böhmischen Aufstands betrachten und dann die Folgen des Widerstands darlegen, die viel mehr bedeuteten, als die Stände 1618 selbst zugeben konnten. Generationen tschechischer und ausländischer Historiker haben versucht, diese Fragen zu beantworten, und zwar aus vielen verschiedenen Blickwinkeln. Es sollte jedoch bemerkt werden, dass die Antworten auf diese Fragen oft voller ausfälliger Verleumdungen, Halbwahrheiten oder ausgesprochener Lügen einerseits und entschuldigender Retusche von Fehlern und Irrtümern andererseits waren. Der auffälligste ideologische Missbrauch dieser Zeit wird durch das bereits erwähnte Werk von Zdeněk Nejedlý dokumentiert: Kommunisten, die Erben der großen Traditionen der tschechischen Nation /Komunisté dědici velkých tradic českého národa/. Die unmittelbare Ursache des Aufstands war die Schließung der protestantischen Kirche in Broumov, die dem örtlichen Abt übergeben werden sollte, und der Abriss der Kirche in Hroby, der vom Erzbischof von Prag angeordnet wurde. Die Defensoren schickten einen Protestbrief an den Kaiser, in dem sie feststellten, dass die oben genannten Schritte gegen die Freiheitsurkunde von Kaiser Rudolf II., den sogenannten Majestät, verstießen. Sie waren überzeugt, dass die Protestanten auf dem Grund des Majestäts das Recht hatten, ihre Kirchen

¹⁰ NEJEDLÝ, Zdeněk, *Hus a naše doba*, Praha : Československý spisovatel, 1946, S. 45.

¹¹ Vgl. z.b. DELBRÜK, Hans: *Geschichte der Kriegskunst: Die Neuzeit*. Nachdruck der ersten Auflage von 1920. Hamburg : Nikol, 2003; KAVKA, František, *Bílá hora a české dějiny*. Praha : Garamond. 2003.

auf königlichen Gütern zu errichten, und sie betrachteten kirchliche Güter auch als königliche Güter. Aber der Kaiser schickte eine strenge negative Antwort. Am 21. Mai 1618 wurde in Prag eine Versammlung der böhmischen Stände einberufen, und nach einem geheimen Treffen am 22. Mai im Smiřický-Haus in Kleinseite wurde beschlossen, die am meisten gehassten Gegner zu entfernen. Der Urheber und Leiter der gesamten Veranstaltung war Graf Heinrich Matthias von Thurn. Von den zehn Mitgliedern der Stellhalterschaft wurden Vilém Slavata von Chlum und Košumberk sowie Jaroslav Bořita von Martinice als die Hauptansteller des Unrechts identifiziert. Am nächsten Tag, d. h. am 23. Mai 1618, wurden sie nach einem heftigen Streit aus dem Fenster in den Graben geworfen. Als ihr Sekretär und Schreiber Filip Fabricius versuchte, sie zu verteidigen, wurde er ebenfalls aus dem Fenster geworfen. Unmittelbar nach der Defenestrierung in Prag wählten die Stände eine vorläufige Regierung von dreißig Direktoren unter der Leitung von Herrn Václav Vilém von Roupov. Graf Thurn wurde zum Hauptkommandeur der Armee ernannt, die ursprünglich mittels Landgeld gebildet werden sollte. Nachdem dieser Versuch jedoch fehlgeschlagen war, musste eine Söldnerarmee eingestellt werden. Die tschechischen Stände verhandelten auch mit anderen Ländern der Böhmischen Krone, dass sie sich dem Aufstand gegen Habsburger anschließen sollten. Dies geschah erst nach dem Tod von Kaiser Matthias am 20. März 1619, als er durch den jungen und energischen Ferdinand II. ersetzt wurde. Im August 1619 wählten die rebellischen Stände den Kurfürsten Friedrich von der Pfalz, der die Tochter des Königs James I. von England - Elizabeth heiratete. Bald erwies sich die Wahl von Friedrich von Pfalz auf den böhmischen Thron als unglücklich. Er war für seine Regierungspflichten nicht genug und religiös tritt er nicht nur gegen Katholiken, sondern auch gegen böhmische Lutheraner. Er erregte eine große Empörung gegen sich selbst, indem er seinem Hofprediger Skultet erlaubte, fast alle Altäre, Gemälde und Reliquien der Heiligen in dem St.-Veits-Dom zu zerstören. Die Hoffnung auf die Hilfe seines Schwiegervaters James I. scheiterte ebenfalls. Auch die Union der Protestantischen Stände in Deutschland hat ihn nicht unterstützt. Der sächsische Kurfürst Johann Georg setzte sich auch wegen der Zusage von Lausitz für seine Feinde ein, obwohl er selbst Protestant war. Im letzten verzweifelten Versuch suchte Friedrich von der Pfalz Hilfe bei dem türkischen Sultan Omar II. Bevor jedoch etwas vereinbart werden konnte, fand am 8. November 1620 die Schlacht am Weißen Berg statt, in der die kaiserlichen Truppen nach weniger als zwei Stunden später siegten. König Friedrich von der Pfalz, gefolgt von seinen Generälen, floh aus Prag, das sich dem Sieger ergab. Bereits am 13. November 1620 legten die Vertreter der Stände eine

feierliche Urkunde vor, in der sie ihren Aufstand bedauerten, auf Friedrich verzichteten und dem König Ferdinand II. Gehorsam versprachen.¹²

Historiker Zdeněk Nejedlý als führender Ideologe der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei.

Der für diese Studie vorgesehene Raum erlaubt es uns nicht, die gesamte Biographie von Zdeněk Nejedlý¹³ zu bringen. Wir werden uns also hauptsächlich auf die Arbeit konzentrieren, die sich auf die Zeit der Hussiten und die Zeit nach der Schlacht am Weißen Berg bezieht und die den ideologischen Missbrauch unserer Geschichte durch das kommunistische Regime demonstriert. Wir möchten daran erinnern, dass die Ansichten von Zdeněk Nejedlý in der Zeit der sogenannten Ersten Republik zur sozialdemokratischen Linke tendierten, nach 1929 neigte er sich zur Kommunistischen Partei und dass Zdeněk Nejedlý den Zweiten Weltkrieg im Exil in Moskau verbrachte, wo er zum Kreis der Freunde von Klement Gottwald gehörte. Nach seiner Rückkehr in die Tschechoslowakei im Jahr 1945 erfolgte sein "Karriereaufstieg", als er Minister der sogenannten Košice-Regierung wurde.¹⁴ Zu dieser Zeit begann er auch an seinen ideologischen Werken zu arbeiten, die dem Charakter von Magister Johann Hus, der Zeit der hussitischen Revolution und der nationalen Geschichte gewidmet waren. Diese Werke wurden in den 1950er Jahren mit großem Aufwand veröffentlicht und durften im Bücherregal jedes ideologischen Sekretärs der Kommunistischen Partei aller Ebenen der Partei-strukturen oder im Lehrerzimmer eines Geschichtslehrers nicht fehlen. Infolgedessen prägen diese Arbeiten in vielerlei Hinsicht immer noch die Sicht der meisten Menschen auf die oben diskutierten Ereignisse unserer Geschichte, an deren runden Jahrestage wir dieses Jahr erinnern.

Das erste Werk ist die Abhandlung *Hus a naše doba* /Hus und unsere Zeit/, in der die erste Ausgabe 1919 erschien, die jedoch 1946 ordnungsgemäß modifiziert und ergänzt herausgegeben wurde.¹⁵ Bereits in der Einleitung seiner Abhandlung erklärt Zdeněk Nejedlý die Notwendigkeit einer neuen Auffassung des Charakters von M. Johann Hus: „Heute fühlen wir sicher besonders, dass der Hus-Kult, der in unserem Land seit Jahrhunderten gepflegt wird, unter dem Einfluss der heutigen Verhältnisse auf wesentlich neue Wege gebracht werden muss. So wie Hus 'Per-

¹² Vgl. z.b. CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha : Karolinum, 2013, 563 S.; ČECHURA, Jaroslav; *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha : Rybka Publishers, 2004. 380 S.

¹³ Vgl. KŘEŠŤAN, Jiří, *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*, Praha: Paseka, 2012, S. 567.

¹⁴ Es gibt eine große Menge der Literatur, die sich mit dem kommunistischen Putsch im Februar 1948 befasst und nur ihre Liste müsste den gegebenen Umfang dieser Studie übersteigen. Deswegen führe ich nur das Buch des führenden Politologen und Historikers, des ehemaligen Diplomaten HALAS, František X., *Fenomén Vatikán* Brno: CDK, 2004, wo die politischen Ereignisse in den Kontext des Lebens der Orts- und Weltkirche geeignet geführt wurden. Vgl. FIALA, Petr, *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno : CDK, 2008.

¹⁵ Vgl. NEJEDLÝ, Zdeněk, *Hus a naše doba*, Praha, 1946.

sönlichkeit selbst und ihre Bedeutung den Änderungen unterliegen können, so ändert sich auch sein Kult, auch er, wie sich auch Dinge selbst nach dem Gesetz der dialektischen Entwicklung entfalten. Und deshalb, wie auch die vergangenen Zeiten ihre Weise der Auffassung von Hus und seinem Kult fanden, müssen auch wir sie heute finden.“¹⁶ Wie will es der Autor tun? Gegen den "spießbürgerlich gewordenen Hus" will er den wahren, unverfälschten, lebendigen und heutigen Hus widersetzen, was aber in seiner Auffassung nicht die Aufgabe der "akademischen Geschichte" sei, da sie absolut nicht dazu geeignet sei, die Vergangenheit von uns Lebendigen zu feiern und zu erinnern“. Nach der notwendigen Einführung widmet Zdeněk Nejedlý seine Aufmerksamkeit der Zeit von M. Johann Hus. Er betont zunächst, dass die Kirche keine religiöse Organisation, sondern eine zentrale weltliche Macht wäre und dass nur ihre Formen "scheinbar religiös" wären und er vergleicht die Kirche mit dem antiken Römischen Reich. Anschließend stellt er dem Leser eine weitere These vor, nämlich, dass es in der Kirche nur sehr wenig oder gar kein religiöses Leben gäbe. Dann folgen die üblichen Thesen über die wirtschaftliche Macht der Kirche, die – wie sonst – zur allgemeinen Verdorbenheit der Kirche, zur Schlemmerei der Geistlichen und anderen Exzessen führten. Es folgt eine Abhandlung über den sogenannten Widerstand gegen die Kirche, den Nejedlý bereits in den Waldenser-, Albigenser- und anderen Sekten sah. Die bettelnden Mönchsorden sollten nur die Sehnsucht der Menschen nach dem Ideal der Armut der Kirche täuschen: *"Es wurde schnell klar, dass es nicht ein neues soziales Ideal war, das diese Orden beherrschte, sondern umgekehrt die Anstrengung, sich dieser protzigen Armut vor den Menschen zu rühmen und sich damit der Gefahr der Sekten zu stellen. Es ist kein Zufall, dass es gerade diese Orden waren, die gegen die abweichenden Ansichten des Volkes kämpften. Die Hauptdomäne der Dominikaner ist die Inquisition, das militanteste Werkzeug der Kirche ..."*¹⁷.

Es folgt dann das Schlüsselkapitel der Nejedlýs Abhandlung, treffend *Husův odboj* /Hus' Widerstand/ genannt. Um die Vorzüge von Hus' sozialem Kampf für einen besseren neuen Morgen mehr hervorzuheben, unterzog er in diesem Teil seiner Abhandlung zunächst eine überwältigende Kritik an Kaiser Karl IV., dessen Zeit er das goldene Zeitalter des Klerikalismus nannte. Anschließend schildert er ein Bild von M. Johann Hus als einem neuen Widerstandskämpfer, der dem Mittelalter nicht bekannt war: „Hus ist weder ein düsterer Ketzer des ersten Christentums noch ein stiller mittelalterlicher Sektierer oder ein gelehrter Kathedrareformer. Hus ist bereits der erste moderne Revolutionär.“ Und er kommt zu einem für uns schockierenden Ergebnis und behauptet kategorisch: „Es

¹⁶ Ibid. S. 7.

¹⁷ Ibid. S. 17.

ist lächerlich, heute zu versuchen, Hus nicht zum Revolutionär, sondern zum Reformer zu machen. Er soll nur eine Rückkehr zum frühen Christentum angekündigt haben. So etwas hat er nie verkündigt. Er war ein perfekter Revolutionär, kein Reformer.“. Im Abschluss seines Werkes warnt er nicht vor den Herren und katholischen Priestern – sie haben doch das ihre geleistet – sondern er warnt vor den sogenannten Schädlingen des Hussitismus: „Das große Übel, das größte, sind die Spalter des Volkes – wir klagen über sie – jene Přibrams, Křístans, Rokycans, die täuschten vor, dass sie mit dem Volk zusammen sind, aber sie gingen mit den Gegnern des Volkes. Sie waren und sind die Schuldigen, damals und heute“.¹⁸

Zdeněk Nejedlýs zweites ideologisch konzipiertes Werk heißt treffend *Kommunisten – die Erben der großen Traditionen der tschechischen Nation*.¹⁹ In diesem Werk wirken auf den Leser die Worte von Zdeněk Nejedlý wirklich komisch, wenn er behauptet: „wie es Engels an den sozialen Bewegungen des Mittelalters so schön zeigt, ist die religiöse Form seiner (gemeint ist Hus) Auslegungen offensichtlich nur eine Hülle“ und er kommt sogar zur Überzeugung, dass Hus solche Hüllen heute nicht brauchen würde und wäre auch nicht einmal Priester: *„Heute wäre Hus das Oberhaupt einer politischen Partei und seine Tribüne wäre keine Kanzel, sondern der Prager Saal Lucerna oder der Wenzelsplatz. Und seine Partei wäre uns Kommunisten sehr nahe – wir können davon überzeugt sein.“* Es ist sehr traurig, dass Zdeněk Nejedlý in diesem seinem Werk auch als Bildungsminister anführt, dass unserem Volk als Vorbild eher der große Revolutionär Hus und Feldherr Žižka sein sollten, aber nicht Comenius und die Böhmisches Brüder. Und es liege daran, dass für eine bessere Ordnung ein aktiver Kampf erforderlich ist, den Comenius oder Chelčický nicht verkündigt haben. Das Vorbild von Comenius belebten die *„nicht-revolutionären Moralisten, die Verkündiger „der Revolution des Kopfes“.* Das Volk fordert jedoch Taten, Aktivität und Kampf, die es dort, unter den hussitischen Revolutionären, fand.“²⁰

Im Gegensatz zu der hussitischen Zeit nimmt er die Zeit nach dem Weißen Berg ganz natürlich als eine Zeit der Zerstörung wahr, eine Zeit, die nur die Bürger, die Bourgeoisie und ihre Schergen aus den Reihen der katholischen Klerus bewundern können:

„In der neuen Ära versuchte die Bürgerschaft, die Zeit nach dem Weißen Berg zu verschönern. Unter dem Motto des Barockkultes versuchte sogar das Erscheinen fast des Glücks, der Blüte des Volkes. Es wurden diejenigen gerühmt, die vom Volk verflucht wurden und die in den Augen des Volkes immer die größten Verbrecher waren und sind. Aus der Vergessenheit wurde Wallenstein gerissen, der Haupträuber des Weißen

¹⁸ Vgl. NEJEDLÝ, Zdeněk, *Hus a naše doba*, Praha, 1946, S. 59.

¹⁹ Vgl. NEJEDLÝ, Zdeněk, *Komunisté dědici velikých tradic českého národa*, Praha : Československý spisovatel, 1951.

²⁰ Ibid. S. 47.

Berges. Es wurde die Niederlage am Weißen Berg gefeiert und gelobt. Es wurden die fremden, das Volk erdrosselnden Adelige dafür gelobt, dass sie sich hier in seinen Barockschlössern ausbreiteten. Gelobt wurden diejenigen, die die Nation geistig erstickt haben, weil sie hier stolze Tempel gebaut haben, die die Menschen dumm machten...

Die bürgerliche Wissenschaft versuchte, die damaligen Feinde des Volkes und die traurige, ja traurigste Zeit unserer Geschichte zu schmücken. Pekař, Kalista, Chudoba und wie alle die Rühmenden dieser Zeit heißen, sehen die Pracht, die aus dem tschechischen Volk ausgebeutet wurde und die bewundern sie, sie sind davon berauscht. Und es blieb nicht nur bei ihnen. Aus dem Saal der Prager Universität verbreitete sich das Gift immer weiter und in der bürgerlichen Intelligenz vergiftete und manchmal noch vergiftet unsere Sekundarschulen, in denen es zu einer Brutstätte faschistischer, gegen das Volk gerichteter Elemente geworden ist.²¹

Abschließend

Die kommunistische Ideologie in den 1950er Jahren des 20. Jahrhunderts betonte, dass genau so wie ein wahrer patriotischer Tscheche zu Beginn des 20. Jahrhunderts de facto ein Anhänger des Hussitismus und ein Feind des gesamten Katholizismus sein musste, so muss sich an der Schwelle einer neuen kommunistischen Ära der richtige Tscheche und Patriot im Geist der kommunistischen Ideologie um eine gerechte – verstehe kommunistische – Weltordnung bestreben. Und andere Perioden der tschechischen Geschichte wurden in dieser Konsequenz, ob es sich um die Zeit Karl IV. oder die Zeit des Barocks nach der Schlacht am Weißen Berg handelte, wurden logischerweise als eine Zeit der Regression, Rückschrittlichkeit, des Obskurantismus oder direkt als eine Zeit des "Dunkels" wahrgenommen, wenn wir den Namen des historischen Romans von Alois Jirásek verwenden. Diese Relikte des ideologischen Kampfes der 1950er Jahre des zwanzigsten Jahrhunderts sind bis heute im Unterbewusstsein vieler Einwohner Tschechiens erhalten und spiegeln sich im schablonenhaften Verständnis des Weißen Berges als landesweite Tragödie wider.

RESUME

Rok 2020 je velice bohatý na rozličná historická výročí. Pokud pohlédneme do minulosti staré šest století, rok 1420 nám připomíná postavu vojevůdce Jana Žižky z Trocnova a jeho četná vítězství v bitvách nad vojsky katolických pánů, římského a uherského krále Zikmunda Lucemburského, či vojsky první kruciáty proti husitům a wiklefistům vyhlášené papežem Martinem V. Kdo by neznal z učebnic či hodin dějepisu barvitě líčení bitvy u Sudoměře či statečnou obranu Vítkova. Na

²¹ NEJEDLÝ, Zdeněk, *Komunisté dědici velikých tradic českého národa*, Praha : Československý spisovatel, 1951, S. 62-63.

druhou stranu, postavu mučedníka, pražského světícího biskupa Heřmana, který byl na břehu řeky Lužnice po dobytí hradu Příběnice utlučen kameny, zná nejspíše jen ten, kdo je ochotný číst staré letopisy a kronikářská pojednání. Proč je tomu tak? A proč je bitva na Bílé hoře v roce 1620 líčena jaké děsivé národní tragédie? Vysvětlení je jednoduché, naše dějiny se staly bohužel jakýmsi pomyslným „obuškem“, kterým se po hlavě tloukli v zuřivém ideologickém boji názorové odpůrci. Nemusíme ani nikterak zdůrazňovat, že proslulý nestor českého dějepisce František Palacký učinil z husitství samotný střed své filosofie dějin ve které období husitství vnímá jako vrchol naší národní historie. Ovšem nutno podotknout, že vědecky solidní pojetí Husa a husitství u Jaroslava Golla, historiků jeho školy a u T. G. Masaryka se v mnohém bohužel stala podkladem pro poválečné vnímání postavy Jana Husa a jeho zneužívání k ideologickému boji nastupující komunistickou mocí. Zejména za pomoci historických románů Aloise Jiráska, patřičně doplněných výklady Zdeňka Nejedlého, mělo být konstituováno „nové historické povědomí českého národa.“ Autor této studie poukazuje na četných příkladech z díla Zdeňka Nejedlého na skutečnost, že české dějiny, jejichž vrcholem byla husitská revoluce, tyto dějiny měly svým způsobem zdůvodnit nástup totalitní komunistické ideologie jako jakýsi přirozený historický vývoj a de facto navázání na odkaz tuto velkou kapitolu naší historie. Komunistická ideologie v padesátých letech 20. století zdůrazňovala, že tak jako na počátku 20. století správný vlastenecký Čech musel být de facto ctitel husitství a nepřítel všeho katolického, tak na prahu nové komunistické éry správný Čech a vlastenec musí v duchu komunistické ideologie usilovat o spravedlivý – rozuměj komunistický – světový řád. A jiná období českých dějin v konečném důsledku, byť se jednalo o dobu Karla IV, či pobělohorskou dobu barokní, byla zcela logicky vnímána jako doba zpátečnictví, tmářství či přímo jako doba „Temna“, pokud použijeme název historického románu Aloise Jiráska.

SUMMARY

The year 2020 is very rich in various historical anniversaries. If we look back to the six-century-old past, the year 1420 reminds us of the figure of commander Jan Žižka of Trocnov and his numerous victories in battles over the armies of Catholic lords, Roman and Hungarian King Sigismund of Luxembourg, or the first crusades against Hussites and Wiclefists proclaimed by Pope Martin V. Who would not know from textbooks or history lessons the colorful account of the Battle of Sudoměř or the brave defense of Vítkov. On the other hand, the figure of the martyr, the consecrating Bishop of Prague Heřman, who was beaten with stones on the banks of the river Lužnice after the conquest of the Příběnice Castle, is probably known only to those who are willing to read old chronicles and chronicler's treatises. Why is that so? And why is the Battle of White Mountain in

1620 depicted as a terrifying national tragedy? The explanation is simple, our history has unfortunately become a kind of imaginary "baton" used to beat the heads of opinion opponents in a furious ideological struggle. We do not have to emphasize that the famous nestor of Czech historiography, František Palacký, made the Hussites the very center of his philosophy of history, in which he perceives the Hussite period as the peak of our national history. However, it should be noted that the scientifically solid conception of Hus and the Hussites by Jaroslav Goll, historians of his school and T. G. Masaryk unfortunately became the basis for the post-war perception of Jan Hus's character and his abuse for ideological struggle by the incoming communist power. In particular, with the help of Alois Jirásek's historical novels, duly supplemented by Zdeněk Nejedlý's interpretations, a "new historical awareness of the Czech nation" was to be constituted. The author of this study points out the numerous examples from the work of Zdeněk Nejedlý to the fact that Czech history, culminating in the Hussite revolution, was in a way to justify the rise of totalitarian communist ideology as a kind of natural historical development and de facto connection to this great chapter of our history. Communist ideology in the 1950s emphasized that just as a true patriotic Czech at the beginning of the 20th century had to be a de facto worshiper of the Hussites and an enemy of all Catholicism, so on the threshold of a new communist era the right Czech and patriot must strive for a just - understand communist - world order. And other periods of Czech history in the end, although it was the time of Charles IV, or the post-White Mountain period, was logically perceived as a time of regression, obscurantism or directly as a time of "Darkness", if we use the title of the historical novel by Alois Jirásek.

Adresa autora:

prof. PaedDr. ThLic. Martin Weis, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

OSOBNOSTI NÁBOŽENSKÉHO ŽIVOTA RODINY DOBRÁNSKYCH

Štefan Lenciš

PERSONALITIES OF THE RELIGIOUS LIFE OF THE DOBRÁNSKY FAMILY

Abstract: In the Košice Archdiocese, there were many zealous personalities among priests, monks, bishops, but also from the ranks of lay believers. Three members of the Dobránský family, whose most important representatives lived in the territory of Šariš between 1831 and 1961, must certainly be included among these religious personalities.

The first of them was Juraj Dobránsky (1831 – 1912), who was a miller and mayor, and at the same time an ardent spreader of the prayer of the Holy Rosary as well as a restorer of the Rosary Brotherhood and Catholic communities in Šariš. One of his sons, John, also became a priest.

Msgr Ján Dobránsky (1869 – 1950) was the dean and pastor of Solivar. He was very active in pastoral work and was also involved in political life and active in literature. For his work, he was appointed as a papal chamberlain by Pius XI.

Msgr Jozef Dobránsky (1887 – 1961) was the nephew of Ján Dobránský. He was a student of the Viennese Pázmanea and his zeal was evident in his pastoral work. He worked as a dean and pastor in the parish of Svinia. He held several important positions in the Sabinov deanery and in the diocese. For his work, he was appointed as a papal chamberlain by Pius XII.

Key words: rosary, pilgrimages, personality, lay believer, priest, zealous.

V bohatej cirkevnej histórii Košickej diecézy nachádzame ešte stále neznáme osobnosti z pomedzi kňazov, rehoľníkov, biskupov, ale aj z radov laických veriacich. Zaujímavé sú aj prípady, keď z rodiny pochádzalo viacero duchovných a rehoľných povolání, ba aj veľmi aktívnych laikov. Medzi takúto rodinu treba zaradiť aj rodinu Dobránskych (Juraja, Jána a Jozefa), ktorých najvýznamnejší predstavitelia žili v rozmedzí rokov 1831 až 1961 na území Šariša.

Aj tento príspevok chce prispieť k odkrytiu nových osobností, ktoré nás oslovujú ešte aj dnes. Laika a angažovaného veriaceho Juraja Dobránskeho len pred nedávnom knižne predstavil verejnosti Štefan Kondis ako zabudnutú osobnosť. Išlo

o osobnosť, ktorá bola zaradená medzi horlivých rozširovateľov modlitby posvätného ruženca a obnovovateľov katolíckych spoločenstiev na Šariši.

Juraj Dobránsky mal syna Jána, ktorý sa stal kňazom a veľmi horlivo pracoval v pastoračnej, kultúrnej, literárnej, ale aj politickej oblasti na Šariši. Väčšiu časť svojho pôsobenia strávil v Prešove-Solivare ako farár, dekan, a tiež aj ako pápežský komorník.

Jeho synovec Jozef sa tiež stal kňazom a veľmi požehnané pracoval pre diecézu ako aj pre svoju farnosť Svinia v okrese Prešov. Bol tiež farárom, dekanom a aj pápežským komorníkom.

Malý historický výskum týchto osobností z rodiny Dobránskych zapadá do veľkej mozaiky ľudí, ktorí vydali veľmi pekné a silné svedectvo svojho ľudského ale aj kňazského života. Ich svedectvo chceme týmto príspevkom zviditeľniť, pretože potrebujeme povzbudenie do živého prežívania nášho náboženského života.

Juraj Dobránsky

Juraj Dobránsky – sa narodil 19. júla 1831 v Demjate, okr. Prešov. Jeho otec Štefan bol mlynár a matka, Alžbeta Palková, bola roľníčka,¹ mali spolu trinásť detí, z ktorých Juraj bol najstarší. Kvôli zlej hospodárskej situácii na Šariši odišli rodičia za lepšími pracovnými podmienkami do južnej časti Uhorska – Banátu (časť terajšieho Rumunska a Srbska). Po piatich rokoch sa sklamaná rodina vrátila späť a usadila sa v Nižnej Šebastovej. Juraj, už ako chlapec, sa ukazoval ako zbožný, čo sa prejavovalo na jeho správaní, každodennej práci a v celom náboženskom živote. Už ako 15-ročný sprevádzal ľudí na púte, kde im predspevoval náboženské piesne a modlil sa. Pomáhal iným s čítaním a písaním. Rodičia by boli radi, keby sa stal aj kňazom, ale chudobné podmienky tieto myšlienky pochovali. Juraj sa okrem mlynárskej práce naučil aj tesárčine.²

Ako dvadsaťročný sa oženil s dcérou bohatého roľníka Juraja Sabola – 10. novembra 1852. Nevestini rodičia neboli nadšení z tohto vzťahu, a preto sa mladí manželia po dvoch rokoch presťahovali do Veľkého Šariša, kde Juraj dostal aj prácu v mlyne. Anna, jeho manželka, bola vydedená a dokonca ju rodičia aj vyhнали z domu. Juraj sa na svojich svokrovcov nehneval a na to všetko, čo im urobili, povedal: „*Šťastie a manželské blaho neprinášajú majetky a svetské bohatstvá, ale pracovité ruky, cnostný život a milujúce srdcia...*“.³ Mladý Juraj sa mlynárskemu remeslu naučil od svojho otca a usilovnosťou sa vypracoval čoskoro na samostatného

¹ Štátny archív Levoča. *Martica baptisatorum in paroechia Tulčík* (1788 – 1835), s. 196.

² Pozri nasledujúcu prácu, ktorá sprístupňuje prvýkrát túto osobnosť: KONDIS, Štefan. *Juraj Dobránsky. Horlivý rozširovateľ modlitby posvätného ruženca a obnovovateľ katolíckych spoločenstiev na Šariši*. Tlačiareň Kušnir, Prešov 2020, s. 43.

³ STRAKA, Jozef. Juraj Dobránsky. In *Pútnik svätovojeťský. Kalendár pre katolíckych Slovákov v Uhorsku*. Trnava: Spolok sv. Adalberta 1915, roč. XLIV., s. 69.

mlynára a nakoniec aj richtára obce Veľký Šariš. Jeho usilovnosť sa prejavila nielen v pracovnom nasadení pre lepší život všetkých obyvateľov obce, ale prispel aj k rozvoju samotného náboženského života. Z jeho mnohých aktivít treba zvlášť spomenúť aspoň tie najvýznamnejšie. Napr.: Ešte aj v súčasnosti je zachovaný kamenný múr okolo kostola so zastaveniami krížovej cesty, ktorú dal postaviť a zároveň osadil tam aj vyobrazenia sv. ruženca, ktorý sa rád modlieval so svojimi občanmi mesta. Podarilo sa mu tiež zjednotiť remeselníkov do spolku tesárov a drevárskych remeselníkov, ktorý zasvätil svätému Jozefovi. So založením spolku sa mu podarilo založiť aj základinu, aby mohli byť každoročne slávené dve sv. omše, v deň sviatku sv. Jozefa a sv. Juraja, ktoré boli obetované za žijúcich a zomrelých členov spolku. Úlohou každého člena tohto spolku bolo, aby sa na týchto sv. omšiach zúčastnil.⁴

So životom Juraja Dobránskeho je veľmi silno spojená mariánska úcta. Prejavilo sa to aj tým, že sa mu podarilo založiť aj Bratstvo svätého Škapuliara. Po prípravách sa 22. júla 1866 konala vo Veľkom Šariši veľká slávnosť ku cti Panny Márie Škapuliarskej a pri tejto príležitosti do tohto bratstva vstúpilo 150 členov, a to nie len domácich, ale aj zo širokého okolia, ba aj z Košíc.⁵ Dobránsky sa podieľal aj pri organizovaní a starostlivosti o pútnikov. Toto pútnické miesto vo Veľkom Šariši je veľmi obľúbeným miestom aj v súčasnosti.

Do tohto obdobia zapadajú aj zjavenia Panny Márie v Lurdoch, kde ľudstvo bolo vyzývané, okrem iného, aj k modlitbe sv. ruženca. Dominikáni boli jeho horlivými rozširovateľmi, a keď sa v roku 1860 opäť vrátili do Košíc, o sedem rokov neskôr založili aj ružencové bratstvo. Pri založení tohto bratstva nechýbal ani Juraj Dobránsky, ktorý zorganizoval pešiu púť z Veľkého Šariša do Košíc k dominikánom, kde sa zapísal do Ružencového bratstva v poradí ako druhý člen. Prvým členom bol zapísaný Ján Štefančík, taktiež laik, ktorý bol horlivým šíriteľom posvätného ruženca a obnovovateľom ružencových bratstiev v Košiciach a okolí. Stal sa horlivým cititeľom Panny Márie a rozširovateľom modlitby sv. ruženca, čo nasvedčuje aj to, že pred slávením 25. výročia založenia Ružencového bratstva, zvlášť zintenzívnili získavanie nových členov do tohto bratstva.⁶ Jeho ďalšou iniciatívou bolo aj to, že keď odišiel z Veľkého Šariša, zanechal po sebe istý pozemok, z ktorého úrokov sa v deň sv. Dominika a v oktáve Panny Márie Ružencovej mali sláviť dve sv. omše za členov bratstva.⁷

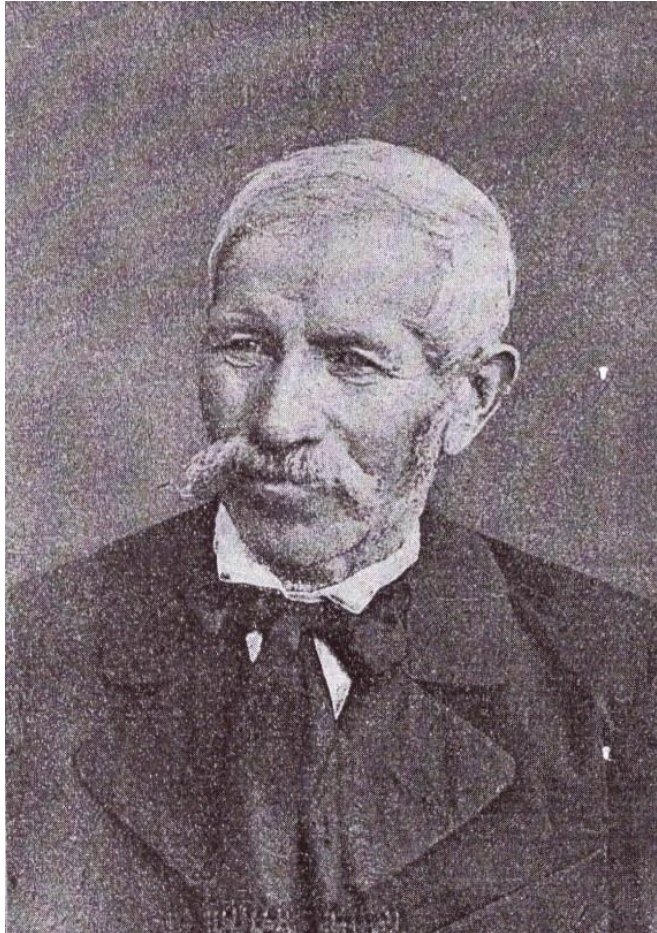
⁴ KONDIS, Štefan. *Juraj Dobránsky*, s. 24 – 25.

⁵ STRAKA, Jozef. *Juraj Dobránsky*, s. 71.

⁶ STRAKA, Jozef. *Juraj Dobránsky*, s. 71.

⁷ STRAKA, Jozef. *Juraj Dobránsky*, s. 71 – 72.

V náboženskej horlivosti Juraj Dobránsky pokračoval ďalej. V roku 1870 bol v Trnave založený Spolok sv. Vojtecha a on požiadal, aby bol prijatý za jeho člena medzi prvými z košického biskupstva.⁸ V roku 1883 františkánsky gvardián Henrik Náhlik založil v Nižnej Šebastovej Tretí rád svätého Františka z Assisi a za zásluhy, ktoré mal Juraj Dobránsky v spolkových aktivitách, bol ním ustanovený za svet-ského predstaveného Tretieho rádu svätého Františka z Assisi.⁹

Juraj Dobránsky

Zo Šariša organizoval pešie púte do Levoče, Malej Viesky, Obišoviec a na Kalváriu do Prešova. Takmer 45 rokov chodil peši smerom na Bardejov do poľského pútnického mesta Kobylanka; bol horlivým šíriteľom modlitby posvätného ruženca a obnovovateľom ružencového bratstva a katolíckych spoločenstiev na Šariši.

Z jeho trinástich detí¹⁰ sa jeho syn Ján (1869 – 1950) stal horlivým kňazom. Keď v roku 1899 dostal dispozíciu do farnosti Široké, spolu s ním na faru prišli aj je-

⁸ HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku sv. Vojtecha*. Spolok sv. Vojtecha : Trnava 2005, s. 89 – 113.

⁹ STRAKA, Jozef. *Juraj Dobránsky*, s. 72.

¹⁰ Manželia Dobránski mali spolu trinásť detí:

ho rodičia. Juraj Dobránsky aj tu prejavil svoju aktivitu a aj v Širokom založil v roku 1907 Bratstvo Srdca Pána Ježiša. V Širokom manželia Dobránski oslávili svoje 50-te jubileum spoločného manželského života (zlatú svadbu) 10. novembra 1902. O päť rokov neskôr (1. apríla 1907) mu manželka Anna zomrela.

Juraj Dobránsky zomrel 5. decembra 1912, vo veku 81 rokov na fare v Širokom zomrel pri svojom synovi-kňazovi Jánovi. Bol pochovaný hneď pri svojej milovanej manželke Anne na cintoríne v Širokom.¹¹

O Jurajovi Dobránskom môžeme povedať, že to bol dobrý človek, ktorý dokázal byť: manželom, otcom, starým otcom, mlynárom, richtárom obce, ale tiež sa usiloval byť aj horlivým veriacim človekom. Svojou horlivosťou udivoval svojich súčasníkov a udivuje aj teraz. Túto laickú osobnosť veľmi výstižne zhodnotil v podnadle svojej práce Štefan Kondis, keď uviedol: „...*horlivý rozširovateľ modlitby posvätného ruženca a obnovovateľ katolíckych spoločenských na Šariši*“.¹²

Msgr. Ján Dobránsky

Ján Dobránsky sa narodil 9. mája 1869 vo Veľkom Šariši, okres Prešov. Jeho rodičia, otec Juraj a matka Anna, rodená Sabolová,¹³ sa príkladne starali o syna, o čom svedčí aj to, že po štúdiu na ľudovej škole nastúpil do prešovského katolíckeho gymnázia, ktoré ukončil maturitnou skúškou 5. júna 1891. S potrebnou výchovou mu rodičia vstúpili aj denne praktizovanú kresťanskú vieru. Iste aj to bolo istým dôvodom, že po maturite sa rozhodol vstúpiť do kňazského seminára v Košiciach. Teologické štúdium ukončil v roku 1894 a následne 30. júna prijal kňazskú vysviacku v kaplnke sv. Michala v Košiciach od biskupa Žigmunda Bubiča.¹⁴

Jeho prvou kaplánskou stanicou sa stal Drienov, kde nastúpil od 1. augusta 1894. V Drienove pôsobil až do 15. apríla 1899, kde dostal novú dispozíciu za kaplána do Michaloviec. Michalovce, ako malé mestečko, bolo dobrou príležitosťou pre získanie potrebných pastoračných skúseností, čo ako sa zdá, dobre využil, pretože ešte v tom istom roku 1. júla sa stal administrátorom v pomerne veľkej farnosti Široké. To bola ďalšia príležitosť k rozvinutiu ľudských a kňazských schop-

Juraj: *21. júl 1854 – †? (manželka Anna Ligdová; mali syna Jozefa: *10. marec 1887 – †6. január 1961, ktorý bol kňazom – farárom vo Svini a sabinovským dekanom); Anna *21. júl 1854 – †? – boli dvojčiky; Ján *23. júl 1858 – †4. apríl 1859; Ján *26. február 1860 – †22. november 1860; Andrej *17. október 1861 – †7. júl 1862; Andrej *10. február 1863 – †? (manželka Anna Verebová); Mária *8. január 1864 – †29. december 1919 (manžel Karol Vojtaško); Anna *4. marec 1866 – †?; Ján *9. máj 1869 – †20. február 1950 (bol kňazom – administrátor v Širokom a neskôr farárom a dekanom solivarského dekanátu); Barbara *4. december 1871 – †?; Veronika *1. december 1872 – †?; Polonka *10. február 1875 – †?; Jozef *30. december 1877 – †*14. marec 1878. – KONDIS, Štefan. *Juraj Dobránsky*, s. 43.

¹¹ Archív Rímskokatolíckeho úradu Široké. *Matricula defunctorum*, p. 32.

¹² KONDIS, Štefan. *Juraj Dobránsky*, tiráž publikovanej práce.

¹³ *Slovenský biografický slovník I.* Martin 1986, s. 478.

¹⁴ AACass, *Dispositiones – Joannes Dobránsky*.

ností, ktoré sa skrývali v mladom kňazovi. Takmer pätnásť rokov v tejto farnosti ho dobre pripravili, aby mohol zastať aj kňazskú prácu v náročnejšej farnosti.¹⁵

Už v novom storočí, 1. septembra 1915, dostal nové poverenie za administrátora do farnosti Solivar. K farskému kostolu zasvätenému Najsvätejšej Trojici patrilo v tom čase 6 filiálok, z ktorých v štyroch sa nachádzali kostoly (Haniska, Soľná Baňa, Šalgovík a Teriakovce). V celej farnosti v tom čase žilo 3047 rímskokatolíkov, 602 gréckokatolíkov, 53 kalvínov, 142 luteránov a 97 židov. Preto farnosť potrebovala aj kaplánov. V roku 1915 Jánovi Dobránskemu pomáhali dvaja kapláni, a to Arnold Bakajsa a Barnabáš Szabó. Patrónom farnosti bolo Uhorské ministerstvo poľnohospodárstva. Administrátor Dobránsky iste ukázal dobré schopnosti, preto už po krátkom čase dostal v Solivare úrad farára 1. mája 1917.¹⁶ V roku 1928 sa s ním stretávame ako s vicedekanom a po smrti dekana Belizára Kecera sa v roku 1931 stal dekanom solivarského dekanátu. Túto úlohu dekana zastával až do konca roku 1950. Dostalo sa mu veľkého povýšenia za pápežského komorníka Pia XI. 7. decembra 1933, ktorý ho oprávňoval nosiť titul *Mmgr.*¹⁷

Popri kňazskej práci sa angažoval aj na politickom poli, čo sa v tom čase chápalo priam ako samozrejmosť. Kňazi v tom videli predovšetkým spôsob ako sociálne pomôcť jednoduchému človekovi zlepšiť jeho životné podmienky a dvíhať aj jeho kultúrnu úroveň. Ján Dobránsky sa stal nadšencom idey osobitného slovenského národa, ktorý obýval východoslovenské župy a prirodzene inklinoval k Maďarom. Presadzoval názor, aby spisovným jazykom týchto ľudí bol šarišský dialekt. Po vzniku ČSR sa stal členom maďarskej *Krajinskej kresťansko-socialistickej strany*. Táto strana sa usilovala o aplikáciu katolíckeho sociálneho učenia v praxi a presadzovala tiež autonómiu Slovenska. V skutočnosti cieľom tejto strany bolo znova obnovenie Uhorska. V roku 1923 sa stal vedúcim slovenskej sekcie tejto strany. Za maďarských kresťanských socialistov sa stal členom župného zastupiteľstva a v rokoch 1929 – 1935 sa stal poslancom v pražskom Národnom zhromaždení. V roku 1936 po zjednotení Krajinskej kresťansko-socialistickej strany s Maďarskou národnou stranou do Zjednotenej maďarskej strany sa stal jej podpredsedom.¹⁸

Venoval sa aj práci s mládežou. V roku 1917 bol menovaný za moderátora Združenia slovenskej katolíckej mládeže.¹⁹ Vo svojom dekanáte bol tiež poverený za inšpektora všetkých škôl, ktorých bolo spolu 20.²⁰

Bol činný aj v literárnej činnosti. V šarišskom dialekte vydal pre roľníkov preklad „*Virozumne poučenie o dochovaní a pestovaní lenu*“. Práca vyšla v Prešove

¹⁵ AACass, *Dispositiones – Joannes Dobránsky*.

¹⁶ *Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis 1915*. Cassoviae 1915, s. 131 – 132.

¹⁷ AACass, *Dispositiones – Joannes Dobránsky*; AACass, *Acta personalis*, nr. 1051.

¹⁸ LETZ, R.: Dobránsky, Ján. In: Pašteka, J. a kolektív: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava 2000, s. 247 – 248.

¹⁹ AACass, *Dispositiones – Joannes Dobránsky*.

²⁰ *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis 1928*. Cassoviae 1928, s. 119.

v roku 1900. Preložil tiež z maďarčiny populárne dielo František Rákoci, ktoré vyšlo v Prešove 1906. Zároveň prispieval do maďarskej a slovenskej dennej tlače.²¹

Angažovanie sa Dobránskeho v politických akciách mu prinieslo aj isté nepríjemnosti, ako o tom svedčí jeho zatknutie a vyšetrovanie pre poburovanie. Kaplán Peter Adamčák telegramom informoval generálneho vikára Gejzu Žebráckeho, že 6. septembra 1939 boli dekan Ján Dobránsky a Ľudovít Deák, farár v Brestove, zaistení a vyšetrovaní. Biskup Jozef Čársky, ktorý si vyhradil právo personálnych zmien, rozhodol, aby kaplán Peter Adamčák dočasne zastupoval vedenie farnosti na Solivare a Róbert Mika, farár v Ploskom, aby zastupoval farnosť Brestov.²² Ján Dobránsky bol obvinený, že „prejavil chovanie štátu nepriateľské“. Dôvody boli dva:

a) „pri zájazdu Slovenskej vlády do Prešova v októbri 1938, nedal vyvesiť v Solivari slovenskú zástavu na r. k. faru, ačkoľvek ostatné domy boli slovenskými zástavami osdobené,

b) že v roku asi 1928 – 1929 pri verejnom shromaždení kresť. soc. strany v Košiciach na adresu neb. vysokodôstojného pána protonotára Andreja Hlinku povedal toto: „Hlinka hvarí o nás, že my Slováci a ja hvarím, že my nie Slováci, ale Sloviaci.“ K tomu dodal: „Povraz mu na karky“.

Msgr. Ján Dobránsky, Prešov-Solivar

²¹ Slovenský biografický slovník I. Martin 1986, s. 479.

²² AACass, *Acta personalis*, nr. 2810/1939, 6. september 1939.

Výsledkom vyšetrovania bol nakoniec trest, ktorý vyniesol minister školstva a národnej osvety v Bratislave, ktorý znel: „Vzhľadom na to, že podľa obžalovaného spisu doloženého svedeckými výpoveďami, prejavili ste štátu nepriateľské jednanie tým, že ste nevyvesili štátny prapor, keď to bolo nariadené pri nájazde Slovenskej vlády do Prešova, ako aj že ste sa potupným spôsobom vyjadrili o vodcovi slovenského národa, Andrejovi Hlinkovi a žiadali ste mu povras, v intenciách zákona..., odnímam Vám na dobu troch rokov od vydania tohto výnosu nárok na kongruálne platy podľa citovaných zákonných predpisov.“ V závere minister ešte dodal: „Pri posudzovaní Vášho previnenia prichádzala do ohľadu ako zaťažujúca okolnosť, že ste osobou duchovnou, ktorá svojím príkladom má vychovávať ľud a veriacich v láske a svojeti, k láske k blížnemu podľa vznešeného príkladu Spasiteľa nie k nenávisti voči blížnemu a menovite nie proti spolubratovi – kňazovi, vysokému cirkevnému hodnostárovi, buditel'ovi a vodcovi slovenského národa...“²³

Ján Dobránsky bol aj prézesom Mariánskej kongregácie a preto v roku 1940 informoval biskupa Čárskeho o tom, že na Solivare je 32 riadnych členiek tejto kongregácie, okrem čakateliiek. Ústredie mariánskej kongregácie chce usporiadať svetový deň mariánskych kongregácií 19. mája 1940. Preto sa chce aj miestna skupina tejto kongregácie zapojiť do tejto akcie „...s úplnou oduševnenosťou sa vteľuje do týchto slávností s predbežne vykonaným deviatnikom, slávnostnými bohoslužbami, obnovení mariánskeho sľubu, pristúpením ku sv. spovedi a sv. prijímaniu a večer akadémiou.“ V závere listu prosil dekan biskupa o požehnanie tejto aktivity. Biskup ochotne dal svoj súhlas a požehnanie.²⁴

V roku 1942 dostala štátna ľudová škola v Solivare rozhodnutie, podľa ktorého sa od 1. septembra 1942 mení na Rím. kat. ľudovú školu. V liste sa ďalej uvádza, že škola bude mať päť postupných tried a päť pobočných tried. K 1. januáru 1941 na tejto škole sa učilo 401 rím. kat., 32 grécko. kat., a 14 evanjelických detí.²⁵

Veľkou pomocou v pastoračných aktivitách vo farnosti sa mali stať Cirkevné obce, ktoré tvorili laici a pod vedením svojho farára mali rozvíjať rôzne akcie vo farnosti. Zriadenie týchto Cirkevných obcí inicioval biskup Jozef Čársky v Obežníku. Iste podľa vzoru Cirkevnej obce v samotnom meste Prešove, ktorú založil Dr. Štefan Hések, aj na Solivare sa usilovali o jej vytvorenie, ako to vyplýva aj z listu v roku 1942, keď dekan Dobránsky uvádza, že už boli viackrát vykonané konkrétne kroky k jej zriadeniu, ale úplný súhlas dospel až teraz. Dekan žiadal o potvrdenie týchto členov: Františka Priestera, učiteľa a kurátora, Augustína Hennela, predsedu organizačného výboru rím. kat. akcie a Michala Leláka, podpredsedu katol. akcie

²³ AACass, *Acta personalis*, nr. C – 3326, 21. október 1939.

²⁴ AACass, *Acta personalis*, nr. C – 1887/1940, 8. mája 1940.

²⁵ AACass, *Acta personalis*, nr. C – 1829/1942, 18. marec 1942.

v Solivare. Biskup následne schválil zakladajúcich členov novej Cirkevnej obce v Solivare.²⁶

Ďalšou peknou duchovnou aktivitou bolo iniciatíva terciárov, ktoré chceli dať vo farskom kostole postaviť oltár so sochou sv. Františka Serafínskeho. Farár Dobránsky im vyšiel v ústrety a 1. septembra 1943 žiadal biskupa o povolenie požehnať tento malý oltár, ktorý by požehnal páter Augustín, gvardián františkánov v Prešove. Zároveň prosil aj o portatile s pozostatkami sv. Benedikta, mučeníka a hneď pripojil aj cenu za ne, a to 150,- Ks.²⁷

O širokom pastoračnom zábere Dobránskeho svedčí aj list biskupovi Čárskemu v roku 1938, v ktorom ho informuje, že Msgr. Dr. Ján Ferencík mal koncom októbra 1937 duchovné cvičenia „pre moju združenú mládež“. Zároveň konštatuje, že s Božou pomocou sa vytvorilo aj Katolícke združenie pre všetkých veriacich. Toto združenie má asi 200 riadnych členov, ktorých počet postupne rastie. Títo členovia zložili už sumu 1500,- Ks, ktorá by sa mala stať základinou pre založenie kultúrneho domu v Solivare.²⁸

Msgr. Ján Dobránsky, Prešov-Solivar

²⁶ AACass, *Acta personalis*, nr. C – 3543/1942, 11. máj 1942.

²⁷ AACass, *Acta personalis*, nr. C – 3271/1943, 1. september 1943.

²⁸ AACass, *Acta personalis*, nr. C – 99/1938, 5. január 1938.

V roku 1944 oslávil Dobránsky 50-te výročie kňazstva. Pri tejto príležitosti mu biskup Jozef Čársky vyjadril poďakovanie za jeho prácu. Dobránsky na túto biskupovu gratuláciu odpovedal dlhým a citovo ladeným listom, z ktorého vyberáme aspoň niekoľko myšlienok: „...počas môjho 50-ročného kňazského zúčtovania z mojeho vladárenia jedno mi slúži k môjmu uspokojeniu, že som nikdy nepredceňoval a že ma duch vysokomyselnosti a túžba po sláve svetskej nikdy netrápila, lebo vždy som bol v povedomí mojej nedostatočnosti. Ba i s ohľadom beneficiumu i s ohľadom môjho povýšenia z láskavosti Vašej Excelencie u Sv. Stolicy – vždy som sa považoval za nehodnejšieho od mnohých mojich iných oltárnych bratov, ktorí snáď od rokoch sa trápia, ba ešte prežívajú ťažké chlebové boje.“²⁹

Okrem pastoračnej práce môžeme sledovať aj jeho záujem a zodpovednosť za cirkevný majetok. V roku 1940 žiadal biskupa o uvoľnenie sumy 15-tisíc korún na opravu kostola sv. Štefana na Hrádku.³⁰ V nasledujúcom roku žiadal riaditeľstvo lesov, ako zástupcu patróna, aby boli odborne prevedené opravy farskej budovy, kostola a bytu kostolníka.³¹ V roku 1945 začal s opravou kostolných okien,³² kaplnky sv. Jána³³ a tiež opravou organa a ďalších aktivít.³⁴

Msgr. Ján Dobránsky, dekan – farár a pápežský komorník zomrel 19. februára 1950 v Solivare, kde je aj pochovaný.³⁵

V závere tohto krátkeho obrazu zo života Jána Dobránskeho treba konštatovať, že bol nepochybne veľkou osobnosťou predovšetkým pre solivarskú farnosť. Tento príspevok nech je podnetom k hlbšiemu spracovaniu jeho kňazského pôsobenia a vytvorenia plastického obrazu kňaza – osobnosti.

Msgr. Jozef Dobranský

Jozef Dobránsky sa narodil 10. marca 1887 vo Veľkom Šariši, okres Prešov. Jeho rodičia Juraj (kožušník) a matka Anna, rodená Ligdajová, ho dali pokrstiť vo farskom kostole sv. Jakuba vo Veľkom Šariši 15. marca a krstnými rodičmi boli Jozef Jakubek (kožušník) a Anna Dobránska. Krst mu vyslúžil kaplán Jozef Sztranyavsky.³⁶ Predpokladáme, že základné vzdelanie získal v rodisku. Na Veľkú noc 1897 prijal sviatosť birmovania v Prešove.³⁷ Strednú školu ukončil v Prešove 1. mája 1905 a následne 5. júna maturoval. Po maturite bol prijatý do Kňazského seminára v Ko-

²⁹ AACass, *Acta personalis*, nr. C – 2411/1944, 25. júl 1944.

³⁰ AACass, *Acta personalis*, nr. 4101/1940.

³¹ AACass, *Acta personalis*, nr. 3526/1941.

³² AACass, *Acta personalis*, nr. 464/1945.

³³ AACass, *Acta personalis*, nr. 1297, 2172/1945.

³⁴ AACass, *Acta personalis*, nr. 2391/1945.

³⁵ AACass, *Dispositiones* – Joannes Dobránsky.

³⁶ *Matrica baptisatorum parochiae Nagysáros ab anno 1869 – 1888*, p. 623, nr. 45.

³⁷ AACass, *Dispositiones* – Josephus Dobránsky, List 499/1931.

šiciach v júli 1906,³⁸ ale už v roku 1907 bol ako nadaný študent poslaný na štúdium teológie do Pázmanea vo Viedni.³⁹ Pázmáneum – bol rímskokatolícky seminár vo Viedni (študijné a ubytovacie zariadenie), ktorý bol založený roku 1623 ostrihomským arcibiskupom Petrom Pázmanyom pre nadaných študentov z Uhorska. Toto štúdium ukončil na Pázmáneu roku 1911 a získal akademický titul: bakalár teológie (baccalaureus SS. Theologiae). Ovládal tri jazyky: slovenský, maďarský a nemecký. Ešte v tom istom roku prijal kňazskú vysviacku v kostole Najsvätejšieho Srdca Ježišovho vo Viedni, dňa 14. júla 1911. Jeho svätiteľom bol košický biskup Augustín Fischer Colbrie. Na konci júla bol prijatý do Košickej diecézy.⁴⁰

Prvé jeho kaplánske miesto bolo v Sabinove v rokoch 1911 – 1913.⁴¹ Potom nasledoval Bardejov, kde bol určený za katechéta na gymnáziu.⁴² Od 15. novembra 1914 bol povolaný za vojenského kuráta (vojenský kaplán) do Viedne, a túto službu konal až do 1. februára 1916, keď dostal dispozíciu za administrátora do obce Svinia, okr. Prešov. Prosynodálnu skúšku urobil v roku 1923 s veľmi dobrým výsledkom.⁴³ Od roku 1923 bol v tejto farnosti menovaný už za farára.⁴⁴ Dostalo a mu aj ďalšieho povýšenia, keď bol 1. januára 1926 menovaný za vicedekana pre dekanát Sabinov a od 10. marca 1931 už za jeho dekana.⁴⁵

Ako farár vo farnosti Svinia a zároveň dekan sabinovského dekanátu zastával aj ďalšie úlohy v dekanáte, ale aj v diecéze:

- do 20. decembra 1932 zastával funkciu okresného školského dozorcú pre sabinovský okres,⁴⁶
- 7. apríla 1934 bol menovaný za správcu majetkov košického seminára,⁴⁷
- 24. augusta 1938 bol menovaný za spovedníka rehoľných sestier Sv. Kríža v Širokom, a túto úlohu plnil až do 26. novembra 1941,⁴⁸
- 15. júla 1939 bol menovaný za prosynodálneho examinátora pre Prešovský vikariát,⁴⁹

³⁸ AACass, KBO (Košický biskupský ordinariát). *Concursus*. 1909/1906, 3. julii 1906.

³⁹ *Catalogus venerabilis cleri almae dioecesis Cassoviensis pro anno a Christo nato 1908*. Cassoviae, s. 56.

⁴⁰ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*. List 499/1931.

⁴¹ HISEM, Cyril. *Košické presbytérium (1804 – 2006)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2006, s. 55.

⁴² AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*, List 499/1931, sub. nr. 4050, die 10.7.1913.

⁴³ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*. List 499/1931.

⁴⁴ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*. List 499/1931.

⁴⁵ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*. List 499/1931.

⁴⁶ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*, List 499/1931, sub. nr. 6454, die 20.12.1932.

⁴⁷ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*, List 1535/1934.

⁴⁸ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*. List 499/1931, sub. nr. 4057, die 24.8.1938.

⁴⁹ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*. List 499/1931, sub. nr. 1828, die 15.7.1939; *Circulares Administrationum Apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis et Slovachia anno 1939*. Prešov 1939, č. VI., s. 22.

- 15. novembra 1939 bol menovaný za prosynodálneho sudcu Košickej apoštolskej administratúry,⁵⁰

- 15. novembra 1939 bol menovaný za prosynodálneho examinátora pre Košickú apoštolskú administratúru.⁵¹

- Najväčšieho ocenenia za jeho obetavú kňazskú prácu sa mu dostalo dňa 1. mája 1943, keď bol menovaný za pápežského komorníka.⁵² Správu o tomto ocenení mu oznámil pápežský komorník a biskupský vikár Ján Onderúv listom zo dňa 12. júla 1943, keď mu napísal nasledovné: „Z poverenia Jeho Exc. ndp. biskupa pripojeno zasielam Vám dekrét Sekretárie štátnej Jeho Svätosti zo dňa 1. mája 1943, číslo 6510, ktorým Vás Jeho Svätosť ráčila vymenovať svojím komorníkom honoris.“⁵³

- Posledného vyznačenia sa mu dostalo 1. septembra 1948, keď sa stal prosynodálnym sudcom pre Košickú diecézu.⁵⁴

Jozef Dobránsky popri dekanských a ďalších úlohách pre diecézu, veľmi obetavo pracoval aj pre veriacich svojej farnosti, ktorá mala okrem farskej obce aj štyri filiálne obce: Chminianskú Novú Ves, Kojatice, Lažany a Lužanky (Šarišské Lužianky). Celá farnosť mala v tom čase približne 1800 veriacich a štyri rímskokatolícke školy.⁵⁵

Cenné informácie z pastoračného života farnosti Svinia nám prináša farská kronika, ktorú začal písať Jozef Dobránsky po svojom príchode do tejto farnosti. Hneď v jej úvode napísal: „Kroniku začal písať Jozef Dobránsky, olim alumnus coel. Pazmaniani Windobonae, super rector hujus parochiae.“ (Kroniku začal písať Jozef Dobránsky, kedysi žiak kolégia Pázmanea vo Viedni, teraz rektor tejto farnosti). Počas jeho 44 rokov pôsobenia v tejto farnosti, vyberáme len niektoré významnejšie udalosti, ktoré poukazujú na obetavú kňazskú prácu Dobránskeho vo svinickej farnosti a na vzťah veriacich k nemu.

V roku 1929 pri oprave farského kostola vo Svinej boli objavené kostrové pozostatky štyroch ľudí. Na základe poznania historických faktov, farár Dobránsky vedel, že grófka Klára Szinyeyová dala v roku 1687 tajne pochovať štyri osoby z 24 osôb, ktoré boli popravené počas „prešovských jatiek“. Preto informoval kompetentných, a tieto kostrové pozostatky štyroch obetí prešovských jatiek boli úradne 17. septembra 1930 v tichosti prevezené do Prešova a uložené v bočnej krypte evanjelického chrámu sv. Trojice v Prešove.⁵⁶

⁵⁰ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*, List 499/1931, sub. nr. 3571, die 15.11.1939.

⁵¹ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*, List 499/1931, sub. nr. 3572, die 15.11.1939.

⁵² AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*, List 499/1931, sub. nr. 2756, die 1.5.1943.

⁵³ Rím. kat. apoštolská administratúra v Prešove. *Districtio*, C-2756/3, zo dňa 13. júla 1943.

⁵⁴ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*, List 499/1931, sub. nr. 2700, die 1.9.1948.

⁵⁵ *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Sarmariensis in Slovachia* 1943. Prešov 1943, s. 58 – 59.

⁵⁶ Archív Rímskokatolíckeho farského úradu Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 20. Ďalej len: ARKFÚ Svinia.

Msgr. Jozef Dobránsky, Svinia

Niekoľko malých situácií poukazuje na skutočnosť, že farár Jozef Dobránsky bol obľúbeným kňazom v tejto farnosti. Napríklad: 11. augusta 1936 slávil 25. Výročie kňazstva. V Histórii domus je zanechaná správa: „...a z tej príležitosti som zkúsil som veľiku lásku tak mojich oltárnych bratov, ako i veriacich. Zešlo sa distr. kňazstvo, bo i zo susedných dekanátov, učitelia, veriaci v celom počte a svoju lásku nie len slovom, ale i dokazovali.“ Kurátori priniesli veľmi pekný strieborný kalich, bohato zlatený, patrón mu odovzdal zlatú hodinu so zlatou retiazkou a učitelia a veriaci priniesli veľa rôznych darčiekov. Farár konštatoval, že „...a ja znova som skúsil, že ticha, ne-krikľavá práca predsa len sťažbi korene medzi ľuďmi a v ľudských príležitostiach ukazuje sa potom i ovocie tichej, ale svedomitej práci.“ Farár pri tejto príležitosti daroval kostolu jednu kazulu a dalmatiku.⁵⁷ O niekoľko rokov slávil ďalšie výročie, bolo to 16. februára 1941 v čase trvajúcej vojny, keď si farár pripomínal 25 rokov pôsobenia vo Svini. Do Histórie domus napísal: „Mojí veriaci ale predsa sa len zas rozpamätajú na ten deň a tichučkú milú slávnosť mi pripravujú. Tie isté dievčatá – teraz už matky a manželky – tie isté chlapci, – teraz už mužovia a otcovia – ktoré mne pred 25 rokmi privítali, prišli večer na faru a s tými peknými slov. piesňami ma pozdravia, na ktoré ja ich naučil. Zaspievajú tichučko, dojemno – i ja sám dojatý a odovzdávajú svoje malé

⁵⁷ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia* od r. 1916, s. 23.

a vďačné dárky: chlapi liter slivovici, nevesty tašku, sami ju uplietli a školské deti kvietky.“ Na záver tejto oslavy farár Dobránsky ešte skonštatoval: „*Ja im srdečne ďakujem za milé prekvapenie, potom sadáme k bielemu stolu a zaspomíname. Ved' 25 rokov dlhých, ťažkých rokov sme spolu prežili.*“⁵⁸

Vzťah Dobránskeho ku kostolu a liturgickým predmetom dokumentuje aj udalosť z 25. apríla 1939, keď bol vykradnutý farský kostol vo Svini. Zloději ukradli dva kalichy, monštranciu aj so Sviatosťou Oltárnou. Ukradli tiež zlaté cibórium, ozdobené perlami, drahokamami a emailom. Liturgické predmety nenašli, len hostie boli rozsypané na cintoríne. Toto miesto je teraz označené pamätnou tabuľou. Farár farnosti ako aj veriaci zostali takouto udalosťou veľmi zaskočení a v histórii domus je zapísané: „*S úprimným slzami v očiach posbierali sme sv. partikuly do corporálu a odniesli sme do prázdneho tabernákula.*“ Farár hneď odcestoval do Bratislavy, kde kúpil novú monštranciu, cibórium a dva kalichy. Do banky vložili 13-tisíc korún, aby neskôr si mohli kúpiť cennejšie liturgické predmety.⁵⁹ V nasledujúcom roku v máji 1940 dal farár Dobránsky postaviť pomník na mieste, kde boli vysypané hostie pri krádeži. Kameň zabezpečil zo Spišského Podhradia.

Nakoniec sa ukradnuté veci našli v hustom lese pri Bundom, ale až 27. septembra 1942. Zloděj ich schoval v hustom machu. Farár to v kronike opisuje takto: „Dňa 27. septembra 1942 sbierali tam huby cigáni. Malé cigánča zabočilo ďalej od matky a našlo jeden kalich. Keď ho ukazovalo matke hovorilo „mama neodstreli“, myslia, že je to granát.“ Nakoniec matka našla aj ďalšie liturgické predmety a neskôr sa tieto predmety dostali až na faru. Farár ešte našiel nejaké ďalšie kúsky týchto predmetov a obdaroval deti, ktoré tie predmety našli. Miesto činu si prišli zdokumentovať aj žandári z Veľkého Šariša a z Prešova. Farár napísal aj: „...zišla sa tu skoro celá dedina a veriaci so slzami v očiach ďakovali Pánu Bohu za preukázané dobrodenie.“ V nasledujúcom roku v marci 1943 zanesol farár do Budapešti ukradnuté liturgické veci na opravu. Kúpil tam aj monštranciu na dennú potrebu.⁶⁰

V januári 1945 zanechal farár ďalší smutný zápis, v ktorom opisuje, že „...všetky kostolné veci sú zakopané, alebo v krypte ukryté, predsa v noci vykradnú mi kostol, vezmú všetku bielizeň, sviečky a fialový pluvíál.“⁶¹

V História domus čítame veľa informácií aj o stavebných prácach, ktoré sa týkali kostolov, farskej budovy a cirkevných škôl. Napríklad: Dňa 3. júna 1941 bola posviacka novopostavenej modernej štvortriednej rím. kat. ľudovej školy v Chmiňanskej Novej Vsi. Pred slávobránou okolo 9. hodiny očakával vzácnych hostí Dobránsky a zástupca generálneho tajomníka HŠLS Andrej Germuška, hlavný komisár Malinovský, obvodný notár Marenčin a ďalší. Deti privítali hostí a potom ich

⁵⁸ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 42.

⁵⁹ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 38.

⁶⁰ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 51.

⁶¹ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 56.

pozdravil pán farár, zvlášť biskupa Jozefa Čarského a župana Dr. Dudáša. Pred školou bol postavený poľný oltár, kde celebroidal biskup Čarský omšu a potom posvätil školu. Po skončení bolo slávnostné zasadnutie školskej stolice. Zazneli mnohé slávnostné pozdravy. Dobránsky okrem iného vyslovil vďaku za účasť vzácných hostí. Pripomenul obetavosť ľudu, štedrosť štátu, ktorý podporou umožnil rýchle zakončenie stavby. Biskup povedal, že Slovenský štát potrebuje ľudí vzdelaných, ktorí by vedeli čestne obstať vo svete.⁶² Vo filiálnej obci Chminianska Nová Ves bola 29. augusta 1948 dokončená obnova kostola, ktorý za účasti mnohých kňazov a veriacich požehnal Msgr. Ján Onderúv, pápežský prelát a rektor Kňazského seminára z Košíc.⁶³

V máji 1943 sa začalo s prípravnými prácami na budovanie dvojtriednej školy vo Svini, práce začali v auguste a tiež bol zakúpený nový pozemok na cintorín. Škola bola dokončená až v roku 1946.⁶⁴

O veľmi peknom vzťahu Dobránskeho k svojim veriacim a zároveň o jeho statočnosti v kňazskej službe svedčí aj jeho vyjadrenie, keď mu bolo v januári 1945 odporúčané, aby evakuoval pred blížiacim sa frontom. Na toto odporúčanie Dobránsky jasne odpovedal: „*Nechcem ísť, lebo ani môj národ neide. Dojdu do mne evakuanti kňazi: Ján Tuleja, farár z Vechca, Andrej Tartal, kaplán z Olčvaru (Košické Olšany), kaplán Jozef Špácay je disponovaný ku mne.*“⁶⁵

V júni 1943 uvádza farár, že na filiálke v Chminianskej má pokrsteného Žida, ktorý musel odísť. Konštatuje, že cez Prešov prevážajú maďarských Židov a „...*ťažko sa pozerat' na tie vlaky.*“⁶⁶

Farár Dobránsky sa aktívne angažoval, ale aj spolupracoval pri zakladaní rôznych spolkov. Napríklad, 28. januára 1933 bolo v obci založené Potravinové družstvo, predsedom ktorého sa stal miestny farár Jozef Dobránsky.

V roku 1937 bol založený Spolok katolíckej mládeže. Aj tento spolok viedol tunajší rímskokatolícky farár Jozef Dobránsky. Združenie mávalo každé nedeľné odpoľudnie prednášky na rôzne témy, usporadúvalo akcie k výročiam štátneho charakteru, ale aj príležitostné akademie k rôznym sviatkom a jubileám významných predstaviteľov československého štátu. Známa bola jeho duchovná angažovanosť aj v Hasičskom zbore. Z iných možno spomenúť, napr.: 24. februára 1938 pri príležitosti 60. narodenín poslanca za Šarišskú župu a predsedu vtedajšej československej vlády dr. Milana Hodžu, spomienkové oslavy pri výročiach prvého prezidenta T. G. Masaryka, Dňa matiek a pod. Program osláv zabezpečovali tunajší učitelia, manželia Tabišovci a farár Jozef Dobránsky.

⁶² ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 44 – 45.

⁶³ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 60.

⁶⁴ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 52.

⁶⁵ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 55.

⁶⁶ ARKFÚ Svinia. *Kronika Svinia od r. 1916*, s. 53.

Jozef Dobránsky požehnané pracoval vo farnosti Svinia 44 rokov. Svojím kňazským životom sa hlboko zapísal do srdc veriacich. Nevykonával nič mimo-riadne, ale usiloval sa byť horlivým kňazom, ktorý celý svoj život zasvätil Bohu a ľuďom.

Msgr. Jozef Dobránsky zomrel 16. januára 1961. Katolícke noviny o tom informovali takto: „V pondelok 16. januára 1961, vo veku 74 rokov, zomrel po krátkej chorobe Mons. Jozef Dobránsky, farár vo Svini, okres Prešov. Pohrebné obrady vo Svini vykonal J. E. ndp. Biskup Jozef Čársky, apoštolský administrátor košický za účasti okolitého kňazstva a veriacich. R.I.P.“⁶⁷ Pochovaný bol 18. januára 1961 na cintoríne v Prešove, v časti „Zbihlej“.⁶⁸

Po jeho smrti farnosť dočasne spravovali kňazi: Štefan Feťko zo Župčian a Andrej Marton z Križovian. Personálna zmena nastala až 21. mája 1961, keď bol do Svine vymenovaný dočasný správca farnosti Andrej Varga z Plechotíc.⁶⁹

Veriaci svinianskej farnosti na svojho duchovného otca Jozefa Dobránskeho nezabudli. Svedčí o tom aj skutočnosť, že na verejnom zasadnutí obecného zastupiteľstva vo Svinej dňa 7. decembra 1990 bolo priate pomenovanie ulíc v obci. Jednou z nich bola aj ulica s pomenovaním „Ulica Jozefa Dobranského“.⁷⁰

RESUME

V bohatej cirkevnej histórii Košickej arcidiecézy nachádzame mnohé osobnosti z pomedzi kňazov, rehoľníkov, biskupov, ale aj z radov laických veriacich. Zaujímavé sú aj prípady, keď z rodiny pochádzalo viacero duchovných a rehoľných povolaní, ba aj veľmi aktívnych laikov. Medzi takúto rodinu treba zaradiť aj rodinu Dobránskych, ktorých najvýznamnejší predstavitelia žili v rozmedzí rokov 1831 až 1961 na území Šariša.

Juraj Dobránsky – sa narodil 19. decembra 1831 v Demjate, okr. Prešov. Od mladosti sa v ňom prejavovala pracovitosť a zbožnosť. Oženil sa dcérou bohatého roľníka a mladí manželia sa presťahovali do Veľkého Šariša. Juraj Dobránsky bol vyučený mlynár a vypracoval sa až na samostatného mlynára a nakoniec aj za richtára obce. Jeho usilovnosť sa prejavila nielen v pracovnom nasadení, ale aj v náboženskom živote. Možno tu spomenúť napr. to, že založil spolok tesárov a drevárskeho remeselníkov, ktorý zasvätil svätému Jozefovi. K tomuto spolku pridal aj založenie Bratstva svätého Škapuliara. Keď v roku 1867 pátri dominikánmi obnovili Ružencové bratstvo v Košickej diecéze, dal sa zapísať do Ružencového bratstva v poradí ako druhý laický člen. Stal sa tak horlivým šíriteľom posvätného ruženca a obnovovateľom ružencových bratstiev nielen doma, ale aj v širokom okolí. V tom

⁶⁷ Katolícke noviny, roč. 76, 29. január 1961, č. 5, s. 6.

⁶⁸ AACass, *Dispositiones* – *Josephus Dobránsky*. List 499/1931.

⁶⁹ AACass, *Dispositiones* – *Andreas Varga*. List č. 74/1961.

⁷⁰ Obecný úrad Svinia. *Zápisnica obecného zastupiteľstva zo dňa 7.12.1990*.

istom roku bol ustanovený za predstaveného Tretieho rádu svätého Františka z Assisi, a keď v roku 1870 bol v Trnave založený Spolok svätého Vojtecha, Dobránsky sa stal jeho prvým členom nielen zo Šariša, ale z Košického biskupstva. Zo Šariša organizoval pešie púte do Levoče, Malej Viesky, Obišoviec a na Kalváriu do Prešova, ba i do Poľska. Bol horlivým šíriteľom modlitby posvätného ruženca a obnovovateľom ružencového bratstva a katolíckych spoločenstiev na Šariši. Jeden z jeho synov – Ján, sa stal aj kňazom. Zomrel v Širokom 5. decembra 1912.

Ján Dobránsky sa narodil 9. mája 1869 vo Veľkom Šariši, okres Prešov. Jeho rodičia, otec Juraj a matka Anna, rodená Szabová, sa príkladne starali o syna. Po štúdiu na ľudovej škole nastúpil do prešovského katolíckeho gymnázia. Po maturite sa rozhodol vstúpiť do kňazského seminára v Košiciach. Po teologických štúdiách v roku 1894 prijal kňazskú vysviacku od biskupa Žigmunda Bubiča.

Jeho prvou kaplánskou stanicou sa stal Drienov, potom nasledovali Michalovce. V roku 1894 sa stal administrátorom v pomerne veľkej farnosti Široké. Po úspešnej pastoračnej práci v tejto farnosti, bol v roku 1915 menovaný do farnosti Solivar, kde pôsobil až do svojej smrti. V roku 1928 sa s ním stretávame ako s vice-dekanom a neskôr aj ako s dekanom. Túto úlohu dekana zastával až do konca roku 1940. Nakoniec sa mu dostalo veľkého povýšenia za pápežského komorníka Pia XI. v roku 1933.

Popri kňazskej práci sa angažoval aj na politickom poli, čo sa v tom čase chápalo priam ako samozrejmosť. Stal sa členom župného zastupiteľstva a v rokoch 1929 – 1935, a tiež poslancom v pražskom Národnom zhromaždení. V roku 1936 po zjednotení *Krajinskej kresťansko-socialistickej strany s Maďarskou národnou stranou* do *Zjednotenej maďarskej strany* sa stal jej podpredsedom.

Venoval sa aj práci s mládežou. V roku 1917 bol menovaný za moderátora *Združenia slovenskej katolíckej mládeže*. Vo svojom dekanáte bol inšpektorom škôl. Bol činný aj v literárnej činnosti. Zároveň prispieval do maďarskej a slovenskej dennej tlače.

Msgr. Ján Dobránsky, dekan – farár a pápežský komorník zomrel 19. februára 1950 v Solivare, kde je aj pochovaný.

Jozef Dobránsky (bol synovcom Jána Dobránskeho) sa narodil 10. marca 1887 vo Veľkom Šariši, okres Prešov. Po maturite bol prijatý do kňazského seminára v Košiciach a po dvoch rokoch bol ako nadaný študent poslaný do Pázmanea vo Viedni na štúdium teológie v roku 1907, ktoré ukončil akademickým titulom – bakalár teológie. Kňazskú vysviacku prijal 1911 z rúk košického biskupa Augustína Fischer Colbrieho.

Prvé jeho kaplánske miesto bolo v Sabinove a potom v Bardejove, kde bol určený za katechéta na gymnáziu. Od novembra 1914 bol povolaný za vojenského kaplána do Viedne a po jej skončení vo februári 1916 dostal dispozíciu za administrátora do obce Svinia, okr. Prešov. V nasledujúcich rokoch ho biskup poveroval

d'alšími úlohami: bol menovaný za vicedekana pre dekanát Sabinov a opäť rokov neskôr už za jeho dekana. K ďalším úlohám možno spomenúť, že bol: prosynodálny examinátor pre Prešovský vikariát a prosynodálny sudca Košickej apoštolskej administratúry. Bol tiež menovaný za spovedníka rehoľných sestier Sv. Kríža v Široke. Vysokého ocenenia sa mu dostalo v roku 1943, keď bol menovaný za pápežského komorníka s titulom *Msgr.* Bol veľmi činný na pastoračnom poli a zaslužil sa o duchovný rozvoj farnosti Svinia a celého sabinovského dekanátu. Zomrel 16. januára 1961.

SUMMARY

In the rich ecclesiastical history of the Košice Archdiocese, we find many zealous personalities among priests, religious, bishops, but also from the ranks of lay believers. There are also interesting cases when several spiritual and religious vocations and active lay people came from the same family. The Dobránský family, whose most important representatives lived in the territory of Šariš between 1831 and 1961, should be included as such a family.

Juraj Dobránský was born on December 19, 1831 in Demjat, okr. Prešov. From a young age, he showed diligence and piety. He married the daughter of a rich farmer and the young couple moved to Veľký Šariš. Juraj Dobránsky was a trained miller and worked his way up to become an independent miller and eventually the mayor of the village. His diligence was reflected not only in his work commitment, but also in his religious life. It should be mentioned here that he founded a society of carpenters and woodworkers that he dedicated to St. Joseph. He also added the foundation of the Brotherhood of St. Scapular to this association. When the Rosicans restored the Rosary Brotherhood in the Košice Diocese in 1867, he enlisted in the Rosary Brotherhood as the second lay member. He thus became an ardent spreader of the sacred rosary and a restorer of the rosary fraternities not only at home but also in the wider area. In the same year he was appointed superior of the Third Order of St. Francis of Assisi, and when the Society of St. Adalbert was founded in Trnava in 1870, Dobránsky became its first member not only from Šariš, but from the Košice diocese. From Šariš, he organized walking pilgrimages to Levoča, Mala Veska, Obišovice, Calvary to Prešov, and even to Poland. He was an ardent spreader of the prayer of the Holy Rosary and a restorer of the Rosary Brotherhood and the Catholic communities in Šariš. One of his sons, John, also became a priest. He died in Široky on December 5, 1912.

Ján Dobránsky was born on May 9, 1869 in Veľký Šariš, Prešov district. His parents, father Juraj and mother Anna (born Szabová), took care of their son. After studying at the local school, he entered the Catholic grammar school in Prešov. After graduation, he decided to enter a priestly seminary in Košice. After

completing his theological studies in 1894, he was ordained a priest by Bishop Sigismund Bubic.

He was assigned as chaplain first in Drienov, followed by Michalovce. In 1894 he became the administrator of the relatively large parish of Široká. After successful pastoral work in this parish, he was appointed to the parish of Solivar in 1915, where he worked until his death. In 1928, he was appointed as vice-dean and later as dean. He held the role of dean until the end of 1940. Eventually, he received a great promotion as papal chamberlain by Pius XI in 1933.

In addition to his priestly work, he was also involved in the political field, which at that time was taken for granted. He became a member of the county council and from 1929 – 1935 was also a member of the Prague National Assembly. In 1936, after the unification of the Provincial Christian-Socialist Party with the Hungarian National Party into the United Hungarian Party, he became its vice-president.

He also worked with young people. In 1917 he was appointed moderator of the Association of Slovak Catholic Youth. He was a school inspector in the dean's office. He was also active in literary activity, and contributed to the Hungarian and Slovak daily press.

Msgr. Ján Dobránsky, dean, pastor and papal chamberlain, died on February 19, 1950 in Solivar, where he was also buried.

Jozef Dobránsky (nephew of Ján Dobranský) was born on March 10, 1887 in Veľký Šariš, Prešov district. After graduation, he was accepted to the seminary in Košice, and in 1907, after two years of study, he was sent as a gifted student to Pázmanea in Vienna to study theology.

Adresa autora:

prof. PhDr. ThDr. Štefan Lenčíš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

MIMOSVIATOSTNÉ PASTORAČNÉ AKTIVITY KATOLÍCKEHO DUCHOVENSTVA NA TALIANSKOM FRONTE V ROKOCH 1943 – 1945

Tomáš Hud'a

NON-SACRAMENTAL PASTORAL ACTIVITIES OF THE CATHOLIC CLERGY ON THE ITALIAN FRONT IN THE YEARS 1943 – 1945

Abstract: The military Catholic clergy operating on the Italian front emphasized the sacramental pastoral acts. However, their activities did not end here. On the contrary, their scope was also used in other areas. In addition to blessings (military funerals), they were responsible for the organization, implementation and material provision of commemorations, religious devotion, the program during public holidays, lectures, edifying or educational activities. They organized collections for the help and needs of Slovak institutions, which suffered from a lack of funds during the war. These were mostly charitable or children's homes and school facilities. The organization of audiences with Pope Pius XII, who often and gladly blessed Slovak soldiers, deserves great attention. Slovak Catholic clergy were also usable as translators between Slovak commanders and the local government and the population. Their usability in the front conditions of Italy aroused an awareness of urgent cooperation. It should be noted that the Catholic military clergy carried out their many activities with great responsibility and precision.

Key words: audience, catholic priest, funeral, lecture, Slovak army, translator.

Úvod

Časť Slovenskej armády sformovanej do Technickej brigády a neskôr do 2. Technickej divízie sa dostala na Apeninský polostrov v októbri 1943. Tieto jednotky vznikli zo Zaisťovacej divízie, neskôr reorganizovanej na 2. pešiu divíziu ešte v podmienkach pôsobenia na východnom fronte. V Technickej brigáde a 2. technickej divízii mala svoje miesto aj katolícka duchovná služba. Katolícki vojenský duchovní nezameriavali svoju pozornosť len na sviatostnú pastoračiu, aj keď tá predstavovala primárnu aktivitu poľných kurátov. Vo svojich pastoračných plánoch nezabúdali ani na mimo sviatostné aktivity. Medzi tie patrili najmä vojenské pohreby, pobožnosti, pietne spomienky či neliturgické spomienky počas slávení štátnych sviatkov. Okrem nesviatostných pastoračných aktivít sa katolícki vojenský du-

chovní sa angažovali aj v prednáškových, tlmočnických či charitatívnych činnostiach.

Predkladaná štúdia ponúka prvotný pohľad do radov katolíckeho vojenského duchovenstva na pozadí vojnovkej účasti Slovenskej armády na talianskom fronte. Téma zatiaľ nebola spracovaná ani okrajovo. Štúdia poskytuje prehľad mimo sviatostnej pastoračnej činnosti vojenského katolíckeho duchovenstva v operačnom priestore Talianska.

Pietne spomienky, pobožnosti a štátne sviatky

Sviatok Všetkých svätých a Pamiatka zosnulých boli pre katolíckych duchovných príležitosťou zorganizovať pietne spomienky spojené so slúžením sv. omši za všetkých padlých vojakov slovenskej armády. Vo všetkých jednotkách či posádkach, kde pôsobili katolícki vojenský duchovní, boli zádušné pietne spomienky vykonané na miestnych alebo vojenských cintorínoch. Pomoc im poskytli velitelia rôť a štábni dôstojníci: „*Dňa 1. novembra 1944 na sviatok Všetechsvätých popoludní o 16.00 hod. koná sa na miestnom cintoríne v posádke rozpomienka na padlých. Mužstvo roty odpochoďuje pod vedením por. del. Kollára Eduarda na miestny cintorín. Ustrojenie mužstva: súkenná rovnošata bez plášte. Účasť mužstva a dôstojníkov povinná.*“¹ Pietna spomienka mala charakter pobožnosti a jej program bol tvorený z týchto častí:

1. Predslov katolíckeho duchovného npor. duch. Antona Vargu,
2. Smútočná pieseň,
3. Výkop hrobu a modlitba.

Keďže išlo o prikázaný sviatok, program dňa bol podobný ako v nedeľu.

Hneď na druhý deň na Pamiatku zosnulých pokračovala pietna spomienka zádušnou sv. omšou a pobožnosťou za zosnulých vojakov: „*Dňa 2. novembra 1944 je deň Dušičiek. V tento deň vykoná katolícky duchovný divízie npor. duch. Anton Varga smútočnú sv. omšu v miestnom farskom kostole, ktorá bude obetovaná za padlých a zomrelých príslušníkov 2. technickej divízie.*“² Účasť na zádušnej sv. omši bola určená pre vojakov katolíckeho vyznania, a preto do služieb na deň 2. novembra boli zaradení vojaci evanjelického vierovyznania: „*Na bohoslužbách sa zúčastní všetko mužstvo katolíckeho vierovyznania okrem služby u stotiny, stráže a služby u telefónu v kanceláriách, ktorých určite z mužstva ev. a.v.*“³

Vo veľkopôstnom období okrem duchovnej prípravy na prijatie sviatosti zmierenia sa v rámci príprav na slávenie Veľkonočných sviatkov konali v slovenských jednotkách pobožnosti Krížovej cesty. Účasť na nich bola pre mužstvo

¹ Vojenský historický ústav Bratislava (ďalej len VHA), fond Zaisťovacia divízia (ďalej len f. ZD), (dôv.), šk. č. 20. Posádkový rozkaz posádkového veliteľstva Rivalta č. 23 zo dňa 31. októbra 1944.

² Tamže.

³ Tamže.

rímsko a gréckokatolíckeho vyznania dobrovoľná a bohoslužby boli vykonávané v miestnych kostoloch.⁴

Príslušníci slovenskej armády katolíckeho vierovyznania nezabúdali ani na mariánsky rozmer duchovnosti, ktorý bol na Slovensku tak rozšírený. V mesiaci október sa pravidelne zúčastňovali na októbrových ružencových pobožnostiach slávených v miestnych civilných kostoloch. Prednosta katolíckej duchovnej správy na veliteľstve 2. technickej divízie npor. duch Anton Varga vo svojom denníku opisuje túto skutočnosť a s tým spojené organizačné ťažkosti: „Denne odbavujem o 18.30 hod. ružencovú pobožnosť. Zúčastňuje sa na nej priemerne 35 – 40 vojakov. Títo sú skoro všetci od kombinovanej spojovacej roty. To znamená, že morálka a disciplína je tam na vyššej úrovni ako napr. u štábnej roty. Nepraktické je to, že zamestnanie trvá do 18.00 hod. Mužstvo štábnej roty má ďalej do kostola a preto za tmy na ruženec nejde.“⁵ Zároveň vysvetlil význam ruženca a katolíckym vojakom rozdal ružence.⁶

Výchova k vlastenectvu a k úcte k slovenskej štátnosti viedla veliteľov slovenskej armády v Taliansku k reflexii nad významom štátneho sviatku vzniku Slovenskej republiky dňa 14. marca. Práve v tento deň v roku 1944 sa o 10.00 hod. v bazilike sv. Klementa v Ríme konala slávnostná sv. omša, ktorej predsedal P. Alexander Chrappa OFMconv., rektor Seraphica, pápežskej teologickej fakulty sv. Bonaventúru. Cirkevný radca slovenského vyslanectva pri Svätej stolici mons. Dr. Jozef Kapala predniesol slávnostnú homíliu. Záštitu nad slávnosťou prevzal vyslanec Slovenskej republiky pri Svätej stolici Karol Sidor. Na omši sa zúčastnila delegácia Technickej brigády na čele s veliteľom brigády plk. pech. Ladislavom Bodickým spolu s dôstojníkmi a vojakmi brigády, ako aj členovia slovenskej kolónie v Ríme. Slávnostnú bohoslužbu sprevádzal zborový spev slovenských kňazov a bohoslovcov pôsobiacich a študujúcich v Ríme. Po záverečnom požehnaní ešte pred odznením kázne zaintonoval slovenský dôstojník hymnickú pieseň z JKS č. 524 „Bože, čos' ráčil.“ Po kázni bola zaspievaná slovenská hymna. Celá udalosť bola zaznamenávaná na filmovom páse. Po omši boli všetci zúčastnení pozvaní na slávnostný obed na slovenské vyslanectvo na Via Tanaro. Udalosť plná emócií a nostalgie za slovenskou domovinou bola zachytená vo frontových novinách týmito slovami: „Tie bohoslužby, pri ktorých sa pod klenbami talianskych stáročných kostolov ozývala naša hymna Hej Slováci, preniesla nás na tú chvíľu domov do vlasti.“⁷ Na uvedený sviatok sa v slo-

⁴ VHA, f. ZD, šk. č. 12. *Denný rozkaz veliteľa poľnej nemocnice 1 č. 74 z 29. marca 1945.*

⁵ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 6. *Vojnový denník npor. duch. Antona Vargu od 1. septembra do 31. októbra 1944, 4. október.*

⁶ „O 14.30 hod. som odbavil ružencovú pobožnosť. Prítomným som prehovoril o ruženci. Pritom som rozdal dvadsať ružencov a 52 medailičiek Panny Márie.“ Tamže, 8. október.

⁷ Štátny sviatok u nás v poli – 14. marec v Ríme. In *Front a vlast*, 18.3.1944, roč. II., č. 7.

venských jednotkách okrem organizovania spomienkových aktivít slávili ďakovné sv. omše, ktoré boli súčasťou denného programu.⁸

Všetci katolícki vojenski duchovní mali po dohode s príslušnými veliteľmi povinnosť slúžiť sv. omšu s homíliou za účasti všetkého vojska. Tam, kde sa katolícky duchovný nenachádzal, veliteľ mal požiadať miestnych talianskych farárov, aby im odslúžili slávnostnú sv. omšu.⁹ Ak to nebolo možné, veliteľom poverený dôstojník mal za úlohu „prehovoriť k mužstvu o význame dňa.“¹⁰ Nie vo všetkých posádkach sa tento sviatok tešil toľkej priazni. Na odlúčených miestach bol iba vykonaný večerný nástup, pri ktorom velitelia jednotiek prečítali mimoriadny rozkaz prezidenta Slovenskej republiky.¹¹

Úctu v radoch slovenských jednotiek požíval aj generál Milan Rastislav Štefánik, Slovak, ktorý sa zaslúžil o vznik 1. československej republiky a predstavoval slovenský element v počiatkoch jej jestvovania. Na výročie jeho tragickej smrti bola organizovaná pietna spomienka, ktorej predchádzalo nariadenie z rozkazu veliteľa pešieho pluku 102: „*Dňa 3. mája 1944 zadržia velitelia rôť pietnu spomienku z príležitosti 25. výročia smrti generála Dr. Milana Rastislava Štefánika. Pietnu spomienku vykonajte v dobe po zamestnaní.*“¹² Na pietnej spomienke prehovoril katolícky vojenský duchovný por. duch. v zál. Štefan Nipča. Nie je teda pravdou, že predstavitelia slovenskej armády zabúdali na osobnosti národných dejín, ktorých historické pôsobenie bolo datované do obdobia jestvovania prvej Československej

⁸ Slávnosť sa začala už v predvečer sviatku vzniku Slovenskej republiky 13. marca s týmto programom: 17,45 hod. a) nástup mužstva, b) prehliadka, c) prečítanie mimoriadneho rozkazu veliteľa 2. technickej divízie, d) prísaha príslušníkov, e) štátna hymna a f) spoločná večera. V samotný deň osláv program pozostával z týchto častí:

8,30: Nástup mužstva

Príchod veliteľa 2. technickej divízie

Hlásenie, prehliadka a prísaha, ktorú prečítal veliteľ divízie

Štátna hymna, ktorú spievali všetci prítomní

Defilé

Slávnostné bohoslužby rímskokatolícke v miestnom kostole. Účasť všetkých dôstojníkov, rotmajstrov a mužstva povinná

12,00: Slávnostný obed.

VHA, f. ZD, šk. č. 5. *Rozkaz veliteľstva 2. technickej divízie č. 13 z 13. marca 1945.*

⁹ Tamže.

¹⁰ „*V utorok dňa 14. marca 1944 slávime 5. výročie našej slovenskej štátnej samostatnosti. Všetci vojenski duchovní v tento deň po dohode s príslušnými veliteľmi zadržia bohoslužby s premluvou za účasti všetkého mužstva. Tam, kde nieto vojenských duchovných, velitelia jednotiek sami, alebo ich zástupcovia prehovorí k zhromaždenému mužstvu o význame dňa.*“ VHA, f. ZD, šk. č. 4. *Rozkaz veliteľstva Technickej brigády č. 19 z 11. marca 1944.* Tiež pozri VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 17 zo dňa 13. marca 1944.*

¹¹ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 20. *Posádkový rozkaz posádkového veliteľstva v Roccagorge č. 24 zo dňa 14. marca 1944.*

¹² VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102, č. 30 z 2. mája 1944.*

republiky. Aj vďaka nim slovenský duch nadobúdal vedomie samourčenia a národnej identity.

Vojenské pohreby v podmienkach talianskeho frontu

Ústredné cintoríny určené na pochovávanie vojenských príslušníkov slovenskej armády boli zriaďované v miestach posádok jednotiek Technickej brigády/2. technickej divízie. S určitosťou vieme o existencii centrálnych vojenských cintorínov vo Faenze,¹³ Bassiane,¹⁴ v Scurcule¹⁵ či vedľajších cintorínoch vo Vergherete, v Mer-catino Marecchia, v Pennabilli, v Cesene, vo Fratte či Lendinare.¹⁶ Vedľajšie cintoríny boli zriaďované z dôvodu nedostatku dopravných prostriedkov, pretože tak nebolo možné zvážanie padlých slovenských vojakov na centrálny cintorín.¹⁷ Vojenské cintoríny boli zriadené v miestach veliteľstiev posádok v spolupráci s cirkevnými, prípadne s obecnými úradmi v nových priestoroch nasadenia slovenských jednotiek. Vojenské cintoríny boli spoločné pre príslušníkov katolíckeho aj evanjelického vierovyznania.¹⁸ Ak v mieste pôsobenia niektorej z jednotiek nebol zriadený vojenský cintorín, mŕtvi boli pochovaní na miestnych civilných cintorínoch.¹⁹

Vojenské pohreby v Taliansku boli síce menej časté ako na východnom fronte, ale ich organizácia prebiehala podobne. Proces zápisov a hlásení o zomrelom nebol vôbec jednoduchý. Duchovné správy aj veliteľstvá jednotiek však nepostupovali podľa predpisov, poskytovali neúplné a povrchné údaje – chýbali údaje o príčine smrti, neboli uvedení svedkovia smrti, nebolo známe, ako sa nakladalo s pozostalosťou a pod. Preto bolo nariadené, aby odňatý legitimačný lístok bol odovzdaný ihneď príslušnému duchovnému. Ten mal doň dopísať dátum úmrtia, dátum pohrebu, dvoch svedkov (keď bol svedkom lekár, stačilo jeho meno), príčinu smrti, ktorú uviedol lekár, ako bolo naložené s pozostalosťou a napokon adresu príbuzných, pokiaľ nebola na lístku uvedená.²⁰

¹³ VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Rozkaz pre presun Technickej brigády z Faenzy* zo dňa 7. januára 1944.

¹⁴ VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Rozkaz pre presun Technickej brigády* zo dňa 11. marca 1944.

¹⁵ VHA, f. ZD, šk. č. 12. *Denný rozkaz veliteľa poľnej nemocnice* 1 č. 108 z 1. júna 1944.

¹⁶ VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Materiálny rozkaz veliteľstva Technickej brigády* č. 4 zo dňa 22. júna 1944. Tiež pozri VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Materiálny rozkaz veliteľstva 2. technickej divízie* č. 6 zo dňa 13. septembra 1944.

¹⁷ VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Materiálny rozkaz veliteľstva 2. technickej divízie* č. 6 zo dňa 13. septembra 1944.

¹⁸ VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Materiálny rozkaz veliteľstva 2. technickej divízie* č. 7 zo dňa 6. novembra 1944. Tiež pozri VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Materiálny rozkaz veliteľstva 2. technickej divízie* č. 7 zo dňa 30. novembra 1944.

¹⁹ VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Materiálny rozkaz veliteľstva 2. technickej divízie* č. 6 zo dňa 13. septembra 1944..

²⁰ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102* č. 9 zo dňa 15. februára 1944.

Pohreb 23 slovenských vojakov 2.1.1944 vo Faenze

Ak sa u mŕtveho nenachádzal legitimačný lístok alebo zomrel po nešťastí, samovražde, alebo po devastačných poraneniach, bolo treba vyhotoviť protokol o smrti, tzv. zápis o zomretí, v ktorom boli uvedené všetky dáta, ktoré mali byť uvedené na legitimačnom lístku. Zápis o zomretí, podpísaný dvomi svedkami sa odovzdal patričnému duchovnému – katolíckemu, evanjelickému alebo podľa náboženstva zosnulého.²¹ Jeden exemplár sa mal odovzdať príslušnému duchovnému jednotky kvôli zápisu do matrik. Nato „duchovné správy na základe legitimačného lístka alebo protokolu vyhotovia riadny smrtný list, opatrený všetkými smrtnými dátami. Upozorňujem všetkých duchovných na tú okolnosť, že niektoré smrtné dáta sa môžu jedine tu v poli zadovážiť a v ich nedostatku nie je možné ich doma nahradiť.“²² Z uvedeného vyplýva, že vojenský duchovní pri jednotkách vykonávali v poli funkciu matrikárov, keďže boli poverení vydávaním úmrtných listov. Duchovní jednotiek zároveň museli zhotoviť prehľadný plán cintorína s naznačeným miestom, kde bol zomrelý pochovaný. S ich vedomím bola zhromaždená pozostalosť po nebohom spolu so súpisom inventáru. Napokon legitimačné lístky alebo

²¹ Formuláre zápisov o zomretí sa neustále menili. Formulár z talianskeho frontu obsahoval okrem mena, priezviska, veku, náboženstva, rodinného stavu, bydliska, dátumu a miesta úmrtia aj údaje o pozostalej manželke a neplnoletých a plnoletých deťoch, rodičoch, vlastníctve a majetku. VHA, f. ZD, šk. č. 12. *Zápis o zomretí Štefana Jurigu*. Poľná nemocnica 1, 633/1943, 28. január 1944.

²² VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 4. *Rozkaz veliteľstva Technickej brigády* č. 10 z 10. februára 1944. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku* 102 č. 9 zo dňa 15. februára 1944.

protokoly, úmrtný list, plán cintorína boli zaslané na duchovnú správu brigády/divízie.²³ Prednosta duchovnej správy brigády/divízie zozbieral uvedené doklady, na ich základe vyplnil matričné tlačivo a potom všetko odoslal do Bratislavy na VS-duchovenstvo na MNO. O zasielaní úmrtných dokladov na Slovensko vieme z vojenského denníka duchovnej správy v 2. technickej divízii vedeného npor. duch. Antonom Vargom, ktorý dňa 5. októbra 1944 zapísal do denníka: „Vybavil som tri matričné úmrtné prípady. Prepísal som ich na matričné tlačivo a zajtra ich s dokladmi pošlem na MNO duchovenstvo do Bratislavy.“²⁴

Samotná dokumentácia pri identifikovaní a hlásení padlého alebo zomrelého vojaka a zápis do matrik boli teda viazané na existenciu legitimačných lístkov. Pre poľné žandárstvo platilo nariadenie vykonávať neohlásené kontroly legitimačných lístkov. Kontrola bola zameraná na ich nosenie, či sú správne vyplnené všetky záznamy a prípadné zmeny. Výsledky kontrol museli poľní žandári hlásiť každých desať dní na personálne oddelenie. Duchovná správa bola tiež zaangažovaná do vykonávania uvedených kontrol: „Duchovnú správu technickej brigády poverujem príležitosťou prehliadkou legitimačných lístkov u vojenských osôb po stránke správnosti zápisov v týchto.“²⁵ Je otázne či, veliteľ brigády neprekročil svoje kompetencie tým, že nariadil vojenským duchovným istý druh kontrolnej činnosti, ktorú oni vykonávať nesmeli, pretože sa priečila duchovnému poslaniu služby kňaza na fronte. Ak však táto aktivita viedla nie k odhaľovaniu ale odstraňovaniu nedostatkov, možno pripustiť jej opodstatnenosť pre dobro samotných jednotlivcov.

Vojenský duchovní v Technickej brigáde spolu so stavebnými rotami taktiež zriaďovali vojenské cintoríny, kde pochovávali zomrelých slovenských vojakov. Súčasne boli poverení ich spravovaním a udržiavaním. Pokiaľ sa jednotky presunuli do iného operačného priestoru, vojenské cintoríny zverovali mestskej rade, s ktorou dohodli udržiavanie vojenských hrobov za dohodnutý paušálny poplatok.²⁶ Často boli slovenskí vojaci pochovávaní na miestnych civilných cintorínoch.²⁷ Vtedy pohrebné obrady viedol miestny farár z farnosti: „Slob. Andráš odišiel od svojej jednotky bez povolenia. Vracajúc sa z Roviga, najskôr v podnapitom stave zavínal si tak sám

²³ Tamže.

²⁴ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 6. *Vojnový denník npor. duch. Antona Vargu* od 1. septembra do 31. októbra 1944, 5. október. Tiež pozri 19. september: „Odoslal som na MNO duchovenstvo matričný zošit s prípadmi smrti stk. Daniela Burču a slob. Andráša Antona.“

²⁵ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 4. *Rozkaz veliteľstva Technickej brigády* č. 10 zo dňa 20. februára 1944. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku* 102 č. 9 zo dňa 15. februára 1944.

²⁶ VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Rozkaz pre presun Technickej brigády z Faenzy* zo dňa 7. januára 1944. Tiež pozri VHA, f. ZD (tajné), šk. č. 1. *Rozkaz pre presun Technickej brigády do posádky Tagliacozzo – Avezzano* zo dňa 11. marca 1944.

²⁷ Porov. PEJS, Oldřich. *Slovenské vojenské duchovenstvo (1939 - 1945)*. Praha : VHÚ, 1994, s. 61.

*smrt'. Nebohého som sám nemohol pochovať, ale som ho odovzdal miestnemu farárovi v Borsei pri Rovigu, ktorý ho dňa 10.10.1944 pochoval na miestnom cintoríne.*²⁸

Frontové noviny podrobne opisujú priebeh už spomínaných pohrebných obradov 23 padlých slovenských vojakov – príslušníkov Technickej brigády, ktorí tragicky zahynuli počas amerického bombardovania dňa 30. decembra 1943 v Ravenne. Pohrebné obrady sa konali 2. januára 1944 na miestnom cintoríne pri chráme sv. Dominika vo Faenze. Pohrebu sa okrem príslušníkov slovenskej armády zúčastnilo takmer 10 000 obyvateľov Ravenny, 15 talianskych kňazov, 7 slovenských, vyše 50 čelných predstaviteľov mesta a 10 čelných predstaviteľov z mesta Bologna.²⁹ Začiatok obradov bol zachytený nasledovne: *„Hodina obradov sa z chvíle na chvíľu približuje a pred dvojradom rakví zjavujú sa vojenský duchovní. Širokým priestranstvom rozlieha sa trúchlivá melódia smútočných obradov, rozvoniava sa kadidlo a tiagle responzóriá vrývajú sa do duší, nachádzajúc najmä v radoch prítomných civilov ozvenu vo vzlykoch, kým zborová smútočná pieseň neuzavrie obrady.*³⁰ Následne boli telesné pozostatky v rakvách naložené na vojenské vozidlá a spolu so sprievodom, v ktorom okrem slovenských vojakov nechýbali miestni občania v čiernom, sa presunuli na miestny cintorín. Tam pokračujú pohrebné obrady: *„Medzi hrobmi sotva ostáva voľné miesto. Hlas kňazov odráža sa od chladných múrov, preniká pomedzi náhrobníky a vyúsťuje v zborovej piesni, ktorá ako modlitba za pokojný odpočinok našich bratov vznáša sa nastupujúcim šerom.*³¹ Po piesni pokračovali pohrebné obrady príhovorom vojenského duchovného: *„Na kopec hlíny jedným z hrobov vystupuje jeden z našich vojenských duchovných a po taliansky obracia sa na obyvateľov mesta, ktorí s toľkou láskou vyprevadili našich padlých kamarátov na miesto posledného odpočinku; apeluje na nich, aby tú veľkú úctu, ktorú prechovávali voči svojim mŕtvym, preniesli aj na našich spolubratov, ktorí zahynuli pri plnení svojich povinností ďaleko od domova, na talianskej pôde, ochraňujúc záujmy talianskeho národa.*³² Za zvuku slovenskej hymny *„Hej Slováci“* boli rakvy spustené do zeme. Po tomto záverečnom akte miestny posádkový veliteľ hlásil veliteľovi brigády ukončenie obradov.

V talianskych obciach, ktoré boli postihnuté bombardovaním nepriateľskými lietadlami, pomáhali vojenský duchovní so zmierňovaním útrap a dôsledkov tým, že slúžili zádušné sv. omše, alebo boli určení ako členovia delegácií, ktoré sa

²⁸ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 6. *Vojnový denník npor. duch. Antona Vargu* od 1. septembra do 31. októbra 1944, 9. október.

²⁹ Porov. Osobná zbierka Martina Lacka. List Pavla Pašku Martinovi Lackovi zo dňa 25. novembra 2006. In LACKO, Martin. *Slovenskí vojaci v Taliansku v rokoch 1943 – 1945 v zrkadle spomienok*. In AA. VV. *Historický zborník. Vedecký časopis o slovenských národných dejinách*, roč. 28, č. 1/2018, Martin : Matica Slovenská, 2018, s. 167.

³⁰ Zbohom, kamaráti! In *Front a vlasť*, 6.1.1944, roč. II., č. 1.

³¹ Tamže.

³² Tamže.

zúčastňovali na zádušných sv. omšiach v miestnych kostoloch. Napríklad v obci Borgocollegato, kde sídlila poľná nemocnica 1, sa katolícky vojenský duchovný nemocnice por. duch. v zál. Koloman Grman zúčastnil na zádušnej omši, ktorá sa konala ako pietna spomienka za obete bombardovania. Spolu s ním sa pietnej spomienky zúčastnila slovenská delegácia.³³

Prednášková, mravno-osvetová a výchovná činnosť

Katolícki duchovní v slovenských vojenských jednotkách sa venovali slovenským vojakom nielen sviatostne a bohoslužobne, pracovali s nimi aj na poli osvety a mravnej výchovy. Z poverenia veliteľov boli určení za oficiálnych osvetových dôstojníkov Technickej divízie a podriadených plukov,³⁴ čo v praxi znamenalo, že katolícki vojenský duchovní boli pedagógmi a vychovávateľmi mužstva.

Z nariadení veliteľa Technickej brigády plk. pech. Ladislava Bodického vyplývala povinnosť vojenských duchovných konať osvetové a výchovné prednášky pre jednotky brigády: „*K pozdvihnutiu vzdelanosti a k udržaniu mravnej úrovne mužstva nariaďujem všetkým dôstojníkom duchovných správ, aby systematicky zadržali osvetové a výchovné prednášky pre mužstvo Technickej brigády.*“³⁵ Zaujímavým sa javil spôsob a smernice vykonávania osvetových a výchovných prednášok: „*Svoju prednáškovú činnosť u svojich útvarov budú prevádzať raz týždenne. Pritom musia brať zreteľ aj na odláhlé mužstvo, aby ani jedna jednotka nebola vylúčená. Kde je viac dôstojníkov duchovných správ /katolícka a evanjelická/, budú ju vykonávať striedave. Pre mužstvo služobne zaneprázdnené prednáška sa zadrží v druhý deň, alebo vtedy, keď bude uvoľnené /napr. v strážnej službe, v neodkladnej práci, atď./.*“³⁶ Termíny prednášok si vojenský duchovní určovali sami, samozrejme po dohode s príslušným veliteľstvom, ktoré následne umožnilo účasť na prednáškach bez toho, aby „*utrpel riadny chod služby.*“³⁷ Primeranú miestnosť na prednášky určili miestni velitelia, ktorí zároveň poverili poddôstojníkov, aby sa starali o privedenie a odvedenie mužstva, ako aj o poriadok a disciplínu počas prednášok.³⁸

Je známe, že duchovní viedli osvetové prednášky národného a výchovného charakteru raz týždenne na tieto témy: O Taliansku (O kraji, v ktorom sa nachá-

³³ „Na požiadanie vládneho komisára tunajšej obce určujem ako delegáciu na zajtrajšiu zádušnú sv. omšu, ktorá sa bude konať o 9,00 hod. v miestnom rímskokatolíckom kostole týchto dôstojníkov z mužstvo: npor. zdrav. v zál. MUDr. Papp Alexander, por. duch. v zál. Grman Koloman, čtk. v zál. Hudák Ján, des. ašp. Petyko Imrich, strel. Kováčik Teodor a strel. Rovňaník Emil. Bohoslužby konajú sa ako pietna spomienka za obete bombardovania nepriateľskými lietadlami v miestnej obci.“ VHA, f. ZD, šk. č. 12. Denný rozkaz veliteľa poľnej nemocnice 1 č. 75 z 19. apríla 1944.

³⁴ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 1 zo dňa 4. januára 1944.

³⁵ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 4. Rozkaz veliteľstva Technickej brigády č. 18 z 23. decembra 1943. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 198 z 28. decembra 1943.

³⁶ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 198 z 28. decembra 1943.

³⁷ Tamže.

³⁸ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 199 z 31. decembra 1943.

dzame), o vzťahu k civilnému obyvateľstvu – zachovaj si česť slovenského vojaka, o láske k svojeti, o disciplíne, o mravnom charaktere, o alkoholizme,³⁹ o slušnom chovaní, o vojenských zločinoch, o krádeži a pod.⁴⁰ Konali sa spravidla v miestnych kostoloch pred nácvikom spevu⁴¹ alebo „na krytom mieste v prírode.“⁴² Texty prednášok si pripravovali sami a tie boli prispôsobené chápaniu mužstva. Prednášky mali byť vykonané aj pre odľahlé jednotky. O svojej prednáškovej činnosti vojenský duchovní podávali hlásenia v mesačnom výkaze pastoračnej činnosti určené pre duchovnú správu brigády.⁴³ Okrem iného sa vo výchovných prednáškach kládlo na srdce slušné vyjadrovanie v reči. Všetky osvetovo-mravné prednášky boli vykonávané s dvojakým účelom: aby slovenský vojak aktuálne pôsobiaci v Taliansku pôsobil ako dobrý, rozhladený, čestný a civilizovaný človek so základnými spoločenskými návykmi. Zároveň sa kládol dôraz na to, aby Slovenská republika, ktorú armáda reprezentovala, bola v očiach miestnych ľudí prezentovaná ako kresťanská krajina, a teda mala po stránke konfesionalnej veľa spoločného s talianskym ľudom. Preto boli značné aktivity vyvíjané na to, aby sa armáda Slovenskej republiky javila ako organizovaná skupina formovaná základnými kresťanskými hodnotami.

K mravnému pookriatiu jednotiek prispievali aj samotní velitelia brigády a plukov, aj keď nie formou prednášok, ktoré z dôvodu dôležitejších povinností spojených s velením, ako aj z dôvodu časovej tiesne nevykonávali. Využili na to priestor, ktorý im umožňovali denné rozkazy. Napríklad v rozkaze veliteľa pešieho pluku 102 sa zakazuje „*vedenie neslušných rečí a bohorúhanie*.“ Veliteľ pluku plk. pech. Otto Klement konštatuje: „*Dopočul som sa, že mužstvo Technickej brigády veľmi často vedie oplzlé reči a verejne, pri akejkol'vek maličkosti rúha sa Bohu. Vedenie neslušných rečí uráža mravný cit každého človeka a ukazuje na zvrhlosť jedinca. Bohorúhanie zas uráža náboženský cit u ostatných vojakov a poukazuje na nevyhovanosť. Oboje je neprípustné u slovenského kresťanského vojaka, ktorý má hovoriť slušne a má si osvojiť aspoň základy spoločenských predpisov. Na budúce previnilších sa budem volať k zodpovednosti*.“⁴⁴ Prekvapuje veľký záujem veliteľa o výchovu mužstva

³⁹ Alkoholizmus bol rozšírený aj v 2. technickej divízii. V rozkaze č. 19 zo dňa 16. marca 1945 sa tento neduh verejne pranieroval: „*Keďže v poslednom čase sa množia prípady opilosti v čase zamestnania, vykazujem všetkým príslušníkom 3. tech. divízie návštevy verejných miestností v tomto čase a to ako vo vlastnom ubytovacom mieste tak aj v miestach, cez ktoré vojaci prechádzajú na pracoviská. Znovu dôrazne upozorňujem veliteľov všetkých stupňov na prísne dodržiavanie dosiaľ vydaných rozkazov a opúšťaní ubytovacieho miesta a kontroly mužstva počas zamestnania. V budúcnosti pri každom zistenom prípade opilosti a opustenia posádky, ako aj opustenia pracoviska počas zamestnania bez povolenia, vezmem predovšetkým na zodpovednosť príslušného veliteľa*.“

⁴⁰ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 4. Rozkaz veliteľstva Technickej brigády č. 18 z 23. decembra 1943.

⁴¹ VHA, f. ZD, šk. č. 12. Denný rozkaz veliteľa poľnej nemocnice 1 č. 93 z 10. mája 1944. Tiež pozri VHA, f. ZD, šk. č. 12. Denný rozkaz veliteľa poľnej nemocnice 1 č. 120 zo 4. júla 1944.

⁴² VHA, f. ZD, šk. č. 12. Denný rozkaz veliteľa poľnej nemocnice 1 č. 108 z 1. júna 1944.

⁴³ Tamže.

⁴⁴ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 6 zo dňa 3. februára 1944.

k slušnosti a k úcte k Božiemu menu. Možno súhlasiť so záverom, že aj niektorí velitelia boli pastoračnými spolupracovníkmi vojenskej duchovnej služby v poľných podmienkach, i keď si to možno neuvedomovali.

Po vypuknutí talianskeho partizánskeho povstania sa niektorí slovenskí vojaci pridali na stranu partizánov. Počet dezercií, aj keď spočiatku nebol nijako zvlášť alarmujúci, sa postupne začal pomaly zvyšovať. Z toho dôvodu bolo treba zvýšiť vlastenecké povedomie vojska a ochotu slúžiť pod slovenským dvojkrížom. A to mala byť aspoň podľa mienky niektorých veliteľov úloha duchovných. Vojenský kňazi dostali z veliteľského stupňa nariadenie, aby vo svojich kázňach a prednáškach povzbudzovali v radoch mužstva národné povedomie a slovenskú hrdosť, zabrániac tak úteku slovenských vojakov na stranu talianskych povstalcov. Paradoxne našli sa aj takí velitelia, sympatizujúci s miestnymi diverzantmi ako bol napr. pplk. Kmicikievič, ktorí chceli zneužiť kňazov na ich vlastné propartizánske ciele.⁴⁵ Kmicikievič nariaďoval katolíckym duchovným, aby ich nedeľné a sviatočné kázne mali výrazne protinemecký a slovanofilný charakter. Týkalo sa to aj osvetových prednášok, v ktorých mali vojenský kňazi vedome napomáhať partizánskym náladám a podnecovať vojakov k častým dezerciám.⁴⁶

Počas voľných dní alebo v pracovných dňoch v čase po službe bola vytvorená možnosť premietania filmov. Mnoho slovenských vojakov aj túto možnosť využívali ako formu relaxu či istej formy psychohygieny. Premietali sa filmy, ktoré boli pre vojakov a občanov na Slovensku vôbec bežne nedostupné (a aj neprístupné). Vojenský duchovní však namietali proti premietaniu takých filmov, ktoré boli morálne závadné a preto neodporúčali návštevu niektorých predstavení: *„Len by bolo treba hľadiť i na morálnu stránku toho predstavenia. I vojak musí byť chránený pred mravnou skazou. Posledné predstavenie nebolo iným ako vybičovanie zmyslových*

⁴⁵ Kmicikievič bol vskutku zaujímavou osobou. Na jednej strane neskrýval svoje antiklerikálne postoje, čo možno vyčítať z jeho postojov ako veliteľa JPO 1 v Bratislave. Nikdy nepodporil katolícku duchovnú správu a hoci sa v jeho jednotke nachádzal katolícky duchovný, nikdy nedovolil viesť agendu duchovného správcu. Na funkciu osvetového dôstojníka nedosadzoval dôstojníkov duchovnej správy, ktorým to vyplývalo z funkčnej náplne, ale dosadzoval ich z radov dôstojníkov zbraní, „ktorý jedine môže túto funkciu prospešne zastávať, nakoľko pozná ducha vojaka.“ Na druhej strane si však vytvoril dobrý vzťah s katolíckym vojenským duchovným npor. duch. v zál. Imrichom Reichelom, ktorý odišiel k Technickej brigáde v jeseni 1943. Podľa Kmicikieviča práve Reichel mal predpoklady na vykonávanie funkcie osvetového dôstojníka. VHA, fond Ministerstvo národnej obrany (ďalej len f. MNO), 1943 (dôv.), šk. č. 311, č.j. 13 1/2 84. Nipča Štefan, por. duch. v zál. - pridelenie zo dňa 13. novembra 1943.

⁴⁶ Porov. Súkromný archív Petra Slepčana. Dr. František Lysý. *Naši vojaci v Taliansku*. Samizdat. Kmicikievič bol v Taliansku od 6. júna 1944 v spojení s partizánmi v Bologni, ktorí boli v drvivej väčšine komunistami. Od 13. apríla väznený v Miláne, oslobodený partizánmi a prežil vďaka tomu, že im sľúbil, že bude komunistom. Spolupracoval s D. Kišsom-Kalinom pri plánovaní ozbrojeného povstania vo vhodnom čase.

*pudov človeka.*⁴⁷ Nešlo tu o bezohľadnú cenzúru zamedzujúcu slobodnú voľbu príslušníkov armády. Skôr sa bral ohľad na náboženské pozadie, z ktorého slovenský mladý muž pochádzal, ako aj na jeho kresťanské presvedčenie, z ktorého plynuli konkrétne morálne požiadavky. V neposlednom rade išlo tiež o dotváranie pozitívneho obrazu slovenského vojaka, ktorý v očiach miestneho civilného obyvateľstva mal byť predstavený ako čnostný, statočný a duchovne vyrovnaný človek.

Charitatívna činnosť vojenských duchovných v talianskom prostredí

Náboženské povedomie príslušníkov Technickej brigády, úcta k človeku a vrúcna oddanosť Apoštolskému stolcu sa dali pozorovať aj mimo územia Slovenskej republiky. K prejavom úprimnej viery patrí aj podporovanie dobročinných aktivít cirkvi a solidarita s núdznými. Príslušníci brigády preto využívali možnosti prispieť svojou čiastkou na rôzne potreby prostredníctvom finančných zbierok organizovaných vojenskou duchovnou službou. Peňažné zbierky boli organizované na rôzne bohumilé ciele.

V podmienkach talianskeho frontu sa naskytli príležitosti pomôcť tak misijným dielam Sv. Otca, ako aj rozvoju rozmanitých charitatívnych inštitúcií sídliačich na Slovensku. Aj takéto zbierky organizované katolíckymi vojenskými duchovnými mohli prebehnúť len s výslovným súhlasom veliteľa Technickej brigády a písomným nariadením, ktoré vychádzalo z denných rozkazov veliteľov podriadených jednotiek. Môžeme uviesť niekoľko príkladov tohto druhu. Napríklad dobrovoľná zbierka zo dňa 6. marca 1944 bola venovaná na pomoc „*vojnou postihnutým a to bez rozdielu náboženstva /napr. Sv. Stolica pred nedávnym poukázala Fínom sumu niekoľko milión lír/. Zbierka je dobrovoľná, t.j. nikto nie je povinný niečím prispieť na spomenutý šľachetný cieľ a taktiež výšku daru určí si darca sám. Prispením chceme i my príslušníci Technickej brigády dokázať, že spolucítame s ľudskou biedou a že aj pri skromných príjmoch a ťažkých životných podmienkach pamätáme na predpisy ľudskosti a lásky k trpiacemu človečenstvu*“.⁴⁸ Priebeh zbierky bol vykonaný nasledovne: „*Zbierka sa prevedie u jednotiek a zložiek Technickej brigády mimo chrámu. Darcovia na priložených hárkoch zapíšu svoje mená a výšku požadovaného obnosu. Roty zozbieranú sumu aj so zoznamom darcov odošlú rímskokatolíckemu duchovnému správcovi pešieho pluku 101, ktorý peniaze odošle cez poľnú intendanciu na MNO, ktoré ju doručí na patričné miesta.*“⁴⁹ Zbierky boli realizované na jednotlivých divíznych rotách a práporoch. Konečná suma vyzbieraná v tejto zbierke činila 29 500 lír. V mene

⁴⁷ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 6. *Vojnový denník npor. duch. Antona Vargu* od 1. septembra do 31. októbra 1944, 20. október.

⁴⁸ VHA, f. ZD – 101. p pluk. (dôv.), šk. č. 22. *Rozkaz pešieho pluku 101 č. 13 z 6. marca 1944.* Tiež pozri VHA, f. ZD, šk. č. 4. *Rozkaz veliteľstva Technickej brigády č. 17 z 2. marca 1944,* alebo VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 15 zo dňa 7. marca 1944.*

⁴⁹ Tamže.

vikariátu brannej moci a katolíckej duchovnej správy Technickej divízie vyslovil srdečnú vďaku všetkým dobrodincom katolícky duchovný pešieho pluku 101 npor. duch. v zál. Imrich Reichel: *„Tento pekný obnos nasvedčuje tomu, že príslušníci Technickej brigády spolucítia s trpiacim ľudstvom a že pri svojich skromných príjmoch veľkodušne pamätajú na umenšenie biedy u tých, ktorých najviac postihla terajšia vojna. Týmto zároveň zaslúžili sa o šírenie dobrého mena nášho vojska a našej Technickej brigády. Všetkým šľachetným darcom, ktorí prispeli so svojim darom k zbierke na úmysel sv. Otca, katolícka duchovná správa technickej brigády v mene MNO, vikariátu brannej moci vyslovuje svoju srdečnú vďaku.“*⁵⁰

Východná časť Slovenskej republiky bola postihnutá chudobou. Okrem toho heterogenita náboženského spektra obyvateľstva, národnostné trenice, ako aj zväčša simplexný poľnohospodársky spôsob života obyvateľov bol dôvodom nezájmu o slovenské veci. Slovenský element bol v mnohých regiónoch na východnom Slovensku menšinový a preto tam chýbalo slovenské povedomie. Velitelia technickej brigády sa preto rozhodli, že prostredníctvom katolíckych vojenských duchovných vykonajú špeciálne zbierky na podporu slovensko-náboženských ústavov podporujúcich národné povedomie na slovenskom východe: *„Na šírenie slovenského národného ducha, osvety a slovenskej myšlienky majú nemalý podiel rôzne nábožensko-národné ústavy. Na východe Slovenského štátu národné povedomie, ktoré v minulosti bolo ubíjané doposiaľ ešte všade nepreniklo. A preto zaslúžia si spomenuté našské ústavy našej pozornosti a pomoci. So súhlasom MNO, intendancie a veliteľstva Technickej brigády urobí sa zbierka v ich prospech medzi katolíckymi príslušníkmi Technickej brigády. Vojenská katolícka duchovní ju prevedú u svojich sebe zverených jednotiek podľa smerníc, ktoré budú vydané duchovnou správou Technickej brigády. Zbierka je úplne dobrovoľná. Každý cieľ venovaný našimi vojakmi je zároveň aj národným skutkom.“*⁵¹ Výsledok z ohlásenej zbierky na podporu kultúrno-náboženských ústavov na východnom Slovensku bol obdivuhodný: katolícki duchovní vyzbierali 10 115 Ks v talianskych lírach. Velenie Technickej brigády, ktorá sa 7. júla 1944 premenovala na 2. technickú divíziu, malo veľkú radosť z faktu, že *„príslušníci 2. technickej divízie majú porozumenie pre kultúrne ustanovizne nášho národa a pri svojich skromných príjmoch obetujú veľkodušne na tieto ciele.“*⁵² Veliteľ divízie plk. Ján Veselý v mene všetkých obdarovaných vyslovil svoju vďaku a vyzbieraný obnos odoslal na VS-duchovenstvo pri MNO.

Ďalšie zbierky organizované vojenských duchovným stot. duch. Antonom Vargom prebehli počas nedeľných sv. omší na rôzne úmysly: na ústav slepcov

⁵⁰ VHA, f. ZD – 101. p pluk. (dôv.), šk. č. 22. Dôverný rozkaz pešieho pluku 101 č. 28 z 13.5.1944.

⁵¹ VHA, f. ZD, šk. č. 4. Rozkaz veliteľstva Technickej brigády č. 32 z 2. júna 1944. Tiež pozri VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 37 zo dňa 30. mája 1944.

⁵² VHA, f. ZD, šk. č. 4. Rozkaz veliteľstva 2. technickej divízie č. 57 z 31. októbra 1944.

v Báhoni, na sirotinec v Prešove a na ústav mrzákov v Bytčici.⁵³ Okrem týchto bola vyhlásená zbierka pre potreby seminára v diecéze, v ktorej sa slovenské vojská práve nachádzali (Fratta). Bolo v nej vyzbieraných 700 Lír.⁵⁴

Dobročinné zbierky príslušníkov Technickej brigády v Taliansku boli určené aj pre charitatívne účely Evanjelickej cirkvi na Slovensku. V dôvernom rozkaze č. 24 zo dňa 26. mája 1944 išlo o zbierku pre potreby dvoch sirotincov a starobinec Evanjelickej cirkvi v Turčianskom Sv. Martine. Zbierka činila 24.500 Lír, v prepočte na slovenské koruny išlo o sumu 1.166 Ks a bola odoslaná na MNO – evanjelickú duchovnú správu, ktorá po rozdelení na tretiny ich odoslala na miesta určenia.⁵⁵ Podobná zbierka vedená v ekumenickom duchu bola vykonaná u vojakov pešieho pluku 102 a organizovali ju obaja duchovní katolíckej aj evanjelickej duchovnej správy – Ján Štrba a Štefan Ponický. Výťažok bol 20.000 lír. Jedna tretina bola venovaná evanjelickým sirotincom v Modre a v Liptovskom Mikuláši. Dve tretiny boli odoslané kňazskému semináru v Bratislave. Veliteľ pluku pplk. Pech. Kliment za to vyslovil srdečnú vďaku dobrodincom, ako aj samotným iniciátorom zbierky.⁵⁶ Treba dodať, že všetky zbierky boli vždy dobrovoľné a napriek nízkemu žoldu slúžiacich vojakov sa vždy vyzbierala pekná suma peňazí, ktorá celkom určite pomohla ich adresátom.

Audiencie vo Vatikáne a tlmočnická činnosť

Rím bol hlavne vďaka pápežovej iniciatíve deklarovaný za *città aperta*, t.j. „otvorené mesto“. Tento stav však nebol ratifikovaný nemeckými vojenskými silami, ktoré, aj keď nepoškodzovali historické a architektonické dedičstvo mesta, využili zdanlivú pokojnú atmosféru v meste, tvrdo prenasledovali rímskych občanov a deportovali najmä talianskych vojakov a židov. Spojenci neuznali Rímu štatút otvoreného mesta, pretože Nemci kládli odpor až do konca, keď vstúpili do Večného mesta posledné spojenecké jednotky. Spojenecké letectvo v čase od 14. augusta 1943 do 4. júna 1944 bombardovalo Rím celkovo 51 krát. Ďalšími „otvorenými mestami“ v Taliansku boli mestá Florencia (od júla 1944) a Chieti (od 24. marca 1944).

⁵³ Išlo o zbierku, ktorý bola konaná dňa 30. júla 1945 po omši slúženej po holým nebol pri potoku, asi 200 metrov nad cestou, ktorá viedla na veliteľstvo pešieho pluku 101. Jej duchovným mottom bolo: „*Pomáhajme ešte biednejším od nás, aby aj nám Pán Boh pomáhal.*“ VHA, f. ZD – 101. p pluk. (dôv.), šk. č. 21. Rozkaz pešieho pluku 101 č. 45 z 28.7.1944.

⁵⁴ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 6. *Vojnový denník npor. duch. Antona Vargu* od 1. septembra do 31. októbra 1944, 24. september.

⁵⁵ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 2. *Dôverný rozkaz Technickej brigády* č. 24 zo dňa 26. mája 1944. Tiež pozri VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 12. *Zbierka na sirotince a chudobinec v Turčianskom sv. Martine - výnos a predloženie* č. 218/1944 zo dňa 17. mája 1944. Z uvedenej čiastky bolo napr. na pešom pluku 102 vyzbieraných 6.142 Lír, z toho I./102 prápor vyzbieral 600 lír, II./102 prápor 1.697 Lír, III./102 prápor 2.305 Lír a pomocná rota 1.540 Lír. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102* č. 33 zo dňa 12. mája 1944.

⁵⁶ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102* č. 10 zo dňa 19. februára 1944.

Napriek vojnovým okolnostiam život v Ríme v danom období nestratil nič zo svojho čara. Aj keď niektoré okrajové štvrte Ríma boli po opakovaných bombardovaniach poškodené, Vatikán bol v tom čase posiaty zvedavými vojakmi, ktorí chceli navštíviť najznámejšie kresťanské chrámy v mieste, kde sídlila hlava Katolíckej cirkvi. Veľmi zaujímavými udalosťami v živote slovenských vojakov, ktoré boli zachytené aj dobovou tlačou, boli pápežské audiencie vo Vatikáne, ktoré sa v jarných mesiacoch roku 1944 konali takmer každodenne. Slovenskí katolícki vojaci, ktorí sa nachádzali v posádkach stredného Talianska, boli samozrejme konfrontovaní s myšlienkou vidieť nástupcu sv. Petra a hlavu Katolíckej cirkvi, vzdať mu úctu, vypočuť si povzbudivé duchovné slovo a vyprosiť si od neho apoštolské požehnanie. Slovenský katolicizmus bol oddaný Svätému otcovi a pre jednoduchého veriaceho vojaka osobné stretnutie s ním bolo mimoriadnym celoživotným zážitkom. Tieto iniciatívy sa nakoniec stali skutočnosťou, a to najmä vďaka slovenskému kňazovi mons. Jozefovi Kapalovi, cirkevnému radcovi slovenského vyslanectva pri Svätej stolici. Dňa 29. februára 1944 sa uskutočnila osobná audienca šiestich slovenských vojakov vrátane vojenského evanjelického farára por. duch. v zál. Júliusa Gábula v Ríme u pápeža Pia XII. Pápež Pacelli niekoľkými slovami povzbudil slovenských príslušníkov a každému venoval milý darček v podobe ruženca a svoje požehnanie. Pri odchode Pius XII. „povedal k prítomným slovenským dôstojníkom úprimné slová Slovensku a rozlúčil sa vetou „*Živio Slovakia*.“⁵⁷ Ďalšia audienca u Svätého otca sa konala 6. marca 1944. Audiencie sa zúčastnili traja vyšší slovenskí dôstojníci z Technickej brigády.⁵⁸ Je isté, že audiencií slovenských vojakov vo Vatikáne bolo niekoľko. Vojakov na audienciách vždy sprevádzal mons. Jozef Kapala, ktorý zabezpečil všetko potrebné. Na audienciách sa zúčastňoval aj samotný vyslanec pri Svätej stolici Karol Sidor. O príprave na jednu z nich dňa 15. marca 1944 v posádke v Roccagorge máme dostatočné informácie.⁵⁹ Po tejto audiencii boli

⁵⁷ Medzi návštevníkmi audiencie okrem por. duch. v zál. Júliusa Gábula bol aj stot. int. Ján Vestenický, stot. zdrav. Dr. Krajcer, npor. Ľudovít Kováčik, por. pech. Pavol Makovník a des. Štefan Žáry, známy slovenský básnik z komunistických čias. Audienca u pápeža – 29.2.1944. In *Front a vlasť*, 4.3.1944, roč. II., č. 5.

⁵⁸ Boli to pplk. pech. Otto Klement, stot. pech. Alexander Ižo a npor. pech. Vincent Lazor. Sv. Otec prijal na audiencii slovenských vojakov. In *Front a vlasť*, 11.3.1944, roč. II., č. 6.

⁵⁹ „Na audiencii u sv. Otca zúčastnia sa príslušníci posádky Roccagorgy podľa rozkazu veliteľa Technickej brigády:

a) Zraz účastníkov dňa 15. marca 1944 na námestí v Roccagorge o 03.30 hod. ráno.

b) Nákladné auto dodá NÁK-201. Vozidlo musí byť pristavené dňa 15. marca 1944 ráno o 03:30 hod. na námestí v Roccagorge.

c) Veliteľom vozu, až do príchodu do PN-1, kde na vozidlo nasadnú ďalší účastníci, určujem rtk. z povol. Pšenák Jána, 3./DPLD bat. Ďalej veliteľom vozidla bude dôstojník z PN-1.

d) Výstroj, strava a ďalšie podľa uvedeného rozkazu.

e) Odchod vozidla z posádky Roccagorgy 15. marca 1944 ráno 03.45 hod. Smer jazdy: Roccagorga cez PN-1 po hlavnej ceste na Rím.“

však ďalšie návštevy hlavy Katolíckej cirkvi pozastavené na neurčitý čas. „Zásľuhu“ na tom malo spojenecké letecké vojsko: „V týchto dňoch pozastavili na neurčitý čas audiencie, na ktorých pápež denne prijímal vojakov. Súčasne sa dozvedáme, že zakázali vojakom vstup do chrámu sv. Petra a na námestie pred ním. Zastavenie audiencií a zákaz vstupu do vatikánskych objektov, ktoré doteraz boli vojakom sprístupnené, odôvodňujú na patričných miestach anglo-americkými hrozbami, že ak vraj neprestanú pohyby vojsk vo Vatikáne, ktoré pozorovali anglo-americkí letci, nebude od bombardovania ušetrený ani Vatikán. O otázke vojenských audiencií u pápeža sa nateraz ešte rokuje.“⁶⁰ Pravdou však je, že slovenskí vojaci sa v Ríme správali utajene a na verejnosti boli veľmi opatrní, aby nevzbudili záujem zo strany anglo-amerických pozorovacích letiek. Dokonca cestou na audienciu natiahli na auto veľkú plachtu, aby neboli viditeľní.⁶¹ Nakoniec rozhodnutie o zastavení pápežských audiencií nebolo dočasné. Z dôvodu bojových operácií v Ríme pápežské audiencie už obnovené neboli.

Vo výpovediach Karola Kristena sa spomínajú aj iné, úsmevné zážitky spojené so slovenským vyslancom pri Svätej stolici Karolom Sidorom a pápežom Piom XII.⁶²

Slovenské jednotky v operačnom priestore v Taliansku narážali na rozdiel od jednotiek na východnom fronte na značnú jazykovú bariéru. Keďže aktívne hovoriacich dôstojníkov v taliančine bolo na južnom fronte veľmi málo, boli na túto úlohu určovaní katolícki duchovní, ktorí v minulosti študovali alebo pastoračne pôsobili v Taliansku. Takým bol por. duch. Štefan Sivák SDB,⁶³ ktorý sa zároveň stal oficiálnym tlmočníkom Technickej brigády a ako prekladateľ sprostredkoval dôležitú komunikáciu medzi slovenskými veliteľmi, talianskou armádou a miestnym ľu-

VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 20. Posádkový rozkaz posádkového veliteľstva v Roccagorge č. 24 zo dňa 14. marca 1944.

⁶⁰ Vojenské audiencie u pápeža zastavené. In *Front a vlast'*, 18.3.1944, roč.II., č. 7.

⁶¹ Z osobného svedectva Gašpara Holienčika, vojaka Slovenskej armády a účastníka audiencií, ktorý v rozhovoroch so svojou dcérou prof. Emíliou Hrabovec spomínal túto udalosť.

⁶² Ide o historiograficky nepodstatnú, ale zaujímavú výpoveď, ktorá svedčí o blokáde Ríma a zlyhávaní jeho logistického zásobovania: „Mne odkázal pápež – cez Karola Sidora – aby som mu doniesol z jeho pápežskej záhrady pomaranče, lebo vo Vatikáne ich nemali už pol roka. Tak to si neviete predstaviť, aké kvantá toho boli! Sidor prišiel na front na aute k nám a žiadal, aby sa tým jednotkám, ktoré pracujú v blízkosti, kde sú pomaranče, aby sa im dal príkaz nazbierať aspoň na jedno nákladné auto a to nechal priviesť do Vatikánu.“ LACKO, Martin. Dôstojníkom na štyroch frontoch. Rozhovor s Karolom Kristenom. In *Pamäť národa*. roč. X, č. 4, r. 2014, s. 120.

⁶³ Štefan Sivák (1903 – 1990), salezián, rodák z Beluše, bol jediný duchovný, ktorý slúžil tak v československej zahraničnej armáde, ako aj v slovenskej armáde. Slúžil najprv v zahraničnom odboji v Agde vo Francúzsku, potom vo vojenskej nemocnici v Bratislave ako náhradný záložník. Dňa 29. júla 1943 prichádza na východný front, kde pôsobí ako katolícky duchovný správca SPO v ZD a od 23. mája 1944 v Taliansku najprv ako duchovný správca pri poľnej nemocnici 1 v Technickej brigády, neskôr ako tlmočník a prekladateľ na veliteľstve brigády. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 3. Rozkaz veliteľstva ZD č. 101 zo 30. júla 1943. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 2. Dôverný rozkaz Technickej brigády č. 25 zo dňa 23. júna 1944.

dom.⁶⁴ Netreba však zahmlievať skutočnosť, že táto služba brigádnych tlmočníkov logicky narážala na nedostatočné pastoračné angažovanie sa v prospech pridelenej jednotky, a to najmä z dôvodu časovej nedostatočnosti: „por. duch. v zál. Štefan Sivák zastáva miesto tlmočníka u veliteľstva Technickej brigády a nemôže naplno zastávať funkciu duchovného.“⁶⁵ V takých prípadoch dostávali vojenský duchovní – tlmočníci pomocníkov z radov duchovných v zálohe, aby ich odbremenili od pastoračných a bohoslužobných povinností a mohli sa tak naplno venovať tlmočníctvu do talianskeho jazyka.⁶⁶

Okrem tlmočníctva umožňovali veliteľom a ostatným záujemcom z radov mužstva a rotmajstrov navštevovať kurzy talianskeho jazyka, ktoré sami viedli. Výuka prebiehala s pomocou učebníc, v ktorých boli uvedené základné frázy potrebné na bežnú konverzáciu, ako aj základná vojenská terminológia. Veľmi rozšírenou a populárnou učebnicou taliančiny bola príručka s názvom „Ako to povedať“, ktorú si mohli vojaci zakúpiť za 12 Lír za kus.⁶⁷ Populárnou príručkou bola aj učebnica rýchleho kurzu taliančiny „Za 24 hodín taliansky“, ktorú bolo možné zakúpiť za cenu 11 Ks.⁶⁸ Propagačné oddelenie Technickej brigády navyše vydalo taliansko-slovenský a slovensko-taliansky praktický slovník, ktorý obsahoval slová užívané v bežnej reči a bol prispôsobený potrebám vojakov v poli. Jeho cena bola 20 Lír a bolo ho možné zakúpiť v poľnej predajni Technickej brigády.⁶⁹

Problém v komunikácii medzi slovenskými vojakmi a talianskym obyvateľstvom riešilo veliteľstvo pešieho pluku 102 vskutku originálnym spôsobom. K dennému rozkazu pluku bola periodicky vydávaná príloha s názvom „Kurz taliančiny“, ktorá obsahovala bežné frázy a potrebnú terminológiu pre každodennú potrebu. Následne pridelení dôstojníci, najmä katolícki duchovní, denne v čase od 19,00 do 21,00 hod. školiť mužstvo v predpísaných témach vydaných v prílo-

⁶⁴ Por. duch. v zál. Štefan Sivák bol v rozkaze veliteľa 2. pešej divízie plk. Karola Pekníka č. 147 určený „ako tlmočník pre veliteľstvo Technickej brigády.“ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 3. Rozkaz 2. pešej divízie č. 147 zo dňa 23. októbra 1943. Práve v tomto období prebiehal proces premenovania 2. pešej divízie na Technickú brigádu a jej presun do Talianska.

⁶⁵ VHA, f. MNO, 1943 (dôv.), šk. č. 311, č.j. 13 1/2 86. Odoslanie k Tech. brigáde z 6. decembra 1943.

⁶⁶ Oficiálnym duchovným v zdravotnejrote a v poľnej nemocnici 1 ZD sa tak stal por. duch. Štefan Nipča. Sivák sa venoval len tlmočníctvu. Tamže.

⁶⁷ Príručka vyšla v päťtisícovom náklade v máji 1944, bola k dispozícii v poľnej predajni a hradená bola zdrojmi MNO. Vybierané finančné prostriedky sa nepresunuli na Slovensko, boli určené na náhradu trov spojených z vydávaním Frontových novín a dobročinných aktivít. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 2. *Dôverný rozkaz Technickej brigády* č. 23 zo dňa 19. mája 1944.

⁶⁸ Uvedená publikácia taliančiny obsahovala: výslovnosť, pozdravy, rozhovory, cesta vlakom, v reštaurácii, jedálny lístok, v trafike, u holiča, čas, aké je počasie, písanie listov, byt, kino, divadlo, číslovky, počty, peniaze, verejné označenie a nápisy, nadpisy, gramatika atď. VHA, f. ZD (tajné.), šk. č. 12. *Denný rozkaz veliteľa poľnej nemocnice* 1 č. 9 zo dňa 22. januára 1944. Tiež pozri VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku* 102 č. 15 zo dňa 7. marca 1944.

⁶⁹ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku* 102 č. 42 zo dňa 4. júla 1944.

hách denných rozkazoch. Toto večerné vyučovanie bolo veliteľom pluku kontrolované, či sa vykonáva podľa rozkazu.⁷⁰

Vojenské povinnosti katolíckych vojenských duchovných na talianskom fronte

Sivákov nástupca vo funkcii katolíckeho duchovného v poľnej nemocnici 1 a pri zdravotnejrote por. duch. v zál. Štefan Nipča plnil okrem úloh duchovného aj úlohu osvetového dôstojníka. Táto úloha osvetového dôstojníka spočívala v organizovaní kultúrnych a náučno-poznávacích aktivít a bola často zverovaná duchovným na fronte.⁷¹ Opäť sa stretávame s fenoménom, keď katolícky vojenský duchovný bol predurčený aj na iné úlohy, nielen na úlohu, do ktorej ho fakticky predurčovalo jeho kňazské svätenie. Musíme však dodať, že ich humanitné vzdelanie bezpochyby umožňovalo kvalifikovane vykonávať spomenutú úlohu.

Viacerí katolícki vojenski duchovní v talianskom fronte zastávali funkciu posádkových dôstojníkov. Aj keď išlo o funkciu, ktorú bežne zastávali štábni dôstojníci – laici, bolo vcelku pochopiteľné, že táto úloha bola zverená práve vojenským duchovným. Zodpovednosť posádkového dôstojníka totiž spočívala v zabezpečovaní pohrebov, pietnych aktov či spomienkových slávností a ďalších verejných udalostí. Išlo teda o aktivity, ktoré vojenski duchovní bežne vykonávali. Okrem spomínaných úloh vojenski duchovní ako posádkoví dôstojníci vypracovávali a redigovali tzv. posádkové rozkazy, ktoré museli byť najmä po presunoch do nového operačného priestoru veľmi obsérne. Nechýbali v nich informácie o vykonávaní finančných zbierok. Dokonca sa nevyhli zadeľovaniu posádkovej a kasárenskej služby do posádkových rozkazov.⁷² Prispievali aj do štvrťročných materiálových rozkazov, a to najmä v prípadoch zriadenia cintorínov v nových operačných priestoroch a rozosielať rôzne obežníky a zápisy o odovzdaní a prevzatí hmotnej zodpovednosti za vypožičané predmety.⁷³ Obežníky využívali aj na zverejňovanie litur-

⁷⁰ Toto nariadenie vydal veliteľ 102. pešieho pluku TB pplk. pech. Martin Strapák z dôvodu slabých jazykových kompetencií slovenských vojakov: „K tomuto kroku ma viedlo to, že len veľmi malé percento slovenských vojakov vie sa ako-tak dohovoriť s domácim obyvateľstvom, ktoré v tunajších krajinách ovláda iba svoju materinskú reč. Okrem toho som toho názoru, že nikdy nebude škodiť, keď príslušníci slovenskej armády budú ovládať viac rečí alebo budú vedieť aspoň sa dohovoriť s rozličnými národmi. Sme národ malý, preto tým viac musíme byť usilovní, aby sme sa nestratili v mori cudzincov.“ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 3. Rozkaz veliteľstva 102. pešieho pluku č. 165 z 6. novembra 1943.

⁷¹ Túto úlohu plnil aj npor. duch. v zál. Imrich Reichel, ktorý podľa spisu mal predpoklady prospešne zastávať túto funkciu. VHA, f. MNO, 1943 (dôv.), šk. č. 311, č.j. 13 1/2 84. Nipča Štefan, por. duch. v zál. – pridelenie z 13. novembra 1943.

⁷² VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 6. *Vojnový denník npor. duch. Antona Vargu* od 1. septembra do 31. októbra 1944, 14. október.

⁷³ Tamže, 11. september, 31. október, 26. október.

gických oznamov, najmä na miesto, dátum a čas slávania sv. omši.⁷⁴ Raz štvrťročne vypracovali situačné hlásenia pre VS-duchovenstvo na MNO.⁷⁵ Obsahovali údaje o situácii slovenského vojska na talianskom fronte ako aj správy o činnostiach katolíckej vojenskej duchovnej služby v jednotkách brigády, resp. divízie. Okrem spomenutého dbali na dodržiavanie ženevských zmlúv v prípade zadržania zajatcov.⁷⁶

Okrem písania vojnových denníkov, ktoré museli viesť ako všetci dôstojníci za správu im zverenú (teda duchovnú správu), boli viacerí vojenský duchovní zodpovední aj za vedenie brigádnych, resp. divíznych⁷⁷ alebo plukových vojnových denníkov. V rozkaze veliteľa pluku 102 č. 43 sa uvádza poverenie por. duch. v zál. Júliusa Kolesára vedením vojnového denníka pluku: „*Dňom 12. júla 1944 poverujem vedením vojnového denníka pešieho pluku 102 por. duch. v zál. Kolesára Júliusa, duchovného správcu pluku.*“⁷⁸ Je to ďalšie svedectvo o dôvere veliteľov voči katolíckym duchovným na talianskom fronte.

Vojenský duchovní na talianskom fronte sa stretávali s rovnakým problémom ako ich kolegovia v Rýchlej divízii. Príbuzní vojakov bojujúcich v Taliansku prosili vojenských duchovných prostredníctvom katolíckej duchovnej správy na VS duchovenstve o poskytnutie informácií o svojich synoch, bratoch či manželoch. Dôvod, ktorý spôsobil tento problém bol, že viacerí vojaci nepísali svojim príbuzným listy a tí nemali o nich žiadne správy. Ak aj podali o sebe správy, bolo to bezprostredne po príchode na front a aj to často prostredníctvom vojenských du-

⁷⁴ Tamže, 28. október.

⁷⁵ Tamže, 10. október.

⁷⁶ Ženevská dohoda zo dňa 27. júla 1929 bola platná aj v 2. svetovej vojne a „*mala za účel zlepšenie osudu raneného o nemocného vojska v poli. Platí nasledovné: za eklatantné porušenie medzinárodného práva sa považuje nepriateľský útok na jednotky, osoby, vojenské zariadenia a transporty, ktoré sú zahrnuté v ženevskej úmluve a keď je jasné, že tento bol prevedený úmyselne. Napríklad strieľanie z nízkoletiaceho lietadla na zdravotnícke motorové vozidlá, ktoré sú zreteľne označené červeným krížom v bielom poli, ovšem pokiaľ zdravotnícky materiál a vozidlá neboli v čase náletu v blízkosti vojnovu dôležitých cieľov. Za porušenie sa nepovažuje zničenie zdravotníckeho motorového vozidla delostreleckými zásahmi pri rušivej palbe na križovatku ciest, alebo palbou na vojnovu dôležitú kolónu alebo zväz, v blízkosti ktorých boli zdravotnícke motorové vozidlá. Za podobných predpokladov posudzuje sa tiež zhadzovanie bômb na zdravotnícke zariadenie.* VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 37 zo dňa 30. mája 1944.*

⁷⁷ Dňa 1. júna 1944 bola Technická brigáda premenovaná na 2. technickú divíziu. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 43 zo dňa 7. júla 1944.*

⁷⁸ VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 43 zo dňa 7. júla 1944.* Odpis vojnového denníka sa nachádza vo VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 64. Odpis vojnového denníka pešieho pluku 102 za dobu od 1. septembra do 31. októbra 1944. V prípade choroby alebo čerpania riadnej dovolenky povinnosť písať plukový vojnový denník bola zverená inému dôstojníkovi. Ako príklad uvádzame duchovného správcu pešieho pluku 102 por. duch. v zál. Štefana Nipču, ktorého počas jeho dvadsaťdňovej dovolenky, ktorú trávil v Hostovciach, okr. Zlaté Moravce zastupoval vo vedení vojnového denníka npor. pech. Peter Kleskeň, veliteľ pomocnej roty. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. *Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 31 zo dňa 5. mája 1944.*

chovných, ktorí správu v ich mene napísali. Preto velitelia rozhodli, že každý príslušník Technickej brigády musí napísať list aspoň raz za dva týždne, a to preto, aby ich príbuzní neostali v neistote a v zbytočnom strachu.⁷⁹

Záver

Dôležitou úlohou katolíckych duchovných v Taliansku boli ich mimosviatostné aktivity: vojenské pohreby, pietne spomienky, pobožnosti, oslavy štátnych sviatkov, mravno-osvetová, charitatívna či prednášková činnosť.

Napríklad osvetovo-mravná činnosť nespočívala len v dodržiavaní základných ľudských pravidiel a hodnôt, ale aj vo vojenskom a kresťanskom vystupovaní slovenských vojakov, pretože Taliani veľmi citlivo vnímali kresťanské zameranie slovenského národa.

Katolícki vojenský duchovní zabezpečovali mnoho ďalších aktivít, z ktorých možno zdôrazniť aj charitatívnu činnosť spojenú s organizovaním dobročinných zbierok, či už pre potreby Svätej stolice, na rôzne charitatívne diela alebo na rozvoj chudobných regiónov na Slovensku. Aj tu bolo možné oceniť ich veľkodušnosť a zmysel pre solidaritu. Taktiež pomáhali ako tlmočníci a boli určení ako kontaktné osoby pre styk s verejnosťou. Ich služba by sa však nezaobišla bez pomoci veriacich katolíckych vojakov, ktorí rôznym spôsobom spolupracovali na pastoračných aktivitách.

V cirkevno-spoločenskom meradle nemožno nespomenúť účasť slovenských vojakov na audienciách u Svätého otca Pia XII., ktoré boli pre vojakov možnosťou navštíviť nástupcu sv. Petra a prijať od neho apoštolské požehnanie či pozornosť v podobe ruženca. Na túto peknú udalosť zaiste spomínali do konca života. Zvláštny záujem Svätého otca o slovenských vojakov nebol prvoplánový. Od najbližších spolupracovníkov, ako aj od cirkevného radcu Dr. Kapalu a vyslanca Slovenskej republiky Sidora poznal cirkevné aj spoločensko-politické pomery na Slovensku. Stále sa krejúci mladý slovenský štát vyrastal na kresťanských základoch a mal vo veľkej úcte pápeža. Slovensko sa pozeralo na Rím ako na pevnú oporu v marazme vojny, ktorá ako jediná môže znepriatelené strany priviesť k mieru. Pápež Pius XII. prijímal aj príslušníkov iných armád prebývajúcich v Ríme a v okolí, avšak nie s takou pravidelnosťou ako to bolo v prípade audiencií slovenských vojakov. Týmto vy-

⁷⁹ „Na duchovnú správu technickej brigády prichádzajú zo Slovenska často listy osôb, ktoré majú príbuzných medzi príslušníkmi Technickej brigády a v ktorých prosia o nich informácie. Keďže vojenská správa o riadny poštový styk medzi frontovými vojakmi a ich rodinami sa stará, načím prerušenie spomenutého styku pripísať nedbanlivosti jednotlivcov. Písať príbuzným je osobnou povinnosťou každého jednotlivca a nie duchovnej správy, ktorá túto povinnosť vykonáva iba vo zvláštnych prípadoch /keď vojak je ťažko chorý, alebo keď zomrel/. A preto vyzývam všetkých príslušníkov Technickej brigády, aby aspoň raz dvojtyždne svojim niečo napísali, aby ich rodiny neostávali v neistote a v zbytočnom strachu. O čom velitelia jednotiek nech poučia svoje mužstvo raz mesačne. VHA, f. ZD (dôv.), šk. č. 63. Denný rozkaz pešieho pluku 102 č. 33 z 12. mája 1944.

jadril, že nezabúda na Slovensko, a to aj napriek zdĺhavému, ale otvorenému riešeniu niektorých cirkevných otázok ako bola problematika apoštolského nuncia pre Slovensko, konkordátne rokovania, zriadenie slovenskej cirkevnej provincie alebo aspoň menovanie arcibiskupa ad persona atď.

RESUME

Štúdium archívnych fondov ukázal, že katolícka vojenská duchovná služba pôsobiaci v jednotkách Technickej brigády a neskôr po reorganizácii v 2. technickej divízii činnej v Taliansku mala svoje mnohoraké opodstatnenie. Okrem sviatostných a liturgických slávení, ktoré boli viazané buď na miestne kostoly alebo na spoločenské priestory v kasárenských podmienkach, mohli katolícki kuráti ponúknuť aj ďalšie duchovné a pastoračné aktivity.

Počas pietnych spomienok a štátnych sviatkov sa okrem slávnostných sv. omší prihovárali vojsku v príhovoroch, kde im priblížili význam daného sviatku alebo spomienkového dňa. Počas pobožností sa prednášali modlitby a viedli kázne. V mravno-osvetových a výchovných prednáškach oboznamovali vojakov o potrebe morálnych kvalít ako aj o škodlivosti rôznych neduhov, a tak formovali mladých vojakov k ľudskej i kresťanskej dospelosti. Zároveň vďaka prednáškam sa vojaci oboznamovali s krajinou, v ktorej operačne pôsobili. V charitatívnych zbierkach za sa pomáhali misionárskym iniciatívam svätej stolice či ľuďom v núdzi na Slovensku. Napokon duchovní organizovali a zúčastňovali sa na audienciách vo Vatikáne, kde im pápež Pius XII. vrele žehnal. Boli to pre všetkých zúčastnených chvíle, ktoré si iste pamätali celý život.

Katolícki vojenský duchovní pomáhali aj inak: boli tlmočníkmi, vypracovávali vojenské posádkové rozkazy, podávali hlásenia, viedli materiálú agendu a písali vojnové denníky plukov.

SUMMARY

A study of the archives showed that the Catholic military spiritual service operating in the units of the Technical Brigade and later after the reorganization in the 2nd Technical Division operating in Italy had its many reasons. In addition to the sacramental and liturgical celebrations, which were tied either to local churches or to social spaces in barracks conditions, Catholic soldiers could offer other spiritual and pastoral activities.

During commemorations and public holidays, in addition to the festive holy masses spoke to the army in speeches, where they explained the meaning of the holiday or memorial day. Prayers and sermons were offered during devotions. In moral-edifying and educational lectures, they acquainted soldiers with the need for moral qualities as well as with the harmfulness of various complaints, and thus formed young soldiers to human and Christian adulthood. At the same time, thanks

to the lectures, the soldiers got acquainted with the country in which they operated. In charitable collections, they helped missionary activities of Holy See and people in need in Slovakia. Finally, the priests organized and participated in audiences in the Vatican, where pope Pius XII. warmly blessed them. These were moments for everyone involved who must have remembered their whole lives.

Catholic military priests also helped in other ways: they were translators, drafting military garrison orders, filing reports, keeping a material agenda, and writing regimental war diaries.

Adresa autora:

kpt. ThLic. PaedDr. PhDr. Tomáš Hud'a SchP, PhD.
Akadémia OS SR gen. M.R. Štefánika
Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš 1
e-mail: tohu@centrum.sk

Listina kráľoviča Štefana z roku 1264 pre šľachtica Germana z dediny Comlous

Daniel Boles

*DEED OF KING STEPHEN FROM 1264 FOR THE NOBLEMAN GERMAN
FROM THE VILLAGE OF COMLOUS*

Stephanus dei gracia iunior rex Hungarie, dux Transsiluanus, dominus Cumanorum omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis salutem in omnium Salvatore || Ad uniuersorum noticiam harum serie uolumus peruenire, quod accedens ad nostram presenciam German de uilla Cumlous exhibuit priuilegium domini regis karissimi patris nostri petens su || pliciter et deuote, ut ipsum priuilegium confirmare dignaremur nostrarum patrocínio litterarum. Quarum quidem talis est tenor: Bela dei gracia Vngarie Dalmacie Croacie Rame Seruie Gallicie Lodomerie Cumanieque rex omnibus Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem in omnium Salvatore. Iustis petencium desideriis dignum est nos facilem prebere fauorem, preser || tim cum petencium uota et ordo iuris et uigor non deserit equitatis. Proinde ad uniuersorum noticiam tenore presencium uolumus peruenire, quod German de uilla Cumlous accedens ad presenciam || nostram exhibuit nobis litteras nostras memoriales supplicans, ut earundem continenciam nostro dignaremur priuilegio confirmare. Quarum tenor talis est: Nos Bela dei gracia rex Vngarie || memorie commendantes significamus quibus presentes ostendentur presencium per tenorem, quod cum German de uilla Cumlous ad Sarus pertinens in deferendis legacionibus nostris ad || Russciam fidele seruicium exhibuerit eidem istam gratiam duximus faciendam, quod ab omni debito quo comiti de Sarus tenebatur sit exemptus ita tamen quod in deferendis legacionibus || in Russciam nobis sicut hactenus fideliter seruire teneatur. Volumus eciam, quod ipsum Germanum super terra sua hereditaria Cumlous uocata iuxta aquas Topl Coprucha Chep || zeu Cumlous Cheruyz et Gerendul existente nullus agrauare debeat vel presumat. Vt autem premissa rata habeantur et firma, presentes litteras dedimus sigilli nostri || munimine roboratas. Datum in portu equorum in octaua sancti Martini millesimo cc^o.L^o.nono. Nos igitur petitionem predicti Garmani iustam attendentes, tenore predictarum litterarum || nostrarum de uerbo ad uerbum insertum (sic!) nostro duximus priuilegio confirmandum. In cuius rei memoriam presentes dedimus litteras dupplicis sigilli nostri munimine roboratas. || Datum anno Domini M^o cc^o sexagesimo primo, quinto Kalendas aprilis. Regni autem nostri anno vicesimo sexto. Nos igitur petitiones ipsius Germani iustas fore considerantes || et legitimas, continenciam dicti priuilegii

de uerbo ad uerbum presentibus insertam nostro priuilegio duximus confirmandum. Ad hec considerantes fidelitates et seruiciorum merita || eiusdem Germani quandam particulam dicte terre Cumlous, quam cruciferi de Cumlous indebite occupatam detinenbant eidem Germano et suis heredibus heredumque sucessoribus (sic!) contulimus de nostra gracia speciali. Cuius quidem terre prima meta est in capite riuuli Chepzeu uocati. Abinde uenit ad puteum quendam silibus uocatum || deinde descendit ad ruulum Egurpotok uocatum. Abinde rediit ad riuulum Cumlous ad terram uidelicet eiusdem Germani vbi terminatur. Ut igitur huiusmodi nostre ordi || nacionis et collacionis series robur obtineat perpetue firmitatis nec imposterum per quempiam possit uel debeat retractari, presentes concessimus litteras dupplicis sigilli || nostri munimine roboratas. Datum per manus magistri Benedicti prepositi Orodienensis aule nostre vicecancellarii anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quarto.

Preklad:

„Štefan z milosti božej mladší kráľ Uhorska, vojvoda sedmohradský, pán Kumánov všetkým v Kristu verným, ktorí budú čítať tento list, pozdrav v Spasiteľovi všetkých. Na známosť všetkým chceme, aby sa dostalo znením tohto listu, že keď predstúpil pred nás German z dediny Comlous (Komloš) predostrel nám privilégium pán kráľa a nášho veľmi drahého otca i zároveň nás úctivo a ponížene požiadal, aby sme ráčili toto privilégium potvrdiť pod záštitou našej listiny. Obsah tohto privilégia je takýto: Belo, z milosti božej kráľ Uhorska, Dalmácie, Chorvátska, Ramy, Srbska, Halície, Vladimírska a Kumánie všetkým v Kristu verným, ktorí budú čítať tento list, pozdrav v Spasiteľovi všetkých. Je hodné, aby sme prejavili bez meškania priazeň spravodlivým požiadavkám obzvlášť, keď priania prosiacich sa nevymykajú z poriadku práva ani neuberajú rovnosti na sile. Preto chceme, aby sa dalo na všeobecnú známosť znením tohto listu, že German z dediny Comlous, keď pred nás predstúpil predložil nám osvedčenie a pritom nás poprosil, aby sme ráčili obsah tohto osvedčenia potvrdiť prostredníctvom nášho privilégia. Obsah je takýto: My Belo, z milosti božej kráľ Uhorska, dávame na pamiatku a oznamujeme znením tejto listiny tým, ktorým sa táto listina ukáže, že nakoľko German z dediny Comlous, ktorá prináleží k Šarišu, nám preukázal verné služby pri doručovaní posolstiev do ruskej krajiny (Ruscia), tak sme mu udelili milosť, aby bol vyňatý od akýchkoľvek povinností, ktorými bol viazaný voči komesovi zo Šariša v tom zmysle, že i naďalej je povinný ako dosiaľ, nám verne slúžiť pri doručovaní posolstiev do ruskej krajiny. Takisto chceme, aby nik tohto Germana sa neopovážil či nesmie obťažovať ohľadne jeho dedičnej zeme Comlous, ktorá sa nachádza medzi vodnými tokmi Topl, Koprucha, Chepzeu, Comlous, Cherviz a Gerendul. Aby toto vyššie spomenuté bolo uznané za právoplatné a nemenné, vydávame listinu, ktorá nadobudla právnu silu pod záštitou našej pečate. Dané v Lórév (Maďarsko) v oktáve

sv. Martina tisíc dvesto päťdesiat deväť. Nakoľko teda my vidíme, že žiadosť Germana je oprávnená sme nechali pripojiť od slova do slova našu listinu k privilegiu, a tým ju i potvrdzujeme. Na pamiatku tejto veci vydávame listinu, ktorá pod záštitou našej dvojitej pečate má právnu silu. Dané v roku Pána tisíceho dvojstého šesťdesiateho štvrtého na piate kalendy mesiaca apríla, v dvadsiatom šiestom roku našej vlády. My teda posudzujeme žiadosť tohto Germana za oprávnenú a zákonom prípustnú čím sme obsah uvedeného privilegia od slova do slova vložili do nášho privilegia, čím ho zároveň i potvrdzujeme. Okrem toho, keď pozorujeme oddanosť a verné služby tohto Germana sme darovali jemu i jeho dedičom a následníkom dedičov na základe osobitnej milosti istú čiastku spomínanej zeme Comlous, ktorú mu križovníci z Chmeľova neoprávnene zabrali. Hranica tejto zeme začína v prameni potoka Čepcov. Odtiaľ vedie k istej studni nazývanej Silibus potom zostupuje k potoku Egur a odtiaľto sa vracia k potoku Comlousk zemi tohto Germana kde i hranica končí. Aby toto naše ustanovenie a zároveň i darovanie nadobudlo trvalú platnosť a ani sa nedalo do budúca nikým spochybniť vydávame túto listinu, ktorá pod záštitou našej dvojitej pečate nadobúda právnu silu. Dané rukou Benedikta aradskeho prepošta, vicekancelára nášho dvora v roku Pána tisíceho dvojstého šesťdesiateho štvrtého“.

Listina kráľoviča Štefana, ktorú uvádzam in extenso aj s prekladom, je transumptom privilegia kráľa Belu IV. z roku 1261, ktoré potvrdzuje vyňatie šľachtica spod debita, teda istej povinnosti voči komesovi sídlialemu na Šarišskom hrade z roku 1259.¹ Nejedná sa v tomto prípade o debitum v zmysle dlhu, ale v zmysle istej podriadenosti vzhľadom na komesa ako zástupcu kráľa. V tomto zmysle vykladá listinu i Szentpétery, ktorý ju uverejnil vo forme regestu.² Ako text listiny nepriamo ukazuje, German bol šľachticom, lebo má vo vlastníctve zem Comlous. Priamy dôkaz o nobilitovaní Germana, ktorý bol synom Wizibura, ako aj jeho bratov Renalda a Iwuda nájdeme v listine z roku 1251.³ Prepísaná listina sa nachádza v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti pod č. 491. Bola viac ráz vydaná buď sčasti⁴ alebo in extenso.⁵

¹ SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*. II. kötet 1 füzet 1255 – 1272. Budapest, 1943, nr. 1227, s. 384.

² „...a sárosi ispán hatósága alól felmentette...“. – SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.*, nr. 1260, s. 376.

³ *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*. I. kötet 2 füzet. Budapest, 1927, nr. 955, s. 296; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 106.

⁴ *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae ex fide domesticorum et externorum documentorum concinnata*. Tom.VI., Budae: Typis Regiae Vniuersitatis, 1782, s. 280 – 281; FEJÉR, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomi IV. Vol. 2., Budae: Typ. Typogr. Regiae Vniuersitatis Vngaricae, 1829, s. 495, FEJÉR, Georgius. *Codex*

Adresa autora:

ThDr. Daniel Boleš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X. Vol. 3. (Budae: Typ. Regiae Scient. Vniversitatis Vngaricae, 1838, s. 231 – 238.

⁵ *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. VII, 1235 – 1260. Pest : Eggenb. Ferd. M. Akad. Knyvârusnâl, 1869, nr. 357, s. 505 – 506; WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár*, VIII. 1261 – 1272. Pest 1870, nr. 2, s. 3; nr. 66, s. 94 – 95.

O lendackej Madone s dieťaťom Ježišom pre Izrael

Mária Spoločníková

ABOUT THE MADONNA OF LENDAK WITH THE CHILD JESUS FOR ISRAEL

Poznámky a poznatky k súčasnému rušnému životu rázovitej Podtatranskej obce Lendak sú bohaté nielen pre mnohé aktivity, ktoré obyvatelia v pestrej mozaike udalostí prežívajú, ale pre neodtajiteľné závažné, historické skutočnosti, ktoré ilustrujú život obyvateľov a menia vzhľad od stredoveku známej lokalite, pomenovanej "Landecke" (Lendak), obývanej usadlíkmi z územia Saska, prisťahovalcami z čias kolonizovania spišského teritória v 12. – 13. storočí. V snahe vybudovať prijateľné obydlie a udomácnené prostredie pre život bolo učené zadosť. Donedávna nieslo stopy svojej doby vzniku. Architektúra a gazdovská zástavba charakterizovaná racionálnymi potrebami pre život pôvodného múdro zmýšľajúceho obyvateľstva, pastierov, drevorubačov, baníkov, bola po stáročia pre Lendačanov nemenná. Zmenou a vývojom mnohých podmienok a historických daností sa mnoho zmenilo, duch dôsledného človeka z Lendaku ostáva však chvályhodne, trvale vierohodný v zmýšľaní, so svojbytnou náturou obdivuhodný, chválitebný a tvrdo dôsledný. Nie v poslednom rade dovŕšuje svoje osobnostné charakteristiky postavením gotického chrámu na starších základoch a potvrdzuje patrocínium Ukrižovanému. Pozdne románsky autor Ukrižovaného ako súčasť interiéru z rokov 1220 – 1230 v abstrahujúcej forme tela Ukrižovaného docielil vrchol prejavu výtvarnej hodnoty so všetkými kladnými charakteristikami slohu, ktoré sa obdivuhodne v pôvodných znakoch aj zachovali, i keď proveniencia nie je dostatočne preskúmaná, autorstvo, či dielňa známa.

Interiér gotického chrámu nesie nielen typické znaky slohu, ale je vybavený aj bohatým mobiliárom neskorších desaťročí, až do konca 15. – 16. storočia. Predstavuje zážitky so základným náboženským záujmom a hlbokým duchovným zmyslom vedome pestovanej kultúry, zjavne predstavenej a znázornenej vo forme artefaktov maliarstva a sochárstva, ktoré sa dotýkajú hraníc ľudsky obsiahnutej podstaty. Takáto spiritualita je trvalou zložkou každodenného prejavu v živote jednoduchého duchovného procesu v pomerne drsných podmienkach v horách žijúceho a pracujúceho človeka. Nevyhnutnou zložkou každodenného života týchto ľudí je vzťah a kontakt s ďalšou stálicou na nebi nábožnosti, s ktorou je schopný komunikovať nielen emotívnym tónom, ale vstupovať do vzťahu s Bohom, a tou je Matka jednorodeného Syna Božieho. Pomocou mnohých epizód zo života Krista sa vybuďoval a znázornil v Lendaku v apside interiéru hlavný oltár i mnohé ďalšie výtvarné diela, ktoré neostávajú len dekoráciou, ale živým motívom sprostredkujúci kontakt s hĺbkou ľudského bytia, so Stvoriteľom. Tento aspekt spĺňa aj polychró-

movaná plastika Madony s dieťaťom Ježišom, ktorá nemá pôvod vzniku priamo v Lendaku, ale je vhodným stvárnením túžby lásky Matky k Jednorodenému Synovi, ktorý priniesol Spásu sveta v zmysle duchovných potrieb. Pre neobyčajnú kvalitu a príťažlivý vzhľad Madony zo 14. – 15. storočia Lendačania venovali repliku svojej Panny Márie do Betlehema v Izraeli do kaplnky pri kostole "Matky Božej pri Jaskyni Mlieka" – v podobe faksimilnej kópie vo veľkosti 1:1, čiže o výške 90 cm s plnohodnotnou polychrómiou. Podľa predstáv štedrých Lendačanov má plniť súhrn modlitieb vo Svätej Zemi a ostávať v spojení s veriacimi dušami v Lendaku.

K nášmu článku pripájam foto-reprodukcii kópie po pozlátení rúcha, koruny Madony, polychromovaní tela Dieťaťa v rukách so symbolom, guľou v podobe jabĺčka, ako aj podľa originálu s tmavomodrou podšívku zlateného plášťa a telovej farby inkarnátov s kresbou očí, pier a rúk držiacich pololežatého neoblečeného Ježiška. Originál pochádza od neznámeho majstra z neidentifikovateľného miesta nálezu stojac na tmavom podnoží s vyčnievajúcou čiernou črievicou. Koruna na pôvodnej plastike je rezbovaná samostatne, vyplnená štylizovanými rozvinutými kvetmi a bezchybne pozlátená. Plastika, ako dar Lendaku pre Betlehem v Izraeli, bola prenesená v roku 2006. Srdečne odporúčam prehliadku pútnikom zo Slovenska ako dokument o obyvateľoch požehnanej obce Lendak, pod vedením obetavého a veľkorysého vdp. farára a premonštráta Antona Mária Hrtúsa O.Praem.

Stav pôvodnej drevorezby bol pred vyhotovením kópie neúnosný. Hrubo nanesené nové olejové nátery (modrá a červená) skresľovali pôvodnú rezbú a znehodnocovali aj harmonickú jednotu telových, inkarnátových odtieňov. Pritom zakrývali aj inú polohu rúk Dieťaťa, ktoré v pôvodnom stvárnení, v majstrovej koncepcii mali v detskej dlani symbol Pána – t. č. je to guľaté jabĺčko s hravým pohybom pravej ruky, s ľavým predlaktím paralelne umiestnenej pozdĺž tela detskej postavičky.

Subtílné detaily pôvodnej rezby vypovedajú o osobitnom svete gotického tvaroslovia originálu, ktoré v rámci revitalizovania bolo potrebné odkryť a súčasne odhaliť zámer, výtvarné kvality a nadanie pôvodného tvorcu, ale aj farebnú škálu s príklonom k pozitívnym hodnotám umeleckého prejavu polychromistu, ktorý mal nemalý podiel na estetickom pôsobení pôvodných telových častí plastiky, ale aj jej kanonickej zostave. V období neskej gotiky sa na mnohých rezbárskych prácach používala a s úctivosťou rešpektovala. Ako vieme, pôvodný kolorit pochádzal z klasickej zostavy gotickej trojfarebnosti: rúcha boli pozlátené na vrstve polimentu, rub textílií bol tmavomodrý, alebo menej často červený v kombináciách miestami so striebornou fóliou a uzavretý lazúrnou farbou, ktorú pre priesvitnosť nazývali "translucida" – tvorila pestrosť a príťažlivý vzhľad. Farby inkarnátu mali nemalý podiel na dokonalom pôsobení pôvodných telových častí plastiky a jej polychromickej zostave, hlavne v období neskej gotiky. Lendacká Madona po reštaurovaní

originálu potvrdila nielen estetické, ale aj ideové hodnoty a pevný kompozičný plán. A tak pre jej význam bola vybratá na slávu Božiu pre Izrael, i na osoh duší.

Z posledných dejín chrámového komplexu a napriek viacerým názorom na návrh stavby na výber nového kostola, kedy išlo o výber z dvoch rôznych pohľadov na potrebu rozvíjajúcich sa možností, bolo vytrvalé hľadanie najlepšieho riešenia a náročné realizovanie. Viaceré alternatívy sa borili s mnohými problémami, ktoré sú t.č. minulosťou a už zažehnané. V programe farského kostola ostala pravidelná starostlivosť o historické dokumenty v interiéroch pôvodného gotického chrámu sv. Mikuláša, ktoré vyžadujú neustálu pozornosť a skúsenosti ochrancov práve o tie najstaršie poklady interiéru. Medzi inými patrí k nim pozoruhodná, vzácna a krásna gotická Madona s Dieťaťom Ježišom (výška 90 cm) z roku okolo 1420 – 30), v terajšom čase upevnená na centrálnom stĺpe v chrámovej lodi. Predstavuje gotické tvaroslovné slohové prvky s jedinečnou koncepciou v celku postavy od neznámeho stredovekého rezbára, o pôvode ktorého sa zatiaľ s určitosťou nevieme vyjadriť, keďže polychrómovanú plastiku nezahrňuje a nepopisuje ani centrálny *Súpis pamiatok na Slovensku* z roku 1968. Voľne stojaca Lendacká Madona je v mimoriadne dobrom stave, ibaže neúprosne prúdy času a znečistenia vynútili si ju podľa vtedajšej praxe farebne "obnoviť", to znamená premaľovať pôvodný gotický kolorit bohatých plášťov do inej tóniny. Telové farby našej plastiky sa miestami udržali s vyznačením detailov "portrétu", v kresbe tvarov pier, kontúr očí, zreníc a s podobným, takmer realistickým postrehom charakteristických drobností: farebná zostava je dôsledne dodržaná na celom povrchu polychrómovej drevorezby. Pri reštaurovaní neznámymi autormi sa upravili pohyby rúk do paralelnej polohy s novým doplnkom: jabĺčkom, s naturalistickým tvarom i farbou. Pri vyhotovení kópie bola snaha dodržať všetky tieto charakteristiky a neodbočiť od pôvodne zamýšľaného zámeru gotického majstra. Keďže pôvodný majster mal na zreteli v prvom rade obsahovú zložku kompozície v rámci verného zobrazenia radostnej Matky Božej, dôsledne zdôraznil práve tieto charakteristiky. Nuansami preukázal na niekdajší povznášajúci vzhlad uctievaného symbolu, výsostnú kvalitu inšpiratívnej výtvarnej krásy. Kópia má prehovoriť aj ako dokument umelecko-remeselnej schopnosti nenahraditeľných majstrov, poverených tvorbou náročného motívu. Artefakty takto vyhotovené pripomínajú napriek odstupu veku duchovné poslanie, transcendentný život a budúci život veriaceho kresťana, ktorý sa podľa Pierra Teilharda de Chardina začína vlastne už dnes. Pritom by mohla zaznieť otázka, či niekdajší sochár považoval svoju dielňu za umelecké centrum, ktorého vplyv pocíti percipient výtvarnej tvorby aj po desaťročiach – či storočiach? Pri spytovaní svedomia hádam je múdre priznať, že človek súčasnosti stráca záujem o tzv. "nereálnu" tvorbu, o náboženské abstraktné pojmy, keďže má v praxi "racionálnu" náhradu v prechodných elektronických zázrakoch súčasnosti. V pravde a v skutočnosti ctiteľovi priblíženej predstavy, "verne" (?) zobrazenej a symbolickej postavy Márie sa

poskytuje iné vzácne poučenie: v duchovnej hodnote a v tajomnej dimenzii *Vývolenej*. Pripomína krásu stvorenstva a eticky zodpovedá princípom darov lásky Ducha Božieho hlboko mysliaceho, vrúcne modliaceho sa človeka tu na zemi, ktorý sa pokúša nájsť nielen zmysel vlastného života, ale usiluje sa s láskou chápať odveký plán Všemohúceho, u ktorého nič nie je nemožné. Ostáva želať si, aby tušenie a takéto pokusy vyplnili a úprimne myslené výtvarné skutky umožnili prijať potrebu úcty dnešných dní transcendentnému významu, mystériu Matky Kristovej – *Vývolenej*! A azda ju pre ten nepriznaný vplyv a premenlivý duchovný rast vo vlastnom úkrytu duše obdivujeme, v našom vedomí i podvedomí ctíme jej veľkosť, čoho dôkazom je, že si prajeme aspoň predstavu o nej, mať pred sebou, tušiť jej krásu a oddať sa symbolickej prítomnosti jej vznešeného poslanca. S úprimnou vďakou a slávnym tónom "Ave", ktorý znieť môže aj v Izraeli, dnes v Betleheme spolu so zdravými predstavami obetavých Lendačanov.

Adresa autorky:

Mária Spoločníková
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89,
041 21 Košice

Rozhovor s akademickou maliarkou Máriou Spoločníkovou

Interview with academic painter Mária Spoločníková

V minulom roku vyšla v Košiciach dlho očakávaná cenná publikácia od akademickkej maliarky Márii Spoločníkovej s názvom *Z reštaurátorského zápisníka*, ktorej sa už venovala aj redakcia nášho časopisu. Tomuto dielu boli tiež venované viaceré recenzie. Keďže ide o veľmi hodnotné knižné dielo, využili sme aj príležitosť, aby sme čitateľom ponúkli rozhovor s autorkou tejto knihy s cieľom lepšie ju pochopiť a spoznať a rovnako aj jej celoživotné dielo.

1. Z Vašej publikácie "Z reštaurátorského zápisníka" vydaného v uplynulých týždňoch v Košiciach – vyplýva, že v mladosti ako stredoškolačku Vás duchovne formovali sestry – profesorky Uršulínky i niektorí duchovní. Kto Vám z nich najviac pomáhal?

Rehoľa Uršulínok činná už v období I. ČR, usídlená v historickej budove "ANGELÍNUM" na Komenského ulici v Košiciach, mala duchovné prepojenie s Rádcom premonštrátov na Hlavnej ulici v Košiciach a aj pedagogickú činnosť, ktorá spočívala v mnohostrannom kontakte s profesormi, členmi rehole – vyučujúcimi, z viacerých odborov. Boli to latinári, historici a hlavne duchovní z radov "bielych", t. j. premonštrátov. Spomínam na Dr. O. Anisicha, vyučujúceho latinský jazyk a na pátrov, ktorí mali na starosti duchovnú formáciu v podobe exercícií, náboženstva a všeobecného kultúrneho vývoja a všeobecných dejín.

Mária Spoločníková¹

2. Reštaurovali ste diela gotiky – Prečo?

Rástla som v tieni Dómu v Košiciach s jeho umeleckými skvostami, hlavným oltárom a obdivovala aj ďalšie umelecké vybavenie interiéru. Sála z nich duch viery a "prihovárajú" sa kultúrne najvyspelejšie prejavy dejín, stelesnená krása a pravda,

¹ Foto: Anton Kulan.

akási blízka realita samozrejماً mysliacemu človeku. Jej neochvejná hĺbka mi neskôr poskytla potešenie, pokoj, vyrovnanosť i presvedčenie, že niet inej cesty, ochrany a úcty. Som presvedčená, že práca so záujmom a v pokoji má duchovnú zložku a hmotné dobro neprináša, ako sa mnohí domnievajú, iba materiálne výhody a dobré mená.

...O tejto ceste som sa viackrát zmieňovala. Citujem prežívané slová o sv. Alžbete na Hlavnom oltári, ktorá prezentuje typ kultovej plastiky s historickým podtextom. Je o čase, úcte, inšpiruje na imaginatívnosť so zmyslom pre reálnu krásu s umelecko-remeselnou atribúciou spojenou so svetským významom. Tvorba je dar *Ducha*, cez ktorý prúdi a ukotvuje sa kultúra pozemského sveta nielen stredoveku! Na prvý pohľad svetská dáma s nádherou zlatého šatu spestreného prehozom okolo ľúbeznej tváre vytvára logický rám slohových prvkov. Zahaľuje dobrotu svätice, šľachetnosť štedrej duše – nuž pre mňa aj prvoradý artefakt hlbokého citu a elegantnej nádhery.

3. Ktoré diela Vám prirástli k srdcu a ktoré by ste dali na prvé miesto?

Je ich mnoho, ale zaiste tie, ktoré ovplyvnili myslenie ľudí, presvedčenie, že výtvorné zobrazenie je presiaknuté mystériom, v ktorom dokážeme poznávať Božie myšlienky a navyše usilujeme o ich zachovanie pre budúcnosť kultúry Európy, pre ohrozenú západnú civilizáciu. Výsostné umenie nedáva iba strohé odpovede, ale kladie otázky do svedomia, či pochopíme všetci zmysel a poslanie, napr. gotického umenia? O umení už v roku 1400, žiak Giottovej školy Cennino Cennini, vo svojej knihe napísal: „Vy, kteří s ušlechtilou duší za uměním jdete, zdobně se napřed přiodějte tímto rouchem: to jest láskou, bázní Boží a vytrvalostí...” Takáto rada privedie nás k porozumeniu, k úcte, k pravým hodnotám, ktoré obohacujú a "zvyšujú človeka a bránia mu byť zlý" (Walther, 1230).

4. Aký prínos?

O prínose do vytváraných slohov nemožno hovoriť bez osvetlenia dejín a postavenia obyvateľov niekdajšieho Slovenska. Prínosom možno označiť fakt, že pokresťančené, kresťanské územie s jeho pôvodným obyvateľstvom malo kladný postoj k umeleckým smerom prichádzajúcim z civilizovanejšej Európy, Talie, z Bavorska a ostatných častí zaalpských krajín. Máme však originálne diela vytvorené spontánnym postojom tvorby ľudu, ktorú po stáročia charakterizuje úprimná účasť a učenie o prijatí evanjelia osobitými prvkami, čistou, priamou rečou "neškoleného" vyznávača viery, praktizujúceho úctu a lásku k zobrazeniu svojskými, chvályhodnými formami, farebnosťou i materiálmi rôzneho druhu dreva, hlíny, textilu, kovu, rastlinného pôvodu, atď. Čiže máme "ľudovú umeleckú tvorbu" pozoruhodnej kvality a množstva v rôznych regiónoch zachovalých, ale sústavne sa vyvíjajúcich, i dobových prejavov ovplyvnených historickými prvkami prevládajúcich slohov. Nový

názov štýlov umenia opodstatnenie poznania pevných základov nemôže byť bez teórie duchovnej pripravenosti, adekvátnej k začiatočným prejavom bez poznania pevných základov vlastných dejín, bez rozboru spoločenského postavenia v strede Európy v rámci Hungárie, s ktorou sme vlastne zdieľali spoločnú históriu.

5. Pred niekoľkými týždňami zomrel doc. Ivan Chalupecký. Ako si na neho spomínate?

K osobnosti Dr. Ivana Chalupeckého mám mnohoročný vzťah, obdiv a úctu, tuším od rokov 1956 – 1958, kedy sme v kolektíve reštaurovali gotický nápis z roku 1431 na severnej stene v južnej predsieni chrámu sv. Jakuba v Levoči a on, ako dôsledný, všestranne fundovaný archivár nám pomáhal devastovaný historický dokument lúštiť, čierne-biele písmená a ich tvary identifikovať, a takúto dôležitú funkciu poškodeného záznamu dávať do zrozumiteľného textu. S množstvom hodín, pokusov a v najhorších porušených častiach so snahou zachrániť to staré, čo nám nechali veky. S pričinením docenta Chalupeckého získali sme hodnoverný prejav výtvarného riešenia v podobe správy na poprednom mieste bez ujmy na zrozumiteľnosti aj s estetickým nábojom reštaurátorov. Prízvukujem s obdivuhodnou starostlivosťou a dôslednosťou pri "rukopise" miestnej kroniky bez akéhokoľvek názaku na vďačnosť! A takýto bol kontakt po mnohé roky spolupráce i s ďalšími artefaktami, ktoré som mala v rukách. Bolo potrebné poznať jeho názory, konkrétne pri vedení protokolárnych záznamov, údajov o pamiatkach, o ktorých som po ukončení reštaurovania nové poznatky publikovala, overovala cez jeho vedomosti a často aj s jeho súhlasom i pri rozdielnych postojoch, zvlášť pri určovaní proveniencie, veku a po náleze správ vo farských záznamoch. Bol to jasnozrivý vedec, ktorý ochotne radil, rozdával z vlastných skúseností i napriek svojej mlčanlivej, tichej osobnosti. Je nenahraditeľný i v jeho doslova morálnej, ale ľudskej nadradečnosti intelektuála. Za jeho prístupy, odborné postoje, pracovitosť, trpezlivé názory i za lásku k výtvarnému umeniu, nech je odmenený aspoň mojou vrúcnu spomienkou na človeka s veľkým Č a vďakou aj po odchode na večnosť. Ad revivendum!

6. Dnešné umenie je dosť nestále. Myslíte si, že sa zachová aj o 400 či 500 rokov?

Dnešné umenie, tak ako dejinný priebeh všetkých známych prejavov, preverí ČAS – závisí od doby, miesta vzniku, klimatických podmienok a aj od opotrebovaných materiálov miesta vzniku, hĺbky myšlienok a prístupu, zmyslu práce autorov činných v priebehu dejín. Neprestalo platiť: umenie je odraz skutočnosti. Umenie to pravé, dobré pobáda k vlastnému duchovnému rozvoju, prispieva v úsilí proti kultúrnej necitlivosti jedinca a pomáha pochopiť umelecký odkaz nadaného pôvodcu – tvorivého intelektuála, obdareného darom Ducha pravdy nezanedbateľnej stvárnenej krásy, ktoré povyšujú prejav talentu na harmonický súlad a silu

umenia s estetickým nábojom. Keďže opäť zdôrazňujeme, že umenie je odraz skutočnosti!

7. Vašu prácu vie málokto oceniť, pretože pri umeleckých dielach sa väčší dôraz dáva na autora z minulosti. Nemali by byť mená reštaurátorov napísané na štítkoch, ktoré opisujú jednotlivé diela? Ved' keby nebolo mnohých z Vás, tak by tu už mnohé diela neboli.

Vidia v nás a nazývajú nás "údržbármi" – i keď bez vžitia sa reštaurátora do myšlienkového sveta pôvodných autorov, mnohé artefakty by nemohli byť revitalizované, privedené do stavu "požívateľnosti" so znakmi majstrov, v historickom slohu, ktoré je potrebné poznať do hĺbky a rešpektovať. V zahraničí odborná literatúra, katalógy, štítky na výstavách uvádzajú priebežne nielen mená autorov, historikov, ale aj objaviteľov, záchrancov, historikov i reštaurátorov, zvlášť však len pri nových, ojedinelých neznámych artefaktoch – čo u nás ani v odbornej literatúre nie je vždy zjavné. Umelecko-historické bohatstvo, dedičstvo z minulosti v interiéroch kostolov, kaplniek dlhodobo obhospodarovali kostolníčky, udržiavali na pohľad v poriadku kostolníci, ochotníci, čo malo i napriek dobrej vôli a úmyslov neblahé následky – je však len čiastočne zažehnané. I dnes sme svedkami, žiaľ neorganizovaného prístupu amatérskych počinov, potrieb ukázať niečo narýchlo, bez dôkladného prieskumu historických diel, kedy rozhodujú neškolené miestne "veličiny" a autoritatívne znalci domácich pomerov, niekedy aj nepripravenosť začiatočníkov, alebo neskúsenosť absolventov odborných škôl... Iba tak sa môže stať to, čo v Hronskom Beňadiku v poslednom čase:

Viaceré publikácie, odborné periodiká, sa snažia poučiť, usmerniť ochotníkov. Zisťujeme však, že i to je málo pre úspešný, prijateľný výsledok. Väčšinou ani úprimná snaha, remeselná zručnosť nie je dôvodom prijať a odobrať prácu opravára, ktorý nekonal podľa zásad pamiatkovej starostlivosti. Výtvarné diela, aj zreštaurované, bolo treba chrániť pred ďalšou skazou, poškodené partie zvlášť predvídavo obhospodarovať, aby dielo mohlo esteticky a aspoň muzeálne a dokumentárne naďalej slúžiť a byť pôsobivé. V tomto – so zreteľom a rešpektovaním jeho tvorby na originalitu pôvodného majstrovho riešenia – tkvie podstata reštaurátorského prístupu, bez individuálnych zásahov, bez tzv. remeselných skúseností ochotníkov. Prax a výtvarný cit rozhladeného reštaurátora, oplývajúceho teoretickými vedomosťami môže priblížiť neopakovateľnosť zvlášť obsahovej náplne sakrálnych prejavov, jedinečnosť artefaktov, ktoré zachoval čas a dejinné okolnosti napokon revitalizované, reštaurované diela majú mať primerané mikroklima a obmedziť premiešňovanie, zmeny polôh a miest vytrhnutých z dlhodobého, ustáleného prostredia s rovnakou teplotou a vlhkosťnými pomermi. Podľa niekdajšieho zákona o pamiatkach reštaurované diela mali záruku trvanlivosti dvoch rokov od dohotovenia

a po odovzdaní prác majiteľovi, objednávateľovi, po dokončení a s podmienkou, že budú dodržané správne spôsoby uskladnenia v majetku pre ďalšiu budúcnosť.

Dovoľte mi, aby som pri tejto príležitosti ešte pozdravila p. profesora ThDr. Cyrila Hišema, PhD.:

Vážený pán profesor Cyril Hišem!

Aspoň zopár stručných slov vďaka, že ste si našli čas, trpezlivosť a záujem prečítať a zoznámiť sa s problémami našich postihnutých umelecko-historických výtvarných diel, poukázať na ich devastovaný, vekom zapríčinený vzhlľad, ujmu a v svojom článku aj hodnotiť situáciu v nádeji, že mladá generácia bude mať po poznaní hodnôt diel aj iný, pozitívny vzťah k tomu, čo vytvorili pre výsosť aj Vašou osobnou zásluhou kultúry dávni majstri dlát a štetcov pred storočiami a hádam sa aj pokúsia objaviť zmysel sakrálnej tvorby a hľadať vlastný pozitívny postoj k nim i ochranu a brániť zániku šľachetných myšlienok, Božích vnuknutí pri opatere zdedeného bohatstva, ktoré patrí do veľkého fondu Európskej západnej civilizácie. Napokon, nie v poslednom rade s vďakou a gratuláciou k Vášmu hodnotnému príspevku uverejneného s kladnou odozvou v KN.

So želaním ďalších dobrých podujatí v pevnom zdraví, Vás srdečne pozdravujem,

Mária Spoločníková.

Za rozhovor sa poďakoval Štefan Lenčíš.

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL

Pontifical University of St. Thomas Aquinas

Largo Angelicum 1

00184 Rome RM, Italy

email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*
ročník | *Volume 9, číslo | Issue 2, rok | Year 2020*

Adresa vydavateľa | *Addres of Editorial Publisher:*

© 2020 VERBUM – vydavateľstvo KU
Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok
web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Addres of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hlavná 89, 041 21 Košice
web: www.icd.ktfke.sk
email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

EQUILIBRIA, s.r.o.
Letná 42, 040 01 Košice

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Predná a zadná strana obálky:

Pohľad na faximilnú kópiu Madony, vo veľkosti 1:1, polychromovaná, na základe pôvodnej koncepcie originálu, prechovávaného v rím. kat. kostole sv. Mikuláša v Lendaku.

Foto: Ing. Ľudovít Spoločník

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: december 2020